

kissné kulaacs gertrúd (01) (22.01.2019)

(1) Kissné Kulaacs Gertrúd vagyok, 85 éves. (Tehát 1934..., mikor született?) Nyáron, júliusban leszek 85. (Pontosabban milyen nap?) 22. (Jó, és valamit a szüleiről, hogy mivel foglalkoztak, kik voltak ők, mikor születtek...) Hát, az **édesanyám** az **Somorján született** és visszamenőleg sok ágon van anyai, vagy apai ágon, somorjaiak voltak, úgyhogy ez már visszamenőleg talán már Mária Terézia idejében történhetett, mert egyetlen egy olyan vallási könyv van a családból, még gót betűkkel írva, hogy jöttek a németek, svábok, ki honnan, akkor minden csoporthoz pap nem mehetett velük, és nagyobb csoportban jöttek és, mondom, ez érdekes, és itt van nálam egy olyan könyv, ami 1600 valahányban nyomtatódott, ezt én találtam a házban a padláson kilenc éves koromban, vagy még annyi se voltam, és ott az egész egyházi évre megvan, hogy mit kell, hogy kell betartani az ünnepet, mit imádkozzanak, és akkor egy presbitert, vagy egy arra való személyt megbíztak, az temethetett, kapott felhatalmazást, eskettetett, keresztelt, és hát, ennek a könyvnek az alapján tartották meg a vallásukat... (Tehát evangélikusok voltak ezek, gondolom...) Igen, igen. És hát ez igazolja, hogy az egyik **ősöm ilyen presbiter valaki volt**, aki jött le, és ő végezte ezeket a dolgokat. (Tehát itt még említette a Domsic nevet...) [**Szülei milyen vallásúak voltak?**] Sok van itt. (Igen, az **édesanyja**...?) **Volt Domsic**, igen. Az **apám az Kulaacs Ödön** volt, az... (1904-es születésű...) Igen, és ő..., tősgyökeres magyarok. Tősgyökeres magyarok. Mikor én **gyerek voltam**, ott **nyaraltam nagyanyámnál Medvén**... (Tehát medvei származású az édesapja...) Igen, igen. És nagyon, nagyon jó emlékeim vannak onnan, mert olyan szabadok voltak, és olyan nyugik. Az egész társaság ott. [*never!*] Hát, nyilván a körülmények is adták, hogy nem sietik el a dolgot, mert jön a víz és elvisz mindent, ugye, vagy a zöld ár jött, vagy a jeges ár és akkor még nem volt kiépítve ez a... (Nem volt szabályozva a Duna... Vagy a töltésrendszer?) Igen, nem volt..., már működött, mert lacsapolták a Csilizt, és az én **keresztapám** egy ilyen zsilip..., **főzsilipnél szolgálati lakásban lakott** és irányította ezeket a dolgokat, úgyhogy ilyen árvíz, meg..., gépész volt, és ezek Győrben tanultak, csak az, hogy mi, hogy is laktunk itt... Apai ágról Győr, az tizenhat kilométer. [**Az apja családja az medvei volt – de volt valami köztük Győrhöz?**] (Igen, csak át a Dunán és ott van...) Igen, **akkor építették a hidat, mikor én ott nyaraltam**. (Igen?) Igen... (Tehát ez már **1938 után** volt?) Igen, igen, igen, és gondolom már fontos volt a híd a..., háború már azért... És hogy legyen hol átkelni. (Hát nem is csak a háború, de így általában is, gondolom.) Igen.

(2) Hát és az **apám az Pozsonyban tanult hentesnek** és ott is **dolgozott a Manderlánál**, és az **anyám pedig varrónő volt**, ő is **Pozsonyban** dolgozott. (Az **édesanyja** az mikori születésű volt?) 1909-es. (És a keresztneve?) **Ilona**. (És testvérei vannak magának?) Nekem egy testvérem van, igen, külföldön élnek, és az ő fia, akivel tegnap beszélt. Az volt a családi ház, és hát, tulajdonképpen nem engedtem eladni, mondom jöhet akár mi, akár hogyan, vannak unokák és..., és maradjon. Hát úgy is történt. (Őt hogy hívják, a test...?) Juhász Tibor. (Jó, tehát így ketten voltak testvérek, apja hentes volt, Pozsonyban dolgozott, Manderlánál, és az édesanyja varott. **Földjeik** voltak maguknak?) Voltak. (Mennyi körülbelül?) Olyan **nyolc hektár körül**. (Hát az nem is kevés, azt lehet mondani. És dolgoztak is velük, vagy azt kiadták így valakinek?) Hát, dolgoztak, mert **mikor a háború alatt már nem volt vágóállat, főleg sertések**, akkor az apám, már jó előre építetett, úgyhogy **a saját állatainkat dolgoztuk fel**. (Aha, tehát gazdálkodtak, és akkor... Voltak saját állataik...) Abból, **ami ott megtermett, abból voltak állatok**... (Etették az állatokat...) Igen, ami ment aztán. [**A háború alatt már gazdálkodtak a földjeiken – a háború előtt is? Vagy azokat kiadták hasznobérbe?**]

(3) (Azt is mondta, hogy 1938-ra is vannak..., **1938-ról is vannak valami emlékei**, négy éves volt.) De még előtte, 1937-ből is, apám cseh katona volt, mert akkor mindig így mondtuk, hogy csehek alatt, bejöttek a magyarok, ez volt a..., hát ha maga idevaló, akkor ismeri ezeket a megfogalmazásokat, már magyarországiakkal nehezebb. És, hát **1937-ben Szentgyörgyre mentünk, az apám katona volt**, és ott találkoztunk vele, mert **ide összpontosították őket**, és

arra nagyon emlékszem, és arra, hogy hogy tudnak..., néztem fel, akkor láttam dombokat először életemben, és ott csupa szőlő, ugye volt... (Svátý Jur, Szentgyörgy...) És..., és hát, azon törtem a fejemet, hogy azokban a pici házakban hogy férnek el az emberek, azok voltak a prэшázak, a szőlőkben, erre nagyon emlékszem, és hogy új kabátom volt, és rohantam az apám elé és olyan lassan tudtam haladni, pedig nagyon futottam, mert hát... [nevet] (Ja, dombnak...) Meredeken, [nevet], még arra is emlékszem, milyen kabát volt rajtam, úgyhogy ez volt olyan meghatározó, 1937-es. [Amikor az apját meglátogatták Szentgyörgyön, ahol katona volt 1937-ben, akkor valamilyen behívón volt?] Aztán 1938-ban, hát akkor voltam négy éves, és..., nem is beszéltek előttem arról, hogy jönnek a magyarok, vagy ilyesmi. Mert nagyon jó élet volt, nagyon jó élet volt, akár..., talán már gazdasági válság után, de hát ez a sok minden, itt magyaroktól itt maradt Trianon után, hát, meg akkor már a grófi, meg a bárói birtokokat elvették és csak meghagytak nekik ötszáz holdat... (Azon fölött...) Azon fölött sutty. (00:10:00) Úgyhogy a..., például közelebbről ismertem a szarvai grófékat, már háború, meg minden után, és ők, családjuk, Pongrác család, [Azt mondta, hogy közelebbről ismerte a szarvai grófékat – róluk meséljen...] építette Pozsonyban, egy templomot és mellette a kórházat, egész a belvárosban, tehát azért ők nem csak verték a pénzt, sokan voltak olyanok, meg kártyáztak, meg ilyen dolgokat is csináltak. (És melyik kórházat? Nem tudja?) Hát, meg tudom magyarul, ahol ez az első Prior. (Prior, most Tesco, igen.) Áruház, annak az oldalával szemben. Nem tudom az milyen utca pontosan... (Hát ott kezdődik a Duna utca, de maga...) Ez párhuzamos a Duna utcával, és mindjárt az elején, negyedik, vagy ötödik. (Jó, majd akkor utánanézek, hogy mi van ott.)

(4) (Jó, és akkor..., igen, most letértünk, de az 1938-as év, azt mondja, hogy..., hát négy éves volt, gondolom lehehető csak így a szülei után tudja, hogy ők, az első republika alatt, azt mondja, hogy jól éltek? Jó élet volt...?) Hát először nem, először nagy volt a szegénység, ahogy mondja az anyám, rettentő keveset fizettek, és..., úgyhogy, de aztán később, hát volt jólét, és az..., apám nagyon jól keresett, nagyon jó fizetést kaptak és hétféteken járt haza, ájtött szombat délben és ment vissza hétfőn hajnalban. Mert csak egy magánautóbuszos volt Somorján, és tudták, hogy hol parkol, berakták, ha mentek vásárolni, berakták a csomagokat, és akkor megtelt, akkor jött, úgyhogy... (Tehát a Pozsony-Somorja vonalon.) [nevet] Igen, ez nekem nagyon tetszett. És a magyar bejövettel, az volt a helyzet, hogy az én részemről, hogy, hát valakik mentek fogadni főtérre, valahova, ünnepek máshol lehetnek, és mi az óvodából kimentünk zászlóval és integetni, de hát nem volt kinek integessünk. És [nevet], szemben a túloldalon, két kakastollas csendőr ment. És, hát mondom, és azon a kakastollon én úgy elkezdtem nevetni, szinte hahotáztam, mert az egyik rokonomnál, velem idős gyerekekből volt egypár és ott, ott volt nekik egy ilyen kakasuk, és ilyen nagy... (Jó nagy...) És kergetett bennünket és akkor elkaptuk és ráültünk, de hatalmas kakas volt, [nevet], és akkor veszekedtünk vele, meg rendetlenkedtünk, és most olyan kakas tollát látom, akivel mi hancúroztunk, [nevet], és kergettünk, no és én ezen annyira elkezdtem nevetni, hogy így asszociáltam rá. No hát nekem ez az első emlékem, és... (Tehát ezek a kakastollas csendőrök, ezek a csapatokkal jöttek be...) Nyilván, igen, nyilván. (És katonaságra emlékszik? Vagy csak ezekre a kakastollasokra?) Nem emlékszem a katonaságra.

(5) Az úgy volt, hogy itt volt nagy kaszárnya, megvan még most is, és még ilyen melléképületek is voltak. És..., a szüleimnek nagyon modern műhely és üzleti felszerelés volt, mert akkor kezdtek, összerakták a pénzecskét, meg részletre lehetett venni gépeket, és..., úgyhogy még most is megvan, megtaláltam valahol a papíron, ugyan olyan most is, és hát Siemenstől volt, nem akármilyen, no és ezeket felszerelték a műhelyeket és főleg a hűtő volt nagyszerű. És aztán a katonaság jött, és átnézte milyenek Somorján a lehetőségek, és mi hogyan működik és, hát nálunk nagyjából új volt minden, úgy harminc..., mikor házasodtak a szüleim? 1929-ben? Azt hiszem. És hát ilyen modern felszerelés volt, és akkor jöttek a katonaságtól és minket jelöltek ki, hogy szállítsunk a katonáknak húst. De oda csak marhahúst

lehetett, mást nem. (Katonaságnak?) Igen, és nagyon szigorúan ellenőrizték, tisztiorv..., katonai orvos, a higiénit, túlságosan is, és... [Úgy lehet írteni, hogy az apja már 1938 előtt, a csehszlovák hadseregnek is biztosított be húst? Mikor a hadseregnek kezdett bebiztosítani, akkor mennyien dolgoztak nála?] Azért tudok többet a katonaságtól, mert mikor már vonultak nyugatra a katonák, akkor a katonaságtól, mert nálunk nem volt, három személy volt, az apám, egy segéd és egy tanuló, hárman voltak, és akkor több személy kellett, mert a frontkatonák is, de ez 16-os volt... (Igen, gyalogezred...) Somorjaiak, 16-osok voltak, és itt úgy volt, hogy akik több ideig voltak a fronton, akkor visszahozták őket pihenni, akkor a fiatal tisztek, nem tudom mennyi ??? összerakott zsoldot megkapták, hát mulattak, sokat, hát mit csináljon egy fiatal, ugye? De és hozzánk pedig, voltak olyan tisztek, aki nős volt, csendes, nyugalmas és valahogy a feleség, akinek itt volt a felesége, az anyám megismerkedtek, az üzletben, és akkor ezeknek a férjük, ha nem volt itt a feleség, az nagyon kevés esetben volt, akkor..., akkor hozzánk jöttek teázni, úgyhogy, akik nem ittak és inkább beszélgetni, hogy mi a helyzet, úgyhogy már mink 1942-ben tudtuk, hogy oda minden. [Azt mondta, hogy maguk már 1942-ben tudták az ismerős tisztektől, hogy a háború veszett ügy – konkrétan ki volt ez a tiszt, akit ilyen jól ismertek?] (Aha.) Igen, mondta, hogy az nem..., főleg az egyik, aki olyan őszinte volt, és elmondta..., főleg az anyámmal beszélgetett, apám, nem volt rá ideje ilyen nagy beszélgetésekre, hajnalok hajnalán kelt, ment állatokat..., meg voltak a helyei, ismerősei, és akkor itt még komolyan folyt az állattenyésztés, ugye, abból éltek, akiknek földjeik voltak, úgyhogy... (00:20:00) Elmentünk, 1938-nál tartottunk... (6) (Igen, talán még azt megkérdem, hogy, hát négy éves volt, de lehet hogy érintette a szüleit, habár nem biztos, apja az Manderlánál dolgozott, tehát ők a magyarok bejövetele előtt elkezdtek így magánhenteskedni...) Igen, igen, igen, még a csehek alatt. (Még a csehek alatt...) Már akkor volt egy kis üzlet a házban, de még ilyen műhelyek, komolyabb műhelyfelszerelés nem volt. (Mert hogy érintette Somorját, hogy elveszett tulajdonképpen Pozsony. Mert elveszett, az a szlovákokhoz került...) Meg egyéb is. (Hát még egyéb is, persze, de itt talán Somorját Pozsony elvesztése érinthette a legjobban, gondolom. Nem tud erről valamit nekem mondani?) Szóval annyira nem jött itt ki, mert annyira..., mindenki annyira Pozsonyhoz ragaszkodott, és az első republika alatt, tulajdonképpen működött még, ez a dolog, hogy Pozsonyban dolgoztak, ugye, állítólag a Duna utcát somorjai kőművesek építették. (Igen?) Úgyhogy azt tudom, hogy sok kőműves volt, és anyám nagyon..., meg apám is nagyon szerette a Pozsonyt, nagyon nagyon szerették, még akkor meg voltak a pozsonyi, ugye, háromnyelvű emberek, úgyhogy a szüleim is, legkevésbé szlov..., anyám se, németül és magyarul beszélt, apám magyarul, németül elég jól tudott, de főleg a szakmai részeket, és aztán cseh katona volt, ő inkább csehül mint szlovák... Azt nem tudom, hogy mennyi ideig volt cseh katona. (Hát valószínű két évig lehetett, gondolom, akkor is két évig volt.) Lehet hogy akkor gyakorlatra hívhatták be... (Valószínű... Mert hát húsz éves korukban rukkoltak be, tehát maga apja esetében..., hát maga amikor született körülbelül, akkor lehetett katona... Sorkatona... [nem, tíz évvel korábban] Jó, és akkor hogyan változott itt az élet 1938 után, vagy mit mondtak a szülők erről később, hogy milyen volt a magyar idő...) Ja... [nevet] Nem nagyon szerették az anyaországiakat itt... (Itteniek nem nagyon szerették az anyaországiakat, vagy fordítva...?) Nem, nem. Hogy ide jöttek dirigálni, örült adminisztráció, akkor az a 'ki vagyok én', és mi jövünk megmutatni, hogy hogy kell menni a dolgoknak, mikor sokkal előbbre voltunk haladva, Pozsony közelsége miatt, és iparosok azok majdnem mind Pozsonyban tanultak, hát aki három évet ott, még a német nyelvet is nagyjából megtanulták, és olyan lenézően, tényleg mintha mi nem tudnánk, hogy hogy kell működni, majd ők fogják megmutatni. Anyám szokta mondani, már megint egy magyarországi, ilyen hivatalos ügyeket jöttek..., úgyhogy, ők ezt a monarchia utáni életet, ha volt is ott a gazdasági válság, az első világháború, hát ott nagyon nagyon megszenvedték. [A szülei nem nagyon szerették az anyaországiakat, mert dirigáltak, meg pökhendik voltak, lenézők – tud példát is

mondani?] [Hogyan változott a gazdasági helyzet 1938 után és hogyan érintette konkrétan a családját? Pozsony a szlovákoké maradt...]

(7) Anyámnak egy bátyja volt **kint a fronton, első világháborúban**, a legidősebb bátyja, és **fogságba került, és hat évig...** (Oroszországban, orosz fogságban volt...) **Kelet-Szibériában**. (Fűha...) Igen, no, úgyhogy, de ő még élt nyolcvan éves koráig, mesélt nekünk, az ottani..., engem főleg az érdekelt, hogy milyen útvonalon mentek, hoztam a térképemet, és mesélt róla. (Most először is, hogy hívták ötet?) Ő **Domsitz Béla** volt, aztán **áttelepítették Magyarországra**. (Jó, majd arra is rátérünk, és mi maradt meg magában így, hogy milyen sorsa volt ott neki...?) Hát fél évet... (először is a fronton... Fél évet volt...?) Fél évet ültek bent kemence padkán, olyan hideg volt. (Ott, amikor már ott voltak fogságban.) [Miket mesélt az első világháborúról az orosz fogságról a Domsitz Béla bácsi? Nem maradtak utána valami jegyzetek?] Igen, mert **őket kitették családokhoz**, a földművelésbe, vagy ilyen dolgokba, gondolom a férj onnan, szintén katona volt, és... (Hiányzott a munkaerő, és akkor a hadifoglyok...) Igen, igen, igen. Szóval ez volt a családkból, és **az apám családjából** volt szintén, az **Kulacs Béla volt, az első világháborúban**, az meg **vöröskatona lett**, [*never*], hát aztán mit gondoltok, hogy megkérdezték, hogy akar-e valaki vöröskatona lenni? A **tisztek intézték el**, és [*never*] **mától vöröskatonák vagytok**, szóval semmi, ilyen simán mentek a dolgok, úgyhogy... Hát **ő nem volt a fronton**, ő gépész volt, és valami ilyesmi beosztása volt, nagy harcokban nem vett részt ő... (De már úgymondva az első világháború alatt, és aztán már később vöröskatona..., mert már a vörös katonák, az már nem az első világháború része, tehát akkor volt az első világháborúban...) Utána... (És utána is...) Igen, igen. (És mint vöröskatona, erről mit tud, hogy hol volt ő, vagy mit csinált?) Azt mondja, hogy **ők hamar leszereltek**. (Hát nem tartott az sokáig...) De hogy nem..., **nem csináltak különösebb dolgokat**. Erről többet nem tudok, csak azt, hogy, hát igen, vörös katona volt, és mondta, hogy nem úgy volt, hogy te akarsz, te nem akarsz, meg válogattak... (Hát, besorolták a hadseregbe...) [A Kulacs Béla, aki vöröskatona lett – mikori születésű volt és az apjának ő kije volt? Az első világháborúban mikortól volt? Utána valami írások?]

(8) (Jó, egy olyan téma, hogy a **csendőrség**, ezt már említette, hogy a csendőrt látta akkor 1938-ban, de még van valami találkozása csendőrökkel, hogy milyen emlékei vannak, vagy miket hallott a csendőrökről, magyar csendőrökről...) Itt **nem voltak semmi olyan különös atrocitások**, mint egyes helyeken... Úgy megkövetelték tőlük a pontosságot, a rendszerességet, de itt valahogy nem volt olyan lakosságösszetétel, hogy itt nagyon nagy szerepük lett volna a csendőröknek... (Somorja az meg város volt akkor, ugye?) Hogyne, hogyne. (Városon inkább rendőrök voltak. Voltak itt csendőrök, és rendőrök is?) **Rendőr volt kettő**. [*never*] Kettő rendőr, ez ilyen városi rendőr volt, mint most a városi rendőrök, és, hát **azok somorjaiak voltak**, és aztán **csendőr**, az mennyi **lehetett, hét-nyolc**, több nem volt. (Tehát úgy lehetett őket megkülönböztetni, hogy a csendőröknek volt ez a kakastoll, és a rendőröknek nem volt?) A **rendőrnek sötétkék ruhájuk** volt, ha jól emlékszem, **ezeknek meg zöld, kakastoll**... (Tehát akkor tudták, hogy no, ezek csendőrök, ezek meg rendőrök.) Igen... (Jó, tehát...) De én csak ilyeneket láttam, velem ilyen történt meg, hogy **bicikliztem**, és **kellett lenni (00:30:00)** a biciklin a **névnek meg az engedélynek**, meg nem tudom én minek, és csengőnek, macskaszemnek, szóval..., és **megállított a csendőr**, és mindent végignézett rajta, hogy meg van-e... (Tehát a csendőr...) Igen, ez a csendőr volt, szolgálatban, hát nagy dolguk nem lehetett, ha ilyeneken macerálódtak. (És hallott valamiket a csendőrökről? Mert én sok mindent hallottam, hogy azért volt mindenféle dolog, így csendőrökkel kapcsolatban, hogy... Milyen volt a hírük nekik?) Hát a hírük, igen..., de nem tudom, itt nem voltak olyan... (Mert azt mondják nagyon sokan, hogy elég durvák voltak...) Hát biztos. És a **csendőröket inkább, ilyen paraszti világ gyerekeit, nagyrészt, azokat gyűjtötték be**, és azok még **otthonról is hozták a fegyelmet, a rendet, a szótfogadást**, tehát **nem voltak olyan felvilágosultak** a történelmen, meg ilyenek iránt, és azért engedelmeskedtek, és végezték el a dolgukat, aztán amelyik

goromba, durva volt, hát az talán maga is jelentkezett, habár állítólag nem is volt olyan könnyű bejutni. [Tud példát mondani a magyar csendőrök durvaságára? Itt Somorján is járőröztek? Hol volt a laktanyájuk? Esetleg tudja milyen szerepük volt a zsidók elhurcolásában?] [A rendőrök ketten voltak Somorján – ezeknek mi volt a feladatuk? És nekik volt valami laktanyájuk, vagy volt akkor valami rendőrségi épület?]

(9) (Jó, most rátérünk a nemzetiségekre, hogy itt milyen nemzetiségek voltak itt Somorján, akkoriban, mondjuk 1945-ig, mert beszéljünk most 1945-ig. Voltak itt szlovákok? A városban?) Ilyen leszármazottak voltak, és kimondott szlovákok, ez úgy volt, hogy amikor magyarok lettünk, akkor aki megnősült, vagy férjhez ment itt, akkor azok megválaszthatták, hogy itt maradnak Magyarországon, vagy pedig mennek Csehországba, vagy ahova a férj, vagy a felesége való. Nem sokan mentek el. Mert például volt itt jegyző, és maradhatott jegyzőnek, csak mit tudom én, a hetedik faluban. (Aha, igen. Tehát azért néhányan elmentek így, 1938 után...) 1938 után sokan elmentek, mert itt a..., a vezetőség, tehát finantól kezdve, a csehek voltak, [Mennyien mehettek el Somorjáról 1938 után?] mert azoknál volt kiépítve, ezek a dolgok régebről, úgyhogy, értelmiség? Hát tegyük idézőjelbe, értelmiség az cseh volt, és azért is mondták, hogy csehek alatt. (Igen.) És..., úgyhogy... De azokkal nem volt semmi konfliktus, nem volt. (Tehát itt maradt egypár szlovák nemzetiségű, aki már ide házasodott, már úgymondva...) Igen, igen, igen. Egyik osztálytársamnak a szülei voltak itt. (Szlovákok?) Az apja volt szlovák, de beszélt magyarul, mint én. (Hogy hívták őt?) Ježkó. [Egyik osztálytársának a szülei voltak szlovákok, valami Ježkóék – ezek mivel foglalkoztak?] (Így magyar idő alatt nem volt semmi valami ilyesmi, hogy..., hát nehéz megmondani, tudom, akkor fiatal volt, hogy milyen volt az itteni egypár szlováknak a helyzete, milyen lehetett itt, ki tudja?) Hát, aki iparos volt, az folytatta a dolgát, úgyhogy, itt csak mondom, hogy ennyi, hogy itt maradhatott, és ugyan abban a beosztásban, csak nem helyben. Mert az Magyarországról jött, aki itt volt jegyző, úgyhogy ilyesmi volt, de én ilyen nagyobb atrocitásokról nem tudok.

(10) (Voltak itt németek is...) Hogyne, hogyne... (No, ezekről mit tud mondani?) Hát az én családom is ilyen volt, ugye? Úgyhogy, elmagyarosodtak. (Akkor maga gyerekkorában még voltak olyanok..., hát gondolom legtöbbször tudott azért németül, a németek közül, de gondolom mindegyik tudott magyarul is.) Persze... Volt, aki szörnyű akcentussal beszélt magyarul. (Aha, nem volt olyan, hogy csak németül.) Nem. Nem. (Mit tud ezekről többet mondani? Hát mivel foglalkoztak az itteni német családok?) Hát ott a, például Plucer??? család, abból volt azt hiszem ötféle, [never], de ismertem őket, egy utcában volt négy, a Gazdasoron, az, az a sor, ami... (Gazdasor...) Igen. Gazdasor, errefelé, errefelé volt a Magyar utca. (Magyar utca...) És a Főutca volt a Király utca, templomtól lefele, ott laktunk mi, csak aztán lebontották és... Úgyhogy álmomban még mindig ott járok. És... (És ez a Plutzer család?) Plutzer, azokból sokféle volt, honismereti ház is Plutzer ház. (Igen?) Az is. És nagyon szorgalmasak voltak, és bizony, a legjobb gazdák közé tartoztak Somorján, úgyhogy jól gazdálkodtak, aztán még, a németeknél volt az, hogy télen át iparral foglalkoztak, nyári időben pedig gazdálkodtak. Úgyhogy az én nagyapám is így volt, csizmadiamester volt, és voltak földjei, és ott megtermeltek mindent. (Nagyapját hogy hívták?) Domsitz Márton... (Tehát az az anyai részről. És ő is német volt?) Hát, Domsitzok, állítólag németek voltak, de innen származnak, akik ide jöttek át, mert az előtt a Dunán jártak át csónakkal, búcsúkra odamentek, onnan is jöttek ide, úgyhogy ez így meg volt normálisan a kapcsolat és..., a vizen át, és... Innen Szigetközből, Levélen, még Sóst??? is állítólag sok Domsitz van, és aztán itt Köpcsénytől valamelyik falutól, pontosan nem tudom, ott hallottam egyszer egy riportot, a magyar rádióban, vagy a Pátriában, már nem tudom, itt volt egy, valahol le van írva nekem a neve, hogy ott annyi volt a Domsitz, hogy a vendéglőben egy asztal az a Domsitzoké volt, és bármikor mentek, akkor ahhoz az asztalhoz leültettek, mert az nekik volt fenttartva. (Jó, és akkor itt milyen arányban voltak ezek a németek körülbelül?) No, elég..., elég..., akkor jöttek

be falukról sokan, amikor a nagybirtokokat, hát nem felszámolták, de nagyon lecsökkentették... (Tehát 1918 után...) Igen, akkor kezdtek szállingózni be Somorjára, lakni, és, hát ilyen munkások, alkalmi munkások voltak. (Tehát itt a németek...) Nem a németek... (Vagy most miről van szó?) Nem a németek, hanem a magyarok. A németek..., németeknek azoknak..., felfogadtak aratókat, meg kapásokat, (00:40:00) ha összegyűlt a munka, és a beszivárgás pedig azért volt, mert lecsökkentették a földeket, a háromezerkétszáz holdból ötszáz holdra, ugye, és, meg azoknak a gyerekei, azok behúzódtak Somorjára. Ipart tanultak, satöbbi, de azért is voltak jómódúak ezek a németek, akik ide jöttek, Mária Terézia után, mert két vonalon mentek, a családnak legyen meg mindene, és már élelmiszer, meg ilyesmire gondolok és, és nyáron pedig..., családnak legyen meg mindene nyáron, amit termeltek, és az asszonyoké volt, ez olyan szervezett volt, mindenféle írás nélkül, ugye? Hogy az asszonyok, amit tejből, ha több, két tehén volt, eladtak tejet, tojást, nem tudom én, kacsát, libát tartottak és azt eladták a piacon, az volt a tőpénz. (Igen, tehát a nőknek a pénze...) Igen, igen... (És a férfiak eladtak mondjuk marhát például...) Igen, lovakat, ilyesmit... (Gabonát, gondolom. Mert azt is árulták sokan.) Igen, igen. Vagy a saját, annyit termeltek, hogy a saját állatok, és aztán állatokat adtak el, úgyhogy igen, az napirenden volt, hogy állatot eladtak. (És a németek, azok milyen vallásúak voltak?) Evangélikus... És hát azokat nagy részét áttelepítették, mert ház volt, föld???, azokat... (Áttelepítették...) Magyarországra. [Még a gyerekkorában is megtartották az evangélikus vallásukat a helyi németek? Milyen arányban lehettek itt a németek Somorjában?] [Mit tud ezeknek a magyarországi kitelepítésükről? Németországba nem telepítettek ki somorjai németeket? Milyen részüket telepítették ki? És ki számított közülük németnek? Mi lett a vagyonukkal?] (Magyarországra?) Igen. (Érdekes, hogy németek, és átdobják őket Magyarországra...) Volt ilyen, hogy mit tudom én, Plutzert, a Cechmeister helyére telepítették. (Ottani német helyére...) Aki ugyan olyan..., úgy került ide, mint az illető, akinek... A Domsitz Béla, a nagybácsim, akiről beszéltem, hogy volt az első világháborúban, és azt is áttelepítették. (Jó, rátérünk.) [Domsitz Béla bácsit mi végett telepítették át Magyarországra? Mint magyart, vagy németet? A családját nem érintette ez a német kitelepítés?]

(11) (Jó, zsidó családok itt Somorján.) Igen, sok volt, sok volt. Itt volt a Friedmann Elli, két éve, és hát mi majdnem szemben laktunk övelük, és egész kicsi koromban oda jártam és beszélgettem vele, és annyi minden közös pontot találtunk, és úgy meg volt lepődve, hogy mi mindent tudtam neki mondani. Úgyhogy, sokáig beszélgettünk. Ott volt a Molnár Józsi is, mert annak meg a hugával járt egy osztályba és nagyon jóban voltak, és segített neki a német nyelvben. (Ott a Méry Lajos bácsinak a felesége, az is osztálytársa volt a Friedmann Elli néninek.) Igen, igen. Én voltam elsős, ő volt negyedikes. (Igen, ő talán 1931-es, hogyha jól tudom.) Igen. (Jó, és más zsidó családok, milyen emlékei vannak? Hogy volt a családjuknak valamilyen közeli ismerősük a zsidók közül?) Sok, sok volt. Tulajdonképpen az apám egy rövid időre lekerült Somorjára, mert megöregedett egy hentes, Somorján, akinek üzlete volt, vagy megbetegedett, nem tudom, de elhívta őt az üzletét vezetni. (Ez mikor volt?) Ez lehetett harminc..., huszon..., 1929-ben, így valahogy. (Aha, amikor házasodtak a szülei?) Még nem, csak megismerték egymást. (Akkor ismerkedtek meg, amikor...) Igen... (Tehát így került el Somorjára...) Igen, és akkor 1930-ban házasodtak talán, igen. Mert én négy évre születtem. (No, és akkor itt az összefüggés a zsidókkal?) És az apám az, ott is megszokta Pozsonyban, hogy zsidók vannak, ugye? A szakmában, meg a szakmán kívül, és itt is, az által is, hogy egy zsidónak az üzlete, de ez nem kóser volt, mert az külön volt, ez..., ez somorjaiaknak tulajdonképpen egy üzlete volt, és... Na és akkor így kerültek össze a szüleim. És a szülői házba mentek lakni. Elköltöztek a testvérek, ahogy nősültek, vagy férjhez mentek... (Édesanyja szülői házába kerültek.) Igen, igen. [Apja úgy jutott először Somorjára (cca. 1929-ben), hogy egy zsidó hentesnek vezette az üzletét, aki megbetegedett – hogy hívták ezt a

zsidót? Meddig volt ebben az üzletben? Mint üzletvezető volt benne? Az előtt és az után a Manderlának dolgozott?]

(12) (Jó, és akkor így általában mivel foglalkoztak a somorjai zsidók?) Üzletes volt mind. (Üzletes volt?) Igen, nagyon kevés magyar üzletes volt, földműveléssel foglalkoztak... (A magyarok...) Igen, és az üzlet az mind, mind zsidóké volt. (Tud még az előtt, mielőtt voltak ezek a deportációk, olyanról, hogy valami antiszemitizmusról, hogy találkozott ilyennel itt Somorján?) Nem. Nem. Hát voltak, akik hóbörögtek, mit tudom én. (Gondolom mindenhol vannak ilyenek, hogy megszólítanak valakit csak azért, mert más.) Igen, igen. (De ilyen konkrét esetet nem tud?) Nem tudok, nem tudok. Csak például a malomban, azt a Józsitól tudom, azt nem tudtam, hogy ott négy..., négy zsidó húzta meg magát... (Molnár Józsi bácsi mondta ezt?) Igen... (Így hirtelen nem is tudom, hogy beszélgethettünk erről? Mert tudom, hogy beszélgettünk zsidó témákról, de... Majd utána nézek...) Hát pontosan amikor az Ellivel voltunk, beszélgettünk, akkor tudtam meg én is, hogy... (Tehát malomban? És ki rejtegette őket? Vagy rejtegette egyáltalán valaki őket, vagy...) Rejtegették, de nem a saját házukban, hanem... (Malomban? Tehát malomtulajdonosok rejtegettek itt...?) Nem, a munkások, akik ott dolgoztak, nem sokan, hárman, négyen, és onnan kaptuk az áramot is. (Tehát ez nem egy vízimalom volt, hanem ilyen műmalom volt ez...) Még az épülete az ott van a Tesco-nál, az a nagy üzletház, ami félig üres, vagy egészen. (Tesco?) Tesco, úgy bejebb van a Tesco. És nem tudom én mit működik benne, abban az épületben, az volt a malom. (No, ezt nem tudom, majd egyszer elmegyek oda megnézem. Tehát meg van az az épület és akkor ott rejtőztek. És túl is élték így a háborút?) Igen. (És itt tudja is konkrétan, hogy kiről volt itt szó?) Nem, nem tudom, most a Józsitól, amikor az Ellivel beszéltem, és mondta. Mert..., hát, rejtegettek, de nem somorjai. (Nem somorjai zsidókat rejteget...?) Nem, nem azokat.

(13) Volt egy szenzációs orvos, a Wolf doktor, és másik irányban, majdnem szemben lakott velünk, borzasztó nagy tudású és a kötelességét maximálisan teljesítő orvos volt, úgyhogy... (00:50:00) Akkor úgy, olyan összefüggések is voltak, vagy olyan szokások, hogy átlagot fizettek az orvosnak, egész évre, és aki beteg volt, az ment, és..., ha nem volt beteg, akkor is fizették azt, amiben megegyeztek. (Aha, tehát mindenkinek volt egy saját ilyen családi orvosa?) Nem mindenkinek, de mi így voltunk ezzel a Wolf doktossal. (Tehát minthogyha ilyen, egészségügyi biztosítást fizettek volna neki, és hogyha nem voltak betegek, akkor örültek, de viszont...) Igen, hát gondolom a személyek száma szerint is volt. (És vele mi történt? Vagyis a családjával?) Őtet elvitték munkaszolgálatra, aztán azok a családok, még maradt a család, és, éppen a doktor bácsi nem jött vissza, a többiek visszajöttek. (Tényleg?) Igen. De aztán nagyon hamar elmentek, mert itt nem adtak nekik életlehetőséget, mint Magyarországon, hogy..., adtak nekik üzletet, ezek voltak a maszekok, a zsidók főleg. [Wolf doktor családja hova ment el a háború után? Ismerte a családtagokat is?]

(14) (Hogyan emlékszik erre, amikor elvitték őket?) Nem tudom, mert nem engedtek ki otthonról. Mert én nagyon nagy csavargó voltam, mindenhol ott voltam, lezuhant a repülőgép, én már fél óra múlva ott voltam, és..., hát kíváncsi gyerek voltam, és utcából voltak osztálytársaim, azok fiúk voltak, aztán mindig azokkal jöttünk, mentünk, úgyhogy... (Csak ebben az esetben, hogy vitték el őket, akkor... Kimondottan emlékszik erre, hogy mondjuk az édesanyja, vagy az édesapja, most hogy maradjon otthon?) Nem mész ki a házból. És kész. Szót kellett fogadni, ne menj sehova, nem mész ki a házból. És nagyon csönd volt, és nagyon sajnálták a zsidókat a szüleim. Úgyhogy akik visszajöttek, utána is még sokat jártak hozzánk, [Azt mondta, hogy akik visszajöttek zsidók a háború után, hogy sokat jártak magukhoz. Konkrétan kik?] először is, aki visszajött, az..., hát jött, megmutatni magát, hogy élek, vagy... Úgyhogy... (Hát azt mondja, hogy több családdal így ismeretségben voltak. Ez kimondottan ilyen barátságoknak lehet mondani, hogy jártak is hozzájuk, mondjuk?) Azt nem, a zsidókhoz nem volt divat keresztényeknek járni. (Igen?) Nem. Úgyhogy eléggé keveset lehetett róluk tudni, most már mehet az ember be a templomba, és, anyámnak volt egy barátnője, az

kalaposnak tanult az anyám, meg varrni, és, őt elvitte a zsidó templomba, és... (Itt Somorján?) Itt Somorján, igen, és elvitte magukhoz valami ünnepen vacsorára. [Jól értem? A stadler Rózsi, az az anyjával dolgozott a kalaposműhelyben? Ez a Stadler család kalaposműhelye volt?] És még mondta az anyám, hogy diós hal volt az egyik..., hát nekünk az olyan furcsa volt, most már nem furcsa semmi. Úgyhogy, így..., volt, és oda járt hozzájuk, és a barátnője is járt hozzánk. (Őt hogy hívták?) Stadler Rózsi. (És azzal mi lett? Vagy a családjával mi lett?) Ő előtte meghalt, ő..., elköltözött még fiatalon Somorjáról, én azt..., valahova Pöstyénbe, [Olyat is mondott, hogy a Rózsi Pöstyénbe költözött és ott valami cionista szervezetük volt a zsidóknak – erről tud valami konkrétat? A családja az maradt Somorján?] tehát..., és ott, nem tudom, de nekik volt ilyen szervezet, cionista...? (Az lehet...) Azt hiszem, no és ő ott működött ezekkel, de tulajdonképpen azt hiszem, szülésben halt meg, úgyhogy ő nem is került deportálásra, mert előtte meghalt... (Jó, ő nem, de mondjuk a családja, mert hát családjával élt...) Igen... (És akkor ezek a Stadlerék...) Ezek fűszerezsek voltak, itt a zsidó templom közelében. (És ezekkel mi lett, nem tudja? Visszajött azokból valaki?) Nem tudom, nem tudom, mert csak, főleg erről a barátnőről tudok, és nagyon vicces volt, jópofa, és..., hát mindig húsvét előtt volt a legtöbb dolguk, mert mindenki új kalapban akart menni és mindenki új kosztümben, szóval akkor dolgoztak a legtöbbet és akkor volt a zsidóknak, amikor nem lehetnek egész nap, nem ihatnak, valami ilyesmi ünnep, sátoros ünnep, vagy nem tudom mi volt... (Húsvét előtt. Hát nekik is húsvétjuk van, csak az egy cseppet más tradíció, igen...) És, hozzánk járt enni. Ilus, megyek hozzátok ebédre... (Amikor neki...?) Mert tizenkét órát dolgozni nem lehet, ezek a bolond zsidók, ennyit koplalnak, azt mondta... [nevet] És nekünk a legtöbb munka van, reggeltől estig dolgoztak. (És akkor eljött magukhoz...) Igen, megyek hozzátok ebédelni. [nevet]

(15) (Különben itt a zsidó családok, ezek ortodoxok voltak, vagy már inkább ilyen neológ...?) Volt ilyen modern felfogásuk is, például éppen ez a doktor bácsi, ő már tudta, hogy itt már el fogják hurcolni a családokat, és a gyerekeket is, és volt egy lánya, tölem idősebb, olyan, szintén Ellitől lehetett egy két évvel idősebb, vagy egy..., egy kicsit idősebb lehetett, igen, és volt úgy, hogy minden két hétben úgy öltek disznót, hogy készítettek hurkát, prüssajtot... (Disznót öltek?) Nem, a szüleim... És akkor megkérte a doktor bácsi az anyámat, hogy a Licit átküldi, mert otthon ilyeneket nem esznek, öneki erőre van szüksége, és ahhoz ezek a disznóölési dolgok, hát alkalmasak, [nevet], jó erőben legyen, jó erőben legyen, és akkor ott nem csináltak náluk, meg se sütötték, de a Licit átküldték, és akkor mindig tudom, hogy én vittem be tálcán neki a szobába a, ezeket a dolgokat, sorban, és aztán amennyit tudott meggevevett belőle. Úgyhogy... (Tehát le volt gyengülve, mármint...) Nem volt ő legyengülve, csak pluszban akarta, hogy jó kondiban legyen az édesapja, hogy talán akkor többet kibír. (Mert munkaszolgálatos volt ő, ugye?) Őt aztán elvitték azt hiszem Ukrajnába, a doktor bácsit. És az a Lici, az..., hát tényleg szükség volt arra, hogy meg legyen a kondíciója, mert... Nem tudta, hogy milyen munka fog rá várni. (Tehát már így készülődött fel arra, hogy...) Készülődött fel arra, igen. Ez is olyan érdekes.

(16) (Voltak zsidó osztálytársai magának?) Nem. (Vagy úgy megkérdem, hogy volt nekik külön iskolájuk?) Igen. Igen, volt, ott a zsidó templomnál, ez az előépület, ott zsidó tanító volt, és sokszor, és ilyen ortodox zsidó is volt... (Ilyen pajesz...) Igen, meg csigák, szakáll, azt hiszem, olyanokat láttam én is, és bizony, (01:00:00) elfogadók voltak, a zsidókkal szemben ezek.

(17) (Elvitték ezeket a zsidókat, eldeportálták, és itt maradtak a házak, meg a vagyon, meg mindenféle itt maradt utánuk, ezekkel mi lett? Mondjuk a házakkal...) Hát a doktor háza, az frontról sebesülten visszatért katonáknak a kórháza volt, hát nem tudom én, lehetek... Volt emelet... (Wolf doktor, ugyehogy?) Wolf doktor... (Akkor már a családot is elvitték, és akkor... Katonakórház.) A zeneiskola volt, nem a mostani, hanem az előző helyett, aztán. (Zeneiskola.) A Fő utcán, még most is... (Nem vagyok én olyan nagyon otthonos még mindig

itt Somorján, úgyhogy néhány dolgot nem tudok pontosan, hogy hol vannak, de..., jó, oké.) Még áll a ház, **igazítottak rajta**, csak némileg nagyon szuperul megépített ház volt, és ott van ilyen háromszögű kiugró... (Ja, persze, zeneiskola...) És az orvos fent lakott, és ha éjjel csöngettek nála, akkor ott szólt ki, hova, miként, vagy öltözzön, ne öltözzön, mi van, hogyan, ha éjjel sürgős esethez hívták, úgy lett a ház építve. (Jó, és akkor katonakórház volt ott, de viszont a család az visszajött, úgyhogy ők vissza is kapták ezt a..., visszaköltözhetnek a házukba? Visszaköltözhetnek, gondolom...) Igen, ezek általában visszaköltöztek, ha volt is plusz lakó benne, akkor... (Többi ház mondjuk? Hát volt itt gondolom elég sok zsidó család, és sok ház üresen maradt...) **Nem voltak olyan nagy házak nekik...** (Jó, de azért gondolom...) Szerény házak, általában szerény házakban laktak, nem mutatták kifele, tulajdonképpen, mi van, vagy hogy van. (És üres házakba aztán valakik beköltöztek? Hát mondjuk jó, itt volt a katonakórház, hát oda nem, de más házakba?) **Egy ideig oroszok voltak ezekben a házakban...** (Igen, már a front után, 1945 áprilisa után, de még az alatt az egy év alatt, **mielőtt bejöttek az oroszok...**) Menekültek. [Azt mondta, hogy az üresen maradt zsidó házakban menekültek laktak – de volt eset rá, hogy somorjaiak is beköltöztek ezekbe?] [A zsinagóga fel lett valahogyan használva a háború után?] [Vannak valami emlékei a zsidó vallási életről, szokásokról?] [A zsidó és a nem zsidó gyerekek együtt játszottak? Nem volt valami csúfolódás?] [Mit tudtak erről, hogy hova viszik őket? Nem terjedtek valamiféle hírek?] (18) (Menekültek?) Mert **itt annyi menekült volt**, mint ahány lakós, megduplázódott. (Tényleg?) Igen. Mert ez volt az ország utolsó..., **Magyarország utolsó...** (Hát jó nyugaton...) **Település.** (Menekültek. Kibombáztak is, vagy...?) Nem... (Vagy kimondottan azok, akik a front előtt...) Kárpátaljaiak. (Kárpátaljaiak?) Igen..., **Erdélyből, Kárpátaljáról.** (És azok, voltak itt üres házak és akkor beköltöztek oda...) Hát **nem csak üres házakba**, mert **ahol két szoba volt**, az egyiket odaadták annak a családnak. És mondom, hogy megduplázódott, egy családnak egy szobája volt és **nem voltak veszekedések.** (Tehát olyan volt a helyzet, hogy... És maguknál is voltak **menekültek?**) **Nálunk nem voltak**, nálunk, egyszer már elkezdtem, azok voltak, amikor már többen mentek a frontra és itt gyakorlatoztak Somorján, akiket már behívtak, tehát már a fiatalok elérték azt a kort, amikor behívták katonának, akkor azok itt gyakorlatoztak, meg Bakonyba el is vitték őket nagygyakorlatokra, úgyhogy..., de a törzshelyük az itt volt... (Gyalogezred.) És akkor gyakorlatoztak és akik a fronton már kimerültek, meg sokan meghaltak, akkor azt az ezredet visszahozták, ezekkel feltöltötték, pihentek egy, mit tudom én, fél évig, és akkor újra... (Megint a frontra.) [Mondta, hogy annyi menekült jött ide, hogy megduplázódott a város lakossága – ezek mikor jöttek ide? És meddig maradtak itt? Általában hogyan, milyen alapon jutottak lakáshoz? Erdélyiek, kárpátaljaiak voltak ezek?]

(19) És akkor a **henteseket kért az apám a katonaságtól**, hogy ők nem tudják..., **ő nem tudja ellátni a három emberrel azt a munkákat**, és **őneki tulajdonképpen az állatok után kellett járni**, tehát..., hogy marhát szerezzon a katonaságnak, és onnét... (Tehát maga a hentes volt a beszerző? Úgymondva, hogy az szerezte...?) Igen, ezt csinálta a katonaságnál is az apám, mert a csehek itt adták át a magyaroknak a katonaságot, úgyhogy aztán hogy mennek el, jöttek a csehek ide átadni a magyar embereket, és akkor, **cseh tiszt volt nálunk elszállásolva**, elszállásolva..., az apámtól kérdezte, hogy hol aludhatna, nem tudom, az alatt **az egy hét alatt, míg itt voltak.** (Itt az 1938-as évről van szó...) **Átadásakor, 1938-ban**, igen. És akkor **attól kaptam egy babát**, az volt a cseh babám. **Aztán jöttek a magyarok**, [nevet], akiknek átadták az apámat, akkor [nevet], **kérdezte az őrmester, hogy nem e aludhatna nálam**, dehogynem, akkor..., a **hadnagy, nem e aludhatna nálam?** Dehogynem. Akkor jött még egy följebbvaló, [nevet], úgyhogy **egész este hurcolkodás volt.** Hogy a három embert, rendesen el legyen látva. Arra emlékszem, mert **én a fürdőkádban aludtam.** [nevet] No, hát..., és akkor **kaptam magyar babát is.** [Elmesélte, hogy volt egy cseh babája és egy magyar babája is – hogy volt ez, hogy a magyar tisztek magánál aludtak, és mindig nagyobb rangú tiszt jött? Ez is akkor 1938-ban

volt? Magának külön szobája volt?] (Azoktól is kapott...) Cseh baba és magyar baba, igen, úgyhogy... (Az oroszoktól nem kapott babát...) Nem, de laktak nálunk oroszok is. (Jó rátérünk arra is, de igyekezzünk úgy...) [Mikor volt ez, amikor az apja embereket kért a hadseregtől, hogy segítseneki neki? Mennyien dolgoztak maguknál ez után?]

(20) (Jó, még a zsidók, hogy, oké, hát mondjuk a lakások, oké. Az üzletekkel mi lett? Azokat valakik átvették? És azok folytatódott ott az üzlet az üzletekben?) Nem, legtöbb be volt zárva. Árú sem volt nagyon. (Az is igaz.) Úgyhogy, nem volt mit árulni, ami cipő, meg ruhafélék nagyon nem voltak. [Milyen üzleteik, cégeik voltak a somorjai zsidóknak? Voltak köztük földművesek, szegényebben, utcai kereskedők stb...] [Amikor elvitték a zsidókat, voltak esetek, hogy az üzleteiket, cégeiket átvették valakik?]

(21) Aztán ment a cserekereskedelem, mert, átnyúltak a mieinknek a földjeik... (Szlovák oldalra...) Szlovák oldalra, akkor ott mindig kukoricát [never] ültettek... (Hogy azon lehet rejtőzve át...) És itt voltak a felső falukból, itt rokonok, lányok ide jöttek férjhez, ezek általában mind német faluk voltak, olyan, egy kétharmad német, egyharmad magyar, ezek a felső faluk. (Igen, és tehát akkor itt ment a feketézés, csempészet...) No ná. Onnan hozták a cukrot, ágynemű huzatoknak való anyagokat, tehát mindenféle textildolgokat, cernától kezdve, és innét meg ment a liba, mit tudom én, zsír... [Hogy hívták a rokon lányokat, akik a Szlovákiához került német falukból házasodtak ide?] (Tehát ilyen termények, mezőgazdasági...) Igen, igen, igen. (És maguk is valahogy résztvettek ebben?) Nem, aztán ezt árulták, árulták is. [never] (No várjunk, árulták, már hogy gondolja, hogy árulták?) Hát eljöttek, aztán megkérdezték az anyámtól, hogy nem e kell cukor. És akkor... (Tehát az ottaniak, úgymondva szlovák oldal...?) Nem, itteniek, de rokonság alapján, ugye... (Ja, akik rokon..., akik feketéztek, és akik már hoztak át Szlovákiáról...) Igen, ismerősöket szólítottak meg, és akkor tudom, (01:10:00) hogy ilyen ötkilós kockacukor volt, öt kilós dobozban. (Kockacukor, tehát kis kockacukor...) Hát nem mokka, hanem az a, nem kocka, hanem hasáb. [never] Matematikát tanítottam. [never] (Aha, értem. Mert volt az az ilyen...)

(22) Süvegcsukor, Elliéknél volt, ott láttam még, oda jártam üzletbe hozzájuk. Helyes néni volt, még a nagymamájára is emlékszem. (Azt hiszem ő, a bátyja és az anyja, azok éltek túl, talán, ha jól tudom.) Csak az apja halt meg. (Apja...) Bátyja élve maradt, anyja is, és így tudták meg otthon, hogy visszafelé jövet, ő is megmenek..., szóval nem halt meg... (A táborban...) A táborban, hanem az úton visszafelé, halt meg.

(23) (Még a zsidó vagy, hát az ingatlanok, jól van, azok a helyükön maradtak, de ilyen bútor, mit én tudjam, konyhai felszerelés, esetleg ékszerek...) Azt a zsidó templomba gyűjtötték össze, mindet, és ott a németek kiválogatták, ami nekik kellett... (Németek? Német katonák?) Katonák, igen, voltak ilyen csoportok, akik ilyen munkát végeztek, és odavitték, és amit a németeknek nem kellett, azt meg, elszállították, nem tudom, Nagymagyarra vitték...? (Igen, nekem mondtak ilyet, hogy ott gyűjtötték össze, ott volt a gettó, tulajdonképpen...) Nagymagyaron volt gettó, igen, de privát házaknál, úgyhogy nem..., talán a templomban is voltak ott. Nem tudom. Nem tudom, de házaknál voltak zsidók, szintén... (Tehát itt kiválogatták még az értékesebb dolgokat, ezek a németek...) Persze, persze... (És a többi dologgal?) A többi dolgot pedig el kellett vinni, most vagy Szerdahelyre, vagy Nagymagyarra, mert az meg úgy volt, hogy kocsikkal vitték Somorjáról Nagymagyarra... (Józsi bácsi mondta is, hogy ő vitt ilyen családot...) És az úgy volt, hogy forspontnak hívták, hogy akinek lova volt, köteles volt elállni a lovával, két nap élelmiszerrel és ami..., ami munka..., tehát szállítani lóval, elszállítani amit kell és aztán két nagybácsim is volt, így, akiknek lovuk volt, és tudom, hogy úgy szidták, hogy forspontba kell menni, mert hogy szántani kéne, vagy valamit a földeken csinálni és most nekik elmegy egy, vagy két nap, lónak vigyenek élelmet, maguknak ugye, és volt, hogy aznap hazajöttek, de volt, hogy nem. És ez volt a kötelező forspont. (Hogy elvitték őket ebbe a gettóba.) Hát például oda, vagy nem személyeket, hanem azt, ami volt még a..., a zsidó templomban. [A somorjai zsidók hogyan

mentek a gettóba Nagymagyarra, gyalog, vagy lovaskocsikkal? A nagybácsiai, akiknek el kellett vinni a zsidó holmikat forspontban, azok nem vettek részt ebben? Hogy hívták őket? (Mert én hallottam máshol is, lehethogy itt Somorján nem volt ilyen, ilyesmit, hogy árverezés volt, és hogy lehetett venni ilyen csomagokat például, nálunk Sellyén, hogy a zsidó holmiból.) Igen? Itt nem, innen elvitték ezeket, mert mondta a nagybácsim, hogy most csupa ruhafélét, meg ilyen konyhai fölszereléseket is vittek, hát még a kisvajlingtól a nem tudom miig, mindent összeszedtek, ilyeneket.

(24) (Jó, és azok, akik hazatértek, tehát körülbelül mennyien térhettek haza?) Kevesen. És nagyon hamar el is mentek, akinek mondjuk Amerikában volt rokona, vagy Angliában, úgyhogy azok nagyon hamar, mert nem volt itt lehetőség, hogy miből éljenek meg, árú ugye nem volt... (Tehát nem is maradt itt? Vagy azért egy páran itt maradhattak?) Hát, itt maradt, Singer Bözske néni, annak még konfiskálták is a házát, és nem kapta vissza. (Nem kapta vissza..., konfiskálták, már mikor? 1945 után?) Igen..., 1945 után konfiskálták, mert üzlet volt az épületben. (Még ilyet, túléli a háborút...) Igen, és ezért nem kapott lakbért sem, amit konfiskáltak, és tudom, pressó volt ott, ott volt az autóbuzsmegálló, jó ideig és első pressó az volt, úgyhogy... Szóval voltak ilyenek, nem adtak nekik lehetőséget. (Még ilyet.) [Említette a Singer Bözsi nénit, aki itt maradt a háború után – neki családja is volt? És rajta kívül még maradt valaki Somorján a zsidók közül?]

(25) (Jó, voltak cigányok itt Somorján?) Csak egy banda. (Egy band..., mármint zenész banda?) Többet nem igen engedtek be. (Nem engedtek be a somorjaiakat?) Igen... (No és ez család volt, ez a..., ezek a zenészek?) Hát, többé kevésbé, és Légről voltak ezek, Légről, de ezek tényleg olyan, hogy mondjam, kultúráltak voltak, tudták mi a móres, mindegyiknek volt háza, a kicsi is, és elegánsan felöltöztek, minden fellépés, minden nap volt a háború alatt cigányzene, minden nap szólt. (És hol, kocsmában, vagy hol?) Igen, igen... A Korona, a templom mellett van, most fogják talán felújítani, ott volt. (És itt milyen családokról van szó, hogy hívták őket?) Már kiket? (Ezek a cigány családokat, zenészeket...) Sárközi, Bertók, és ez a Sárköziből volt, hogy testvér, vagy így valahogy, mivel, mondom, csak ez a zenész társaság, és egy bácsi volt, aki nem messze tőlünk lakott albérletben, és az ment, láttam minden héten, szombaton kiöltözve, és vitte a hegedűt, az valahol hegedülhetett, nem tudom hol, mert utazott. És mindig tip-top elegáns. (Tehát ebből meg is tudtak élni, ebből a zenélésből?) Meg. Meg tudtak élni, igen, és voltak, cigányok jártak velem, Sípos, Sípos is... Sípos, Sárközi, aztán Bertók, azok... (Tehát iskolába, mint osztálytársak...) Igen, ebből a zenekarnak a gyerekei. (Még háború után is így működtek mint zenészek, gondolom...) Igen, igen. (Vannak leszármazottak esetleg?) Vannak. (Tehát itt maradtak, itt maradtak ezek a családok...) Igen, igen. Csölösztoi úton volt sorban a házuk. [Említettük a régi somorjai cigányokat – és valami olyasmit mondott, hogy kevés volt belőlük, mert hogy nem igen engedték be őket Somorjára – ez hogy volt? Tehát három zenész családról volt itt szó, Sípos, Bertók és Sárközi? Hol laktak ezek?] [Azt mondta, hogy háború alatt minden nap volt cigányzene – csak ebben a Korona vendéglőben? És mondjuk katonáknak is játszottak?] [Emlékszik valami vándorcigányokra is? Oláh, kéregető, teknőfaragó, más...] [Nyilasok alatt nem esett valami bántódásuk?]

(26) (Jó, nyilasokra maga emlékszik? Van valami emléke erről a nyilas fordulatról mondjuk? Volt rádiójuk maguknak?) Hogyne. (Figyelték azért a politikai helyzetet? Biztos...) Hát, igen, én például, úgy sírtam a Horthy István temetését közvetítették, és akkor jött az apám és azt mondta, hogyha sírni fogsz, akkor kikapcsoloma rádiót, és nem hallgathatom. (01:20:00) (Hogyan néztek a szülei a Horthyra, a kormányzóra?) Hát..., ők csak mindig a [nevet] békebeli helyzetet sírta, ???ztak vissza... (Aha, régi idők...) [Horthy István temetését a rádióban hallgatta – az egyenes adásban volt akkor? És miért mondta magának az apja, hogy kikapcsolja a rádiót, ha nem hagyja abba a sírást? Milyen hírek voltak Horthy István haláláról?] Igen, amiből, hát, ott dolgoztak Pozsonyban, és amikor már a válság utáni időszak

volt, és megengedték maguknak, hogyha magyar színtársulat jött, de valami komoly színház, **Honti Hanna lépett itt minden nyáron föl**. (Somorján?) Nem, **Pozsonyban**, igen, és megvették a jegyet délutáni előadásra, esti előadásra, és amíg csak ott voltak, hát, **mentek a színházba**, akkor utána **beültek egy vacsorára**, úgyhogy..., és olyan **nyugalmas élet volt**, és akkor még a Pozsony még, hát, nem volt ennyi bejövetel, honfoglalók még nem jöttek le a hegyekből annyira, mint most, úgyhogy, még azért volt magyar, hát azt hiszem ötezer magyar családot vittek át Ligetfalura, a negyvenes évek után. (És maguknak is volt egy ilyen esetük, ezt..., magukat is így áttelepítették?) Az a deportálás... (Deportálás, mert a Végh Laci, Végh Lacit ismeri...) Hogyne. (Ő mondta, hogymaguk családjának volt ilyen esete, hogy..., hova deportálták magukat? Ligetfalura...?) Még 1945-ben. Hát, ahol volt valami. (Jó, erre is rátérünk, mindig mondom, hogy erre is rátérünk, de vannak itt még dolgok 1945 előtt is. Még mehetünk egy picit tovább?) Persze.

(27) (Jó, mert a **nyilasok, és a nyilas fordulat**, ezt is akkor hallgatták a rádióban, akkor, 1944 októberében, hogy mi folyik itt? Mert **Horthy** ki akart ugorni a háborúból...) Az..., október körül volt... (Október 16, igen...) És **örültünk, hogy kilép a háborúból**, aztán nem sikerültek a dolgok, és a **németek valahogy márciusban jöttek be**... (Igen, erről is van valami emléke? Hogy a németek elfoglalják Magyarországot?) Igen, hát úgy, hogy hallgattam, meg **mondták a szüleim**. [Tud valami konkrét dolgot a német megszállásról 1944 márciusában?] [Van valami konkrét emléke a nyilas fordulatról?] [Kik voltak az itteni nyilasok? Egy órast említettek nekem... Volt nekik valami központjuk? Amikor vitték el a leventéket, ebben valahogy **részük volt? Vagy katonaszökevényeket nem kerestek?**] Úgyhogy... **Ők inkább úgy a munkájukra koncentráltak, politikával nem foglalkoztak**. Nem nagyon, de anyám, az így tudott mindent. (És itten nyilasokról voltak somorjai származású nyilasok, volt itt nyilaspárt?) Volt, **volt nyilaspárt**, igen, és voltak, akik, hát, tulajdonképpen, **ilyen megtévedtebb, telebeszélék a fejüket**, olyanok is voltak, de így, arra **nem emlékszem, hogy helyiek csináltak volna valami különös dolgot**, tudták, hogy kik a kommunisták, tudták, hogy kik a nyilasok, még a kommunisták régebből, itt volt ez a..., nem tudom milyen pártnak hívták azt... Az irodalomban??? a sarlósok voltak, és itt pedig azt hiszem a szociáldemokraták, valakik, de kommunisták voltak. Az **anyám volt olyan 15 éves**, amikor **jöttek ki templomból** és akkor mindig **asztal volt felállítva, azon szónokolt valaki**, és ott mondta a magáét, aztán jöttek a **csendőrök és elküldték őket**, szóval, vasárnaponként voltak ilyenek. (Tehát kommunisták, régi kommunisták, vagy baloldaliak...) **Régi kommunisták**, igen. (És ezekkel aztán **magyarok alatt mi lett?** Ezek így elcsendesültek, vagy...?) Elcsendesült... (Hát illegális volt a kommunista párt...) Igen, igen, de **nem vitték őket katonának**. [Azt mondta, hogy a kommunistákat nem vitték katonának – mi végett? Tud példát is mondani? A Patócs Gáboron kívül még kik voltak a régi kommunisták, mivel foglalkoztak? Mi lett velük a háború után?] (Nem vitték katonának ezeket?) Nem. (Hát azt még előnynek is vehetném, hogy nem visz...) Talán egyet, kett..., szóval én keveset tudok, én, aki így hallottam, hogy kommunista volt, **Patócs Gábor szónokolt**, azt tudom. (Patócs Gábor?) Igen. (Ő munkás volt, vagy mi volt ő?) Volt neki valami foglalkozása, valamilyen ipara volt neki, nem tudom, hogy **nem e..., cipész volt, nem tudom**.

(28) (A bátyja, mert bátyja van magának? Vagy öccse?) Nem, húgom. (Húga van? Várjunk csak, és akit... Igen... Mert leventékre akartam kérdezni, akkor semmi.) **Unokabátyám volt levente**. És mivel kin..., azt tudom, mikor vitték el a leventéket. És azt tudom, hogy az első faluig, nem... Ahogy mentek át Ausztriába, nem tudom hol **mentek át Ausztriába**, nagyon messze nem lehetett, és ők **vitték a csomagjaikat**, szóval **odaadták** a kocsit, **saját kocsijukat**, hogy arra a csomagjukat rakhassák, hogy ne csomaggal kelljen, legalább ezt az utat megtenni nekik, úgyhogy... (Hogy hívták ezt az unokatestvért?) Domsic Béla, **ifjú Domsic Béla**. (Mikori születésű volt?) Hát mikori, tőlem lehetett... Hat évvel idősebb. (Hát igen, az 1928-as korosztály... És azt mondja, hogy tudja mikor vitték őket ki? Pontosán?) Nem télen, azt

tudom. (Nem télen?) Nem télen. Tehát nem rossz időben, csak arra emlékszem, és sok ismerős volt köztük, leventék... (Mert többen mondták, itt somorjaiak, és nem csak somorjaiak, hogy Szilveszter napján...) Szilveszter napján? (Attól függetlenül még máskor is mehettek ki, mert lehetogy több csoport, mert sok helyről több csoportban mentek ki leventék, úgyhogy...) Azt tudom, hogy a férjem, az tavasszal született, áprilisban, és több osztálytársa, ő Komáromba járt a bencésekhez, és több osztálytársa..., osztálytársát elvitték, például, akiknél lakott, az az osztálytársa, az karácsonyra született, azt elvitték, és ő áprilisban... (Tehát a férje az 1931-es születésű?) 1929-es, őt már nem vitték, az 1929-eseket... (Mert valahol meghúzták azt a korhatást, hogy 1928-nál, valahol 1930-nál... Mert voltak még 1930-asok is, akiket elvittek, valahonnan, például, hát most példát mondjak..., de voltak 1930-asok is.) Hát az attól függ, hogy mennyire... (Milyen volt mondjuk a helyi vezetőség, vagy...) Igen, meg hogy fogták fel a dolgokat, mert itt azt mondták, hogy azért viszik el őket, hogy ne az oroszok vigyék el. Ugye, de aztán senki se gondoskodott róluk.

(29) (Jó, talán még akkor, rátérhetünk ezekre a dolgokra, hogy már közeledett a háború, vagy a front, úgymondva, mert háború volt, de a front jött, hogy...) [kis szünet] (Rögtön az első dolog, amit még meg akarnak kérdezni, (01:30:00) hogy az apja a második világháborúban részt vett valami...?) Erdélyt foglalta. (Igen? Jó...) [nevet] Úgyhogy, egyiket abba se hagyta, ment a másikba. És, ő volt, az állat..., tehát előteremteni ennek az anyaezredünknek, és rengeteg somorjai... (Tehát az itteni 16-os gyalogezreddel ment ki Erdélyt foglalni...) Igen, igen, úgyhogy Karánsebes??? tájékán voltak, meg mit szokott még említeni..., ott éppen németek voltak többségben, abban a városban, de kint voltak, és..., hát ő élelmezési volt mindig, úgyhogy, és motorkerékkel kellett menni, ahol meg nem tudott, ott meg lóháton a hegyekben, állatokért, és aztán azt feldolgozta és meg is főzte, úgyhogy hát nem maga, de láttam képeket, ahogy még osztotta is a kaját. (Aha, és meddig...) Ebből a, milyen ágyúból? Gulyáságyú. (És meddig volt ő ott kint? Pár hónapig kint lehetett ő?) Igen, pár hónapig, mert a barátja útlevéllal, vagy határátlépéssel lépett be itt a helyére, a mi üzletünkbe, Szlovákiából [nevet] ájtött a barátja, amíg ő katona volt, úgyhogy... [Említette, hogy van valami fényképe arról, ahogy apja Erdélyben volt 1940-ben. Mondott erről még valami konkrétumokat? Hogy hol voltak? Valami Karánsebest(?) említett... Hogy hívták azt a barátját, aki ez idő alatt helyettesítette az üzletükben?] [Apját Erdély előtt nem hívták be átképzésre? Nem mesélt valamit a magyar hadseregről, tisztekről, hogy hogyan viselkedtek?] [Anyaezrediek, mentalitásuk...]

(30) (És később is behívták őtet?) Igen, de az úgy volt, hogy mivel, hát fontos volt, hogy itthon legyen, és már meghalt két testvére az első világh..., második világháborúban, pardon, akkor nem kellett neki a frontra menni, hanem itt szolgált a somorjai kaszárnyában, általában őrségben volt, és akkor mondjuk éjjel őrségben volt, nem tudom hány órát és akkor, nappal meg dolgozott, úgyhogy így volt... (Tehát őtet frontra aztán nem is küldték, nem is vett így részt...) Nem, mikor már a második testvére is meghalt. (Aha, és ezek hol haltak meg? Orosz fronton?) Igen, igen, orosz fronton, egyik Ukrajnában, és a másik pedig, mivel négy gyereke volt, vonatkísérő volt, ezek vitték ki az utánpótlást, az enivalótól kezdve a ruházatig, ilyen vonatok voltak, és ezeknél, vonatkísérő, az azt jelentette, hogy a vagon elején, végén voltak, egy vagy kettő, hát aki tulajdonképpen vigyázott, hogy ne ugráljanak fel, vagy ne történjen valami, aztán úgy halt meg, hogy aláaknázták a síneket partizánok, nos... (Hogy hívták őket?) Akik meghaltak? Az Kulacs Ernő, és László. (Tehát melyik halt meg így, mint..., vonatkísérő?) Az Ernő, az kovács volt, Dunaszerdahelyen laktak, vagy Sikabonyban, most már Dunaszerdahely... (És a másik, az, arról mit tud? Hogyan halt meg?) Hát arról csak annyit tudok, hogy ő volt a legfiatalabb a testvérek közül, és talán asztalos volt a szakmája, azt hiszem. (És hogy halt meg ő? Vagy mit tud erről, hogy mi történt vele?) Semmit se tudok, a temetéséről küldtek, úgyhogy, fényképet, valamelyik barátja, úgyhogy ez az eléggé az elején volt. (Aha, tehát 1941, 1942..., 1943 esetleg?) Úgy, 1941, 1942. [Apja két testvére

meghalt a második világháborúban – ők hol lettek eltemetve? Az egyiknek négy gyereke volt – ő mikor halt meg? A másinak volt családja?]

(31) (Jó, ráterhetünk talán erre, hogy leesett itt, azt mondja, hogy kettő repülőgép?) Igen, egy Körtvélyesnél, nem tudom, hogy tudja e..., az Csölösztő után, hajóállomás volt ott valamikor, és ott kikötött személyhajó, és utaztunk... (Esetleg úgy lesz a legjobb, hogy hozok térképet, ilyen jobb térképet, és akkor ott egypár dolgot be is tudunk jelölni majd, jó?) A másik pedig, itt, Kompi víznek hívták, az meg Gútor felé, ahol most kutak vannak, ott volt egy ágvíz, és annak a partján. (És melyik volt az első, és mikor estek le ezek a gépek?) Hát, ez már 1943, 1944... (Valószínűbb akkor az 1944..., valószínűbb, akkor azért nagyobb volt itt fölöttünk a forgalom, hogy úgy mondjam. És mikor, milyen hónapban, vagy milyen évszakban? Vagy legalább...) Az nyáron volt. Az biztos, mert... (Mind a kettő?) Mind a kettő, igen. Bicikkel mentünk, itt tiszt volt az egyik barátomnak az apja, és aztán azért mi mindent tudunk. [nevet] [Azt mondta, hogy amikor lepottyant az egyik repülőgép, bicikkel mentek megnézni – mert az egyik barátjának tiszt volt az apja – ki volt ő?]

(32) Még azt is megfigyeltük, kimentünk, hogy a repülőgép hogy robbantja fel a vízben az aknákat. A repülőgép, ilyen ovális, elipszis alakú, talán mágnes lehetett, vagy nem tudom mi, oda volt szerelve a repülőgép aljára, és ha olyan elég alacsonyan, ha olyan helyen szállt, ahol akna volt, akkor felrobbant az akna, fellövelt egy gejzirt belőle és azt nézegettük gyerekek. (Tehát a Duna az el volt aknásítva, ezek szerint.) Igen, igen. (Ezt nézték. Hát, érdekes lehetett...) Hát gyerekek érdekes volt. (Biztos, igen. Mert általában, én ahogyan beszélgetek, férfiakkal, vagy nőkkel, általában a fiúk figyeltek ilyenre jobban, de maga a kivétel, hogy...) [nevet] Igen, igen, igen..., kivétel voltam. (Hogy figyelt ilyen dolgokat is.) [A Duna el volt aknásítva, és egy repülőgép likvidálta az aknákat – ez még front előtt volt? Mit tud még erről az elaknásításról? A dunai hajózás abbamaradt?]

(33) (Jó, és akkor ezek milyen gépek voltak? Liberátor, vagy ilyen bombázógép lehetett?) Ezek német gépek voltak... (Ezek német gépek voltak?) Igen. (Tehát nem szövetséges, amerikai...) Nem, nem, nem. (És ezek meg voltak sérülve, vagy légi harcban történt ez, hogy lezuhantak, vagy hogy történhetett ez?) Megtalálták, léghárítók voltak, ugye Pozsonyban, meg több helyen voltak, és mindig a barackfa tetején, otthon figyelték, hogy jöttek, ahogy lőttek, szétment, akkor ilyen pamacsok, és még azt, ugye, lehúzódtak itt, hogy légi harcok voltak, és akkor figyeltem, eltalálja, nem találja. Hát ilyen, [nevet], a játék helyett ez volt nekünk. [Légvédelmi ágyúk voltak itt Somorján, vagy a környékén? Kié voltak ezek az ágyúk?] [Valami olyasmit mondott, hogy barackfáról nézte valaki a gépeket, vagy a légvédelmi tüzet – erről.]

(34) (Igen, de hogyha ottani, mondjuk szlovák félről, vagy akár innen is hogyha lőttek, akkor nem német gépekre lőttek, nem?) Nem, amerikai... (És akkor ezek mi végett eshettek le, nem tudja? Mert azt mondja, hogy német gép...) Az egyik kapott találatot, és azt tudom, hogy az apámmal az udvarban néztük, hogy fölemelkedik, leemelkedik, aztán kigyullad, ég, és folyton ezen a részen járt, úgyhogy attól féltünk, hogy ide esik. (Akár a városra is.) Igen, igen, hát pár száz méterre, tulajdonképpen, (01:40:00) jó egy kilométerre esett, egy ilyen ágvíz partján, erdő szélén, így mondok. (Aha, tehát ez melyik volt? Ez a körtvélyesi, vagy az a...) Az a kompi..., kompi. (És akkor rögtön rohantak is oda, hogy megnézni, hogy mi van ott?) Bizony, futottunk, futottunk, és talán előbb ott voltunk, mint a katonák. (Aha, és a legénységgel mi lehetett? Mi történhetett velük?) Ott tudom, hogy meghalt, mert még a vérfoltok is látsz... (Ott a körtvélyesi eset?) Igen, és ezek talán ejtőernyővel kiugortak. Igen! Mert még tudom, hogy a laktanyába vitték be, és a bankigazgató felesége tudott angolul, és az ment tolmácsnak. (Tehát akkor mégiscsak angol, vagy amerikai gépek lehettek, egyik...) Ja, ezek, akik lezuhantak, igen, igen. (Tehát mindkét gép?) Két gép. (A két gép, amiről beszéltünk, akkor ezek nem németek voltak...) Nem, nem, nem németek voltak. (Tehát ezt látta is, hogy hogyan viszik be a, mondjuk a legénységből, hát akik kiugráltak?) Azt nem láttam, hogy beviszik

őket, vagy hol..., azt mondták, hogy Becskebe???, hát az itt egy rész, valahol ott találták meg őket, és hát nagyon rendes ellátásban részesültek, és azt láttam, amikor kísérték őket, és vitték valahova, ugye, hát nem tartogatták itt őket, és vitték valahova, még úgy emlékszek rá, hogy milyen öltözetük volt. (Katonai öltözet volt, vagy pilóta öltözet...) Igen. (Az volt rajtuk...) Igen. (És hogy mi lett velük, azt meg már nem tudja, gondolom...) Azt nem tudom, hogy mi lett velük, de itt, itt meghalt, szóval, hogy mennyi halt meg a Körtvélyesnél, azt nem tudom, de én még a sziklán láttam odafröccsenő vért. (Még ilyen...) Úgyhogy ez így volt. [A két lezuhant gép: 1. Körtvélyesnél; 2. Kompi víznél, ágvíz partján; Melyikből ugráltak ki az ejtőernyősök? Valami Becske???, ilyen említett, hogy ott találták meg őket... Ezeket kísérték be Somorján a laktanyába? Milyen öltözetük volt? Hol volt a sziklákon a vér?]

(35) (Jó, voltak itt légiriadók is?) Ajaj, de mennyi. Spuri haza az iskolából. Hú... (És volt valami ilyen tipikus idő, hogy mikor szólalt meg a..., sziréna szólalt meg ilyenkor?) Volt légiriadó, és mi volt..., tehát volt berepülés. Akkor is szólt a sziréna, akkor talán egyet, és a légiriadó, attól függ milyen közel volt, a gépek, az ellenséges gépek, hogy így mondjam, és akkor légiriadó, de előtte... (Légiveszély esetleg? Berepülés...) Légiveszély, igen, légiveszély, és aztán volt a légiriadó, akkor nem tudom, hármát, vagy hosszán szólt a sziréna talán. (És az a városházán, vagy hol volt a sziréna?) Ez a városházán volt akkor. (És ez milyen gyakoriak voltak ezek a légiriadók?) Gyakoriak. (Volt úgy, hogy minden nap is?) Hogyne, volt. (És akkor maguk hazamentek az iskolából...) És nem lehetett utcán járni. (És aznap még mondjuk vissza is mentek iskolába?) Nem mentünk vissza. Erre nem emlékszem. [Amikor elkezdődött a légiriadó, akkor mentek haza – otthon el is bújtak ilyenkor bunkerba? A városban nem volt valami nyilvános bunker?] [Ilyen légiriadók alkamával látott átrepülő repülőgépeket is? Milyen formációkban voltak?]

(36) (Volt így, hogy 1945 áprilisáig, amíg bejöttek az oroszok, hogy teljesen megszűnt volna az iskola?) Bizony, bizony. (Votl úgy is?) Bizony, mert az iskolában, hát ami ott van a városházával szemben, most valami iszonyú piros, vagy milyenre festették, az volt az iskola. (Tehát itt polgári iskoláról...?) Polgári iskola volt, és nagyon jó színvonal, nagyon jó képzett tanárok voltak. (Szerintem erről is fogunk majd beszélni, polgáriról, de... Jó, és akkor oda jártak, és akkor hazamentek és...?) Bejelentették, hogy nem lesz tanítás, mert utókez..., hát kórház lesz a katonáknak, inkább ilyen utókezelések, tehát nem operáltak, hanem ilyesmi voltak, úgyhogy, akik még rászorultak az ápolásra... (De már nem voltak veszélyben...) De műtét, és ilyen dolgok... (És akkor mikortól volt ott ez a kórház?) Azt tudom, hogy olyan október lehetett... (Tehát még szeptemberben elkezdték maguk az iskolát...) Igen, mert tudom, hogy köpenyben jártunk, még nem kabátban, és végigbógtuk hazáig az utat. Hogy nem lesz tanítás. (És az áprilisig nem is újult meg a tanítás akkor?) Amikor már oroszok bejöttek? (Igen...) Májusban, májusban indult... (Kezdték újra az iskolát.) Igen. (És addig otthon volt maga. Mondjuk tíz éves volt... Ezért járt ki maga figyelni ilyen dolgokat, hogy nem volt mit csinálni a gyerekeknek akkor...) Hát, igen, aztán bejártunk mindent, úgyhogy... Otthon csak azt mondták, ha valami történik veled, [nevet], akkor agyoncsaplak. [nevet] [A polgári iskolában kórház lett – erről mi konkrétat tud? Aztán az oroszok nem használták?]

(37) (Különben a gyerekek, a front után is, meg az előtt is, hogyha volt lehetőségük és találtak valami fegyvert, löszert, játszottak sokat és voltak balesetek is...) Meg is halt itt egy kislány, a testvére szedte szét, és... (Valami gránátot, vagy mit? Valami robbanó...) Igen, mindenféle el volt dobálva, gyújt..., ilyen száz méteren is puska ki volt szórva, szétszedték a... (Ja, igen, az ágyúban ezeket a...) Valami töltényeket gondolom, és különböző méretűek, meg alakúak voltak, és akkor azt gyújtogattuk. (Gyújtogatták, tehát maga is résztvett ilyenben?) Persze, még mentünk a kaszárnyába is, hogy mit lehet hozni. [nevet] (Kaszárnyába? Ami akkor üres volt, vagy hogy lehet érteni?) Elmentek a magyarok és még senki sem volt benne. [nevet] És én egy sítalpat hoztam. [nevet] (Sítalpat. Jó. Föl is használta később?) Nem. [Valami olyasmit mondott, hogy valami puskaport gyújtottak meg, ami száz méteren ki volt

szórva – a fiúk azt milyen tőlényekből szedték ki? Még hogyan játszottak másképp a fegyverekkel?] [A front előtt mikor mentek el a magyarok a kaszárnyából?]

(38) (Jó, ez a kislány, aki meghalt, ezt hogy hívták?) Kovács Mártika. (Kovács Márta. És a testvérét, aki szerelte...?) Tibor. (És az szerelte szét és a kislány halt meg, és ezzel a Tiborral mi történt?) Hát ez, olyan különösebb dolog nem..., tízen voltak testvérek, és ez egy lány volt. (Hm, és éppen ő.) És aztán lett még helyette egy kislány, az még él. (Még ilyen. És akkor azt mondja, hogy maguk felgyújtották, mondjuk ezt kihordták ilyen puskaport, azt meggyújtották, máshogyan hogyan játszottak így gyerekek?) Hát, tulajdonképpen nem szedtük fel, de szerteszt szórva voltak még a gabonában is ezek a csíkos aknák. (Csíkos aknák?) Aknák. Fekete sárga csíkos, aztán fekete nyarancsságra, ilyen paradicsomszínű, aztán fekete kék... (Aha, amik nem robbantak fel? Úgy érti?) Ilyen i..., főleg olyanok voltak szétdobálva, de én nem szedtem, volt, aki szedte. (És azt szerelgették szét, és...?) (01:50:00) Hát nem..., én olyanon nem vettem részt, [nevet], abban nem vettem részt, csak konkrétan ezekre emlékszem, meg is fogtam, de visszatettem, szóval tudtam, hogy nem szabad dobálni ezeket, meg... (Ezek fel nem robbant aknák lehettek körülbelül akkor...) Úgyhogy ezekhez nem, de mondjuk szétszedni tőlényt se csináltam, azt a fiúk csinálták, és kiszórták, úgyhogy én csak gyújtogattam. (Más ilyen baleset, vagy akár ilyen haláleset nem volt itt Somorján? Csak ez az egy, ez a Kovács Mártika?) Igen, erről tudok én is, és azt hiszem más nem is volt. [Nem tudja mit szerelt szét a Kovács Tibor, amikor a testvérét, a Mártikát ez a halálos baleset érte?] [A szülők, hatóságok mit tettek ez ellen, hogy ne játszanak a gyerekek fegyverekkel?]

(39) (Nem messze volt itt a Pozsony, és Appolot bombázták.) Hú, jöttek a számlák a levegőben, meg mindenféle... (Számlák is? Ja..., feldobta, és akkor ide elhozta...) Igen, igen, és félsötét volt, félig sötét. (A füstől? Aha. Errefelé jött a füst, erre hozta...) Igen, mintha napfogyatkozás lett volna, olyasmi. (Még ilyen. Nekem még egy komáromi visszaemlékezöm, még ott is lehetett érezni a levegőben állítólag azt a füstöt.) Igen, az volt az olajfinomító. És aztán még előtte emlékszem a mosonmagyaróvári állomás, így elég központi... (Csomópont...) Csomópont volt, és azt bombázták éjjel, és Sztalin-gyertyákat dobáltak le, úgyhogy tiszta világos volt a szobánkban, én felébredtem, mint gyerek, mert azt álmodtam, hogy valaki rázza a csillárt és ugrálnak a padláson, mert csak azt tudtam elképzelni, és fölébredtem, és akkor mondta az anyám, hogy messze van, nem kell megijedni és, hogy bombáznak. (Még ilyen, ez mikor volt? Nyár, ősz? Tél esetleg? Tavasz?) Inkább nyár, vagy tavasz. (Tehát inkább még az elején, így az 1944-es évről lehet szó itt?) Hát, nem tudom, nem e 1943-ban volt... (1943-ban? Hát, akkor még nem nagyon bombázták Magyarországot, esetleg 1944, 1945..., no, mindegy, utána lehet nézni különben.) [Említette, hogy a mosonmagyaróvári állomást bombázták, és a Sztalin-gyertyák bevilágosították a szobáját éjjel – és ezek kapcsolatban valami olyat mondott, hogy valami olyat álmodott, hogy valaki rázza a csillárt és valaki ugrál a padláson...] [Lehetett más ilyen fényeket is látni éjjelenként, amikor a közeli városokat (Győrt) bombázták?] [Elsötétítés, kijárási tilalom?]

(40) (Jó, és itt a város területén, vagy itt a környéken, itt potyogtak le valami bombák?) Hogyne. Ezt a front közelben voltak az oroszok..., vagyis, hát közelben, akkor, bárisnyák, így mondták, ilyen kis gépekkel... (Aha, pilóta nők?) Igen, de ők nem mentek, csak ilyen kis területre, kicsi géppel, és ahol világost láttak, oda ledobtak, például a főutcán, a Wolf doktor házában csomagolt a katonaság, és hát világítottak ugye a házból, fény, és oda dobtak egyet, nálunk is kirepült az ablak. (Igen, és a Wolf doktor háza...) Ott egy katona meghalt, kint állt, ott meghalt egy katona, és vele szemben két kis öreg, vénkisasszony lakott és azoknak bedőlt a ház eleje... (Tehát ez már az utolsó napokban volt.) Igen, igen, hát szóval... (És más eset, mondjuk korábbi eset, hogy...) Nem rég szedtek ki egyet, bágeroztak, és mondja, hogy mindjárt fognak, a bágeros, azt mondja, hogy ilyen fel nem robbant aknát találtak, tudja, amit a bárisnyák szórtak, mondja nekem, emlékszik rá? És mondom, persze tudom, tehát voltak ami nem robbant fel. Aztán mögöttünk is, ott azok németek voltak, de nem ilyen

ősnémetek, csak valahogy ide kerültek vagy az asszony lehetett itteni, Plöchliék, és azok is pakoltak, mentek el a németekkel, és oda is dobtak egyet. Ott meg hátul a kerítésünket lyuggatta ki... (Tehát ezek már mind az utolsó napokban voltak...) Utolsó napokban. [A Wolf doktor házára orosz pilótanők dobtak valami bombát – ott németek csomagoltak be? Hogy hívták azt a két vénlányt, akik szemben laktak?] (Az előtt nem tud valami esetről? Esetleg ezek a szövetséges gépek, mármint amerikai, angol gépek, hogy véletlenül valamelyik, lepottyantottak volna bombát, mert voltak ilyen...) Még Gombánál, valahol láttam, megnéztük a gödröt, hogy mekkora üreget vályt a földre, iszonyatos nagyot. [Gombánál megnézték a bombagödröt – mekkora volt? És konkrétan hol, kint a határban? És mikor esett az oda?]

(41) (Még azt is megkérdem, volt maguknak ilyen bunkerjuk? Kellett építeni bunkert? Légvédelmi bunkert?) Hát olyan bunkerunk..., [never], nem kellett építeni, pincénk volt a ház alatt, és olyan bunkerunk volt, ami régen jégverem volt, mikor még nem volt beszerelve, megépítve a rendes hűtő, akkor ilyen jégvermeknek mondták. (Dunáról vágta a jeget?) Igen, igen, és azt megrakták, és ilyen gyékénnyel takarták be, hogy ne olvadjon el, és nád volt a teteje, és én arról szoktam lecsúszkálni, és fölöttem volt a barackfa, úgyhogy ez volt az én területem, a keresztanyám itt volt a gyerekeivel, azok levonultak szépen a pincébe, én meg főntről nézegettem, hogy miről van szó, de soha senki nem szólt. Állítólag, én azt mondanám, hogy kíváncsi, de fene rossz gyerek voltam, azt mondták. (Jó, tehát akkor ezek voltak... Röplapokra nem emlékszik, hogy ledobáltak volna?) De, dobáltak, meg ezeket a, rádióadást zavaró, azt mondták, hogy arra a célra, rengeteg ilyen sztaniol... (Ilyen ezüst szalagok...) Egész vékonyak, karácsonyfára is azokat raktunk. (Igen, és...) És röplapok... (Konkrétan emlékszik is, hogy mi volt a röplapon?) Nem, arra nem, csak tudom, hogy volt sárga színű, meg ilyesmi, úgyhogy... [Keresztanyját hogy hívták, aki a gyerekeivel jött a bunkerukba?]

(42) (Jó, hát közeledett a front, és már az előtt is voltak itt..., mert itt volt az alakulat, magyarok, de ahogyan közeledett a front, akkor jöttek ide többen is katonák? Mondjuk magyarok, akik nem az itteni alakulathoz tartoztak? Több lett itt a magyar katona?) Még falukon is voltak, ilyen kis csoportok, németek is. Németek is. (Családokhoz ki voltak helyezve, mondjuk... Itt Somorján is volt olyan, hogy családokhoz kihelyeztek...?) Németeket. (Németeket?) Igen. Azok, például Szarván is voltak, odavaló volt a férjem, és hozzájuk is raktak németeket, és valamit tudott az anyósom, és azok pedig..., milyen csatorna..., a fehér sziklák ahol vannak, Anglia és Francia... (Ja, Dover?) Dovernél, azokban a harcoknál vettek részt, és ide küldték őket pihenni. (Még ilyet...) Voltak ilyenek... (Igen, akkor a francia oldalon, mert ott Angliában nem harcoltak, (02:00:00) tehát ott valahol... Esetlen Normandiában?) Normandiában, igen. (Ott volt a partraszállás.) Igen, igen. (És azokat ide..., értem.)

(43) (Jó, és akkor itt a németek, van valami emléke a német katonákról? Mert itt is voltak, német katonák...) Igen. Hát, jöttek az üzletbe, aztán anyám beszélt velük németül, és akkor szemtelenek voltak, ezt is adjon, azt is adjon... (Adjon?) Hát, úgy, hogy fizet érte, de amikor már kevés árú volt, hát nem volt árú elég, és akkor, ugye, azt is kérnek, ezt is kérnek, és, hát aztán, valamit adott nekik az anyám, és mondta, hogy szemtelenek voltak, és ettől kezdve meg nem szólalok németül, mondta. És ha jöttek, akkor, hát, mutogatta, hogy ő nem tud semmit, vonogatta a vállát, mondta németül, egyik a másiknak, gyere, hagyjuk itt, mert ez buta. (Pedig értette az anyja, csak...) [never]

(44) (Jegyrendszer akkor már volt?) Igen, jegyrendszer volt, és főleg a zsír, zsír volt jegyre. (Igen? Az olyan hiánycikk volt? A zsír?) Igen, az hiánycikk volt, és..., hát nálunk még azért volt, úgyhogy... (Hát igen.) Saját nevelésből, úgyhogy... (Tehát maguk így nem éheztek, azt lehet mondani...) Nem. (Maguknak azért volt, mert ott voltak mellette, úgy lehet mondani.) [A háború alatt a zsírt említette, hogy az volt jegyre – még más valamik?]

- (45) (Magyar..., úgymondva ilyen idegen magyar alakulatok, vagy katonák, ilyenek is voltak? Tehát, csak németek voltak így a családok mellett?) Nem, ilyen..., azt hiszem, hogy..., nem tudom, hogy hívhatták őket, ők lőttek ki repülőkre, tehát ilyen légelhárítók... (Légvédelmisták?) **Léghárítók voltak szétszórva falvakban.** (Itt konkrét falvakat is tud mondani, hogy hol?) Hát, **pontosan nem tudom**, mert több faluból voltak, meg voltak, hogy **hol** voltak **németek**, és meg voltak, hogy **hol** voltak **magyarok**, **össze nem rakták őket.**
- (46) (Jó, hát nem tudom, rá e térünk erre, még itt volt az, amikor **bejöttek az oroszok.** Ez a nap ez hogy..., voltak itt valami harcok, vagy esetleg ilyen lövöldözés, vagy...? Nem? Ez itt **simán ment**, hogy kimentek a németek, magyarok és bejöttek az oroszok?) Igen... (Tisztán ment, hogy úgy mondjam?) Tisztán ment, hát **meg volt a régi kommunistákból a delegáció, aki fogadta őket, a város elején**, de a fő útvonal nem erre volt. (Aha, tehát honnan jöttek az oroszok? Milyen irányból?) Erről... (Várjunk csak...) Komárom, Győr, ebből az irányból. (És tudja is, hogy ki volt ez, aki fogadta, ezek a kommunisták, kik voltak?) Hát az a **Patócs bácsi biztos ott volt**, aztán lehetett olyan, aztán volt **Bartalék, azokat tartották így kommunistáknak, a Szívóst**, aztán..., hát többet, többet. (És akkor fogadták is az oroszokat? Ezek az emberek, és..., erről mit tud, csak konkrétan azt, hogy fogadták? Nem volt ennek szemtanúja, gondolom...) Nem volt semmi, **egypár részeg volt**, gondolom **azok pálinkával is fogadták őket**, hozzánk is egy olyan jött be, egy szem, de kísérték ezek az itteni kommunisták, úgyhogy... [Említette, hogy a kommunisták fogadták az oroszokat a város elején – konkrétan hol? És említette a Bartalékat, meg valami Szívóst, akik kommunisták voltak – ezek kik voltak?]
- (47) Hát **egy bejött**, aztán előszedtek valami..., **előszedett** valamit **a spájzból egy demizsont**, **azt hitte, hogy bor**, és [*nevet*] nagyon **dühös lett**, mikor rájött, hogy **ecet**. Úgyhogy... [*nevet*] [Maguknál volt egy orosz, a spájzból ecetet hozott elő, azt hitte, hogy bor, és dühös lett – mit csinált? Ez mikor volt?] (Tehát ez a találkozásuk volt az orosz katonával, és más? Miket tud még az oroszokról így?) Aztán jártak úgy, hogy kísérték ilyen kommunisták őket, hogy házhoz beszállásolni, mert nők is voltak. (Ja, orosz, bárisnyák...) Igen, nagyon aranyosak voltak, akik nálunk laktak, egy egy kicsit bunkó volt, de a másik olyan helyes volt... (Nők?) Nők. (**Konkrétan nők voltak maguknál elszállásolva...**) Igen. Hát aztán volt úgy, hogy férfi jött és elment az egyik nő, úgyhogy..., ilyen front utáni házasság, [*nevet*], vagy katonaházasság, hát összeálltak. **Meg voltunk jól velük**, semmi gond nem volt. (Konkrétan maguk.) [Meddig és hol voltak maguknál elszállásolva azok a bárisnyák? Hogyan kerültek magukhoz? Azt mondta, hogy az egyik kicsit bunkó volt – róla. Neveiket nem tudja?]
- (48) (És hallott esetleg valami esetet, hogy **garázdálkodtak volna az oroszok itt?** Ilyenről nem tud?) **Erről különösen nem, nem tudok**, inkább ilyen **nagybirtokokon** voltak, például **Szarvánál intéző, aki az első világháborúban elvesztette a lábát, és mű lába volt, azt megverték, és összetörték a mülábát**, de azt ottani, **ottani kommunisták lehetek, akik valamiért haragudtak rá**, a legény volt, intéző volt a grófnál, nem volt semmi jószerű... (És mégis, valamiért haragudhattak rá, vagy ki tudja...) Hát igen, hát volt, akinek nem tetszett, hogy megmondta, hogy rendesen kell valamit csinálni, ugye, vagy többet. (Tehát itt tényleg nyugodtan átment ez a dolog, abszolút semmi ilyen, hogy lövöldözés, vagy aknázás, vagy akármi, nem volt itt, Somorján...) Nem. Nem. (És **meddig maradtak itt az oroszok?**) Hm..., **hát jópár hónapig.** (Jópár hónapig voltak itt oroszok...) Igen. (És aztán elmentek... Jó, itt talán be is fejezzük, nagyon szépen köszönöm, jó.) Nagyon szívesen. [Az oroszok nem hajszolták a nőket? Nem tud valami olyan esetről, hogy elloptak volna valamit?]

kissné kulacs gertrúd (02) (29.01.2019)

- (49) Háború alatt, **vége felé**, az egyik somorjai lakósnak..., **Kati néninek a bátyja** az **vezérezredes volt a hadseregben**, és a **bombázások elöl**, **Pestről a három gyerekét és azoknak édesanyját elküldte a nővérehez Somorjára.** [Kati néninek a bátyja vezérezredes volt a

hadseregben, a családját elküldte nyugatra – itt neveket is tud mondani? Honnan ismerték a családot? Amikor már mentek ki lovaskocsival nyugatra, az apjuk akkor hol volt?] (Tehát itt milyen Kati néniről van szó?) Majd eszembe jut. És ők, hát mivel édesapjuk is magasrangú tiszt volt, mentek nyugatra, kimentek nyugatra, és az édesapjuk két lovaskocsival küldte őket, és két katona volt a kocsis. No most ők voltak három gyerek, az édesanyjuk, és a Kati néni. És átmentek Ausztriába Németország felé, és útközben kaptak egy ilyen golyószórós támadást, mert ahogy vonult ez a rengeteg iszonyú tömeg, közben bele..., odaszórtak nekik, vagy kisebb bombákat..., hát amit repülőgépről. És meghalt a fiú, és a Kati néni, és aztán nekem azt mondták, hogy..., adtak egy festményt, egy képet, hogy ezt nagyon szeretik, és ez maradjon nálam, és itt hagyták, és ez az a kép. (Ez az a kép...) Igen. (Ezt majd lefényképezem magamnak...) Jó. Most úgy elérékenyültem, mert az egész nyarat együtt töltöttük és bicikliztünk, megtanítottuk a Kati néni is biciklizni. [nevet] Ő már olyan hatvan felé járt... [nevet] (Igen? És megtanították?) Ötven és hatvan között lehetett és megtanítottuk biciklizni. És aztán annyit hallottam, hogy..., a két lány, aztán a szülők hogyan, ezt nem tudom, de hogy Ausztráliába mentek ki és kertészettel foglalkoztak. Úgyhogy..., szép emlékeim vannak, mert olyan nagyon szabad nyár, és azért volt egy felnőtt köztünk, a Kati néni és mentünk, rengeteg földje volt itt neki Úszoron. Úgyhogy... (Tehát ez még az 1944-es nyár volt, vagy még az előtt esetleg?) Hát... (Mert az volt olyan utolsó...) Szerintem 1944-es. Szerintem 1944-es. Úgyhogy, ez még a múltkorhoz. (Még talán visszakerdezek, és aztán ez után, hogy ott legéppuskázták őket, vagy volt ez a támadás, ott az apa az megmaradt...) Nem tudom. (Nem tudja. Nem is tudja?) Nem tudom... (Tovább e mentek, nyugat felé...) Semmit nem tudok, semmit nem tudok. (És ők haza is mentek, mielőtt elmentek Ausztráliába? Vagy már csak onnan jelentkeztek Ausztráliából?) Hát, így ismerősök által tudtam meg, pontosan már azt se tudom, hogy kiktől, vagy az anyám tudta meg, és mondta nekem, csak ennyi, ilyen röviden. (Különben ezek rokonok voltak?) Nem. (Ilyen ismerősök...) Jó ismerős, igen. (Jó, igen, tovább...) Hát röviden ennyi erről. És, hát nagyon szomorú voltam, mikor elmentek. (50) Aztán még annyi, hogy nálunk is voltak menekültek, arról múltkor nem beszélt..., mégpedig Győrből, Laucsek Jenő és családja, tehát a házaspár, hát szintén már olyan öt..., hatvan körül lehettek, ötven és hatvan között, ő bankigazgató volt Győrben, és hát nem akarta ott megvárni valószínű, hát elég tehetősek lehettek, a..., háború alatt és előtt, mert szép villájuk volt, ilyen villasoron Győrben, egyszer meglátogattam őket, hát ők voltak itt, a házaspár, a lányuk, akinek gipszben volt a lába, tehát törése volt, már úgy jött ide... [Tibor bejött] Tehát ők voltak hárman itt, nálunk, és itt akarták megvárni a frontot, hogy közel is maradjanak, és nagyon sokan voltak úgy a menekültek közül is, hogy ez volt az utolsó magyar település, mert itt a Lidl után volt már a határ, ott van három fa, mert volt egy kis építmény a határőröknek, még egy sorompó, és a négy sarkához négy fa volt ültetve, egy kipusztult, vagy kitörött az útépitésnél, és hát én ott tudom, hogy hol állt a határ, megvan még az a három fa. [Említette, hogy a város mögött volt az országhatár – lehetett látni járőroket is? Volt úgy, hogy útlevéllal mentek Szlovákiára maguk?] (Jó, még megkérdem, hogy ők meddig voltak itt maguknál?) Hát... (Mikortól meddig, inkább úgy kérdem.) Télen jöttek..., vagy ősszel... És májusban mentek el. (Tehát így bevárták az oroszokat.) Igen, igen. Sőt volt olyan is, hogy először a visszavonuló nyilasok ugye akartak vinni, amit lehetett, aztán a visszavonuló németek is, bejöttek, és szerintem akarták vinni, ami nekik tetszik, ezek ilyen pár emberes, ilyen nem jó szándékúak szerintem, de hát tudtunk németül, vagyis tudott az anyám is, meg ők is, ez a Laucsek Jenő bácsi, és akkor éppen körülültük az asztalt. [Valami olyat mondott, hogy a visszavonuló nyilasok akartak vinni, amit lehetett, aztán a visszavonuló németek, és talán bejöttek magukhoz németek, asztalnál ültek és ott volt akkor Laucsek bácsi is – itt nem fejezte be.] Már mindenfelé lövéseket lehetett hallani, és az hetekig villogások, hetekig, mielőtt ideértek az oroszok. [Azt mondta, hogy hetekig az orosz bejövétel előtt lövéseket lehetett hallani, meg villogásokat – erről bővebben.] Este... (Tehát, várjunk csak, valamit

akkor bombázhattak...?) Löttek, löttek, ágyúk. (Tehát már látszódott úgymondva a front?) Csak a fények. Este, este látszott. (És milyen irányból?) Ebből az irányból... (Tehát ez... Milyen irány ez? Vagy milyen város felé nézünk? Győr, vagy...?) Igen, Győr... (Mosonmagyaróvár...) Győr, Komárom inkább. (Tehát ott voltak bombázások. És ezek a Laucsekék, ezek a bombázások elől jöttek ide, vagy ez ilyen kombináció volt, hogy bombáznak itt, és akkor inkább elmegyünk innen és ott bevárjuk a frontot egy kisebb városban?) Azt hiszem, hogy féltek is, hogy... (Győrt azért bombázták...) Rendesen, rendesen. Ők féltek attól is, hogy mivel bankigazgató volt, hogy... (Igen, félelem az oroszoktól?) Hát, nem is..., hát nem tudom, hogy az oroszoktól e, vagy pedig a helybeliektől, mert hát azért voltak mindenhol (00:10:00) kommunisták, és azok olyan elszántak voltak. Később aztán ezeket mind félreállították, az öreg kommunistákat. (Öreg kommunistákat...) Persze. Egy darabig kaptak még vezető funkciót is, aztán... [Azt mondta, hogy a régi kommunistákat aztán félreállították később – tud példát mondani?] (Jöttek az új emberek...) Persze. (Még azt véletlenül nem tudja, hogy milyen banknak az igazgatója volt ez a Laucsek?) Azt nem tudom. No és aztán egyszer jött a fiuk, aki sebesült volt, de civil ruhában jött, de még tudom, hogy fel volt kötve a keze, úgyhogy az is itt élte át a... [Laucsekéknek a fiuk jött civilben, de sebesülten – az aztán maguknál is maradt?]

(51) És akkor az apám, a műhelyünk alatt volt egy olyan pince, mint egy lakás, és ott lent csináltatott asztalossal ilyen, mint a táborokban lehetett, hogy ilyen állványt, és ilyen magasított állványt, volt két sor, és ott aludtunk, ott vártuk az oroszokat. [A műhelyük alatt berendezték a pincét, ott várták az oroszokat – ezt csak akkor az oroszok bejövetelénél használták? És konkrétan kik?]

(52) Mivel akkor már kaptunk ugye mi is, a régi zeneiskola, a doktor bácsi háza kórház volt, és azok pakoltak, oda ledobtak egy aknát, és mi olyan közel voltunk, hogy... De hát például még villanyoszlop is kidőlt, szóval azért nem volt olyan..., és nálunk kitörték ablakok. (Kitörték az ablakok valami robbanásoktól, vagy?) Igen, igen. Ami utcára nézett, nem, csak ami... (Tehát Somorja kapott azért, voltak itt azért valami anyagi károk is.) Igen. Hát..., én tudok hány ilyen bombaesetről..., aztán volt persze, hogy ledobták, és nem talált, vagy nem robbant fel, így említettem, hogy itt a Pomlé úton, az állomás tájékán. (Tehát itt nem messze akkor.) Igen, talált az egyik, ilyen bágeros... (Igen, már később...) Hát nem olyan régen, itt a kanalizációnak vagy egy kis házikója, és azt építették, mikor kanalizálták Somorját... [telefon] És akkor emelte ki az aknát, mert még mondta nekem, emlékszik rá, ugye, hogy mikor dobáltak ilyeneket a bárisnyák... [never] Hát ez nem robbant fel.

(53) (Én még azért visszakerdezek, ezek a Laucsekék, ezek az előtt ismerősei voltak maguknak?) Nem, egy nagyon jó ismerősünk hozta őket ide. (Aha, tehát így.) Hogy itt éljék át a frontot. (És ők valamit fizettek is? Vagy hogy volt ez? Mert azért élelmezni is kell nekik, vagy ő aját maguk hoztak pénzt és akkor bevásároltak maguknak, gondolom, így volt...) Nem. Nem... A néni segített a konyhában, amihez kedve volt, még kenyeret is dagasztott, emlékszem rá, mert azt mindig én vittem a pékhez sütni, úgyhogy..., meg voltunk, akkor mindenki kijött mindenkivel, úgyhogy nem... (És ez a Laucsek bácsi ez mit csinált? Bankigazgató volt, de itt, pár hónapig itt...) Tengett, lengett. (Igen.) [Kik voltak azok az ismerősök, akik elhozták magukhoz a Laucsekéket? Konkrétan hol laktak maguknál a Laucsekék?]

(54) (Hát jó, rajtuk kívül még voltak Somorján ilyen menekültek, máshol is? Ilyenről nem tud?) Rengeteg, minden háznál. (Minden háznál? Tényleg?) Minden, úgyhogy a nagybácsimnak volt két szoba, konyha, kamra, és oda is ment egy nagyvárad család, az egyik szobát kapták meg. (Aha, tehát azok is menekültek így az oroszok elől, Nagyvárad...) Igen. (Még ilyet.) Kárpátaljáról volt egy bácsi... (Neveket nem tud itt?) Nem tudok, de az mögöttünk laktak, és nagyon szeretett hozzánk jönni beszélgetni, és hát az egy ilyen módos gazda volt, és hát ő is elmenekült, mert tudta, hogyha ott marad, elviszik, málenkij robotra.

Lehetett hallani! [Maguk mögött volt egy kárpátaljai menekült bácsi – konkrétan kinél? Családostól?] (Már akkor?) Mert voltak részek, amit visszafoglaltak, ugye? Azért mozgott a front ide oda, és mondták, és senki nem hitte el. (Hogy viszik munkára az embereket...) Hogy viszik a bizonyos málenkij robotra azokon a részeken a... (És ezek a menekültek, hát ezek elmentek, egytől egyig, nem maradt itt senki...) Akkor kaptak egy határidőt, hogy meddig kell elhagyni Somorját, vagyis az országot. (Mivel ezek magyarok voltak..., magyarok voltak.) Magyarok, de mondom, Kárpátalja, Erdély, ezek, amik, többet szenvedtek, mint ez a része az országnak. (Vagy még korábban is, igen. És tudja is, hogy milyen határidőt kaptak? Hogy mit én tudjam, 1945 nyaráig, vagy hogyan?) Május..., május végéig kellett elhagyni, úgyhogy április 4-én, 2-án... (Már itt voltak az oroszok...) Igen, és május végéig kaptak határidőt, hogy el kell menni. (Jó, akkor ezek voltak a menekültek. Voltak itt mondjuk ilyen kibombázottak is? Hogy mit én tudjam, Budapesten kibombázták lakást, vagy nem volt lakás, és akkor egyszerűen...) Erről nem tudok, erről nem tudok, de azt tudom, hogy annyi menekült volt, hogy megduplázódott Somorja lakossága. [Somorja lakossága megduplázódott a menekültek miatt – nem voltak valami konfliktusok, feszültség? Mikor jöttek ide az első menekültek?] (Tényleg?) Különben én gyerekkoromban négyezret elérte Somorja. (Négy ezer, tehát nyolcezer ember lett itt a háború vége felé?) Igen. Ugye, ők menekültek nyugatra, de a legtöbb..., sokan mentek tovább nyugatra, de a legtöbb, akinek nem volt miért félnie, csak azért jött el, hogy..., mégis félt, de háttér nem volt hozzá, és..., hogy miért féljen, hát ki hogyan gondolta, ugye? (Lehet hogy esetleg hogy kíváncsi, hogy mi történik, lehet hogy még vissza tudják nyomni az oroszokat, esetleg ilyen gondolkodás is lehetett...?) Igen, és mivel ez volt az utolsó magyar település, akkor itt maradtak a legtöbb, még egy színtársulat is. (Színtársulat.) Igen. (Milyen színtársulat? Milyen konkrétumot tud erről?) Hát, jó darabokat adtak elő, és ők is, nem mentek tovább, itt maradtak, és tulajdonképpen jól is éltek. (Ezek honnan voltak ezek?) Hát, ezt nem tudom, nem tudom, hogy honnan jöttek. [Egy színtársulat is volt itt – ezek mit játszottak, és hol?] (Mennyi színész volt, egy öt, tíz, tizenöt? Vagy mennyien voltak?) Úgy, tizenöt körül. Néveri volt az igazgató. (Néveri, ez valamit mond nekem. De ezek is aztán elmentek háború után.) Igen, visszamentek Magyarországra. (Tehát magyarországiak. Igen.)

(55) (Jó, még valamit a múltkorival kapcsolatban?) És még azt ott megemlítettem, de lehet hogy nem elég világos, hogy mivel ennyire megnövekedett a katonaság száma is, rengeteg katona volt, ez volt az utolsó magyar nagykaszárnya és ahova, hát tudták csoportosítani, meg gyakorlatoutatták őket, (00:20:00) múltkor azt már mondtam, volt mikor pihenni jöttek haza és föltöltötték már az új katonákkal, akik elérték a korhatárt, de én még láttam sorozásra menő legényeket is, szalagokkal, kocsival, dalolva. (Még a magyar idő alatt...) Igen, igen, igen, úgyhogy... No és mivel, az apám volt a, tehát az egész üzletet, aki..., anyám az üzletben volt, egy segéddel, azon kívül volt egy tanonc, no most ez a katonaságot nem tudta ellátni, és akár a frontra mentek, akár Németországba mentek, hát fel kellett őket pakolni rendszeren, majdnem a legfontosabb dolgok, ugye, zsír, kolbász, ami eláll, szalonna, sok, sok szalonna, és... Na és ezeket nagyon becsületesen felpakolták, mert itt volt még anyag, itt volt még anyag. És, csak hát nem volt ember nálunk, aki bírta volna ezt a sok munkát elvégezni, és az apám kikért a kaszányából henteseket, hogy legalább kettő jöjjön segíteni, és akkor egy nagyon jó ismerőse, barátja volt itt, Szatinszki Zoltán, az szenci lakos volt, tehát már az apám a Manderlánál vele dolgozott és akkor ide vonult be, és akkor őt kérte ki elsőnek, és aztán még egy bősi hentes, ha jól emlékszem, Nagy János volt. És a Szatinszki Zoli az nagyon sokszor látogatott és nagyon sokszor emlegette, hogy itt meghúzhatta magát, mert engedélyt kaptak, hogy itt aludjanak, mert hát hajnalban keltek, és úgyhogy, nálunk aludtak, és hát ez a Nagy János, valószínű rossz emlékei lehetnek a háborúról, vagy nem akart rá gondolni, de ő nem vette fel újra a kapcsolatot velünk, vagy nem is látogatott meg bennünket, de hát ez benne volt a dolgokban, mert az olyan természetes, hogy ami nagyon

rossz az életben, arra nem jó visszagondolni, felspanolni az embert. A Szatinszki Zoli, aztán akár hányszor meccs volt Somorján, Szencsel, akkor minden meccsre eljött, de nem a meccsre, hanem ide hozzánk látogatóba, még az apám halála után is. Na hát ezek itt felejtették magukat nálunk és nem mentek el a katonasággal. (Persze..., nyugatra.) Már bekészítettek civil ruhát, előtte hoztak a rokonok ide nekik, és aztán civil ruhában... (Azok is itt kivárták a frontot.)

(56) Igen, és volt olyan, hogy közben kért az apám olyan..., voltak itt munkaszolgálatosok is. Ruszinok, és hogy ez aztán miért hozták a katonaság ide, azt se tudom, hogy mennyi, vagy hogyan, de néha hozzánk jöttek fát vágni, tehát füstöléshez sok kellett, aztán ilyen tömbökben kaptuk a sót, ahol bányászták, azt meg kellett törni, hát ilyenre, nálunk nem volt ember, és kettő mindig eljött, rettentő lassan dolgoztak, és akkor napközben itt voltak, de éjszakára vissza kellett menni, és ezek úgy közben jártak és mindig ugyan azok, és akkor megkérték az apámat, hogy maradhassanak itt, hogy elbújnak, és nem akarnak tovább menni Németországba, és az apám beleegyezett, tehát ők nem mutatkoztak elől, hanem mindig vitte nekik valaki az enivalót, és ment a..., tehát a készítesek, akkor annyit ehetek, amennyit akartak, mert mondjuk szalámiból mindig felvágta egyet, hogy milyen, és mindenből kóstoltak. (Tehát két munkaszolgálatos és ruszin.) Ruszin, igen, olyan jó nagy darab emberek voltak. (De tudtak magyarul...) Nem nagyon, nem nagyon, de hát ilyen alap dolgokat mondjuk a szláv, ugye, apám azért... (Pozsonyban volt...) Igen, úgyhogy ő azért alap szinten beszélt szlovákul, és... (Tehát be is várták ők itt a frontot, ezek a...?) Igen... (Neveket itt nem tud mondani, hogyan hívták őket.) Egyáltalán nem tudok nekevet, valahol az ólpadláson, vagy a padláson, vagy a szalmakazaban bújtak meg, no most itt volt két magyar katona, aki nem ment el, akkor két ruszin... [nevet], aki nem ment el, [nevet], akkor a Laucsekék. [nevet] Én nem tudom, nálunk, [nevet], mindig ment a... (Nem tudom, hát azért ezek is, tulajdonképpen katonaszökevénynek számíthatnak...) Persze. (És hát milyen szankció volt ilyenért, hogy katonaszökevényt rejtegetni?) Felkoncoltatik. (Igen?) Így mondták. (És mégis elvállalta az apja.) El. Az olyan, ma úgy mondanám, hogy kicsit vagány is volt. [nevet] Majd a többiben még előjön. [Katonaszökevények bújtatása miatt – felkoncoltatás – mi lehetett ez? Ez ki volt jelentve, vagy ki volt plakátozva? Tud még ilyenről, hogy valaki a háború alatt bújtatott valakit? Vagy hogy megfogta valami bujdosókat?]

(57) De az emberi aljassággal akkor találkoztam először, már bejöttek az oroszok, ugye, és ezek a magyar katonák, akik nálunk voltak, nem mentek el, ezek gondolom éjjel, rövid idő alatt lekoptak, vagy..., ezt a részleteket nem tudom, hogy hogy mentek el, csak azt tudom, hogy eltűntek, talán éjjel mentek haza, nem a főúton, mert hát gyalog meg lehetett tenni azért, Bős, nem tudom mennyi ide... (Ja, tehát itt a bőszi és a szenci, erről a Szatinszki, és...) Igen, talán Nagy János volt. Tehát ők... (Ők eltűntek.) Ők eltűntek, és mikor bejöttek az oroszok és nálunk is volt, többször úgy egyesével, kettesével azért úgy bejöttek a házakba, és az egyik, gondolom a Szatinszki Zoli, az nem ásta el, vagy nem semmisítette meg a fegyverét, a puskáját és eldugta, és amikor az oroszok úgy körülnéztek, minden, akkor megmondta, elővette a puskát és megmutatta az oroszoknak. (No várjunk, most ki mutatta meg?) A ruszin. (A ruszin.) Aki itt húzta meg magát ugyan azokkal az emberekkel és nem tudom én hányszor voltak nálunk, sokszor és már maga az, hogy megengedte az apám, hogy ne kelljen neki Németországba (00:30:00) menni, hogy itt maradhassanak, az első az volt, hogy elővették a puskát. (Még ilyet.) Na, ez nagyon megmaradt nekem, és aztán levágták az ólra, rávágták, mert az ilyen betonból ilyen kifutó volt az állatoknak, és annak, odavágták... (Tehát széttörték a puskát...) Úgy, hogy egy darab ki is törött belőle. No, szóval ekkor találkoztam ilyen nagyon aljas dolgokkal, mint gyerek, annyira megdöbentett... (Hát, hogy mi lehetett ez mögött... Ruszin, ruszinok. És ebből azért nem lett probléma? Mégis, oroszok megtalálnak egy fegyvert...) Hát gondolom azért megmondták nekik, hogy mit tudom én, ők is itt voltak, hogy ne csináljanak velünk valamit. No ez mint úgy, gyereknek megdöbentő volt. (És aztán

ezek el is mentek, ezek a ruszinok is.) Igen, az oroszokkal, csatlakoztak, hogy aztán milyen módon, azt nem tudom, de... Tényleg itt megkaptak minden segítséget, és... (És mégis...) Akkor ennyi még eszembe jutott... (Jó, tehát akkor elkezdhették ezek az 1945 utáni, front utáni dolgokat. Tehát lenyugodott a helyzet, és maguk, tudom, hogy deportálva voltak. Vagy kezdjük az iskolával? Vagy mivel kezdjük itt?) Hát... Készítettem itt, akkor ezt el tetszik vinni? [*dokumentumok*]

(58) Ja, még volna nekem még egy a háborúhoz. A férjem sógora, itt tanítónő, már nyugdíjban van a..., akiről beszélek, annak a lánya, Mezei Adél, jó tanítónő volt, szerették, olyan két-három éve mehetett nyugdíjba, és az ő apja, visszavonultak a Kárpátoktól, ilyen Dukla, vagy nem tudom milyen sorosnál voltak, és rengeteg orosz, úgy [*nevet*] halomra lőtték őket, és még mindig jöttek, jöttek és jöttek, úgyhogy..., azért vonultak vissza, mert már nem bírták lőni őket... (No várjunk, akkor Duklánál volt, és ők védték a Dukla...) Nem Duklánál, nem tudom hogy konkrétan, szóval, de azon a tájon. (Magyar hadsereg?) Magyar hadseregben volt, igen, és ott valahol egy faluban tartózkodtak, és partizánok voltak ott, és hát nagyon jóképű volt, és ott az egyik ilyen partizán, vagy segítőtje a partizánoknak, hát beleszeretett és ott voltak egy darabig, hogy aztán elfogták őket, vagy nem, vagy mint foglyok voltak, szóval nem tudom, de kapott egy partizánigazolványt. (Aha, ami jól jött aztán 1945 után...) Nem, nem jelentkezett vele, soha. (De mégiscsak, nem rossz dolog...) Karakán volt, mert nyugdíjat is kapott volna... (És nem.) Úgyhogy, nem. [Hogy hívták a Mezei Adél apját, aki partizánigazolványt kapott? A férje sógora volt, hogyan? És valahol Szlovákiában volt ez, ahol ezzel a partizánzóval volt egy ideig?]

(59) Hát, és akkor menjünk erre. Olyan terjengősen mondom a dolgokat. (Az abszolút nem baj, sőt...) Én már adtam interjút, de csak 1945-ben, nagy vonalakban, a Horváth László, gimnázium... (Igen, persze, ott brigádózott nálunk.) [*a könyvről, olvas valamit:*] Ez volt a malom, amiből... (Várjunk, ez még megvan ez az épület...) Megvan, múltkor beszéltünk róla... (Tesco-t említette, vagy valami áruházat említ...) Itt van a Tesco, és ez beépítették, itt ilyen árjáró volt az egyik épületből a másikba, egyikből fejlesztették az áramot Somorja részére és a másikban volt a gabona meg az őrlés, úgyhogy, mivel említettem múltkor. [*evangélikus parókia, iskola*] (Várjunk, és evangélikus iskolába járt?) Nem állami. (Ez állami volt.) De valamikor evangélikus, református is. [*Kotiers Marika néni is írt. Dél akcióról.*]

(60) A családból, az egyik nagybácsim, tehát az anyámnak a bátyja, Csehországba vitték, a másikat Magyarországra telepítették, és minket meg deportáltak, úgyhogy..., ezt..., ezt akkor még ha elolvasná, mert ez az, ami olyan ismeretlen, mert 1949-ben történt. (Már volt ilyen, milyen szempont? Osztály szempont, azt hiszem...) Igen. (Gazdagabbakat?) Tudniillik, 1948 után mindent vissza kellett volna adni, az üzletet, műhelyeket, satöbbi, satöbbi, és innét vittek el, hogy ne kelljen visszaadni, ami már egyszer az állam tulajdona volt, akkor vendéglőst, a Nagy Rezsőt, akkor minket, hentes volt az apám, cukrász, a Kozsich??? cukrász, jó cukrász volt, és berendezett műhelye volt, tehát főleg ez, hogy termelést utána lehetett folytatni. De, a tulajdonos, ha meg is hagyták itt, egyik se..., maradhatott a saját üzletében, ezeket áttették... (00:40:00) (Áttették, tehát...) Áttették, még ha Somorján belül is, de nem a sajátjába. (Nem a saját házába, lakásába...) Áttették egy másikba, igen. Úgyhogy ilyen dolgok voltak, és Somorjáról elvitték a Kaszli??? bácsi családját, azokat nagyon jól ismertük, ő Tejfalun volt jegyző... Hát most azért, hogy jegyző volt, egy nagyon jó, szelíd, aranyos ember volt, hát nagy dolgokat nem csinálhatott, földek lehetek háttérbe, igen, mert gazdákat is vittek, úgyhogy én ötöt számoltam össze Somorja és Tejfalu..., Bartalos Viktor Tejfaluról, jó sok földes gazda volt. Akkor Plucser Béláék Somorjáról, jó sok földes gazda volt, és ez a kettő, akik gazdák voltak, a többi iparos. (Igen, tehát itt mikor kezdődtek? Rögtön 1945...)

(61) No most, első dolog az volt, hogy beállítottak, és..., én nyaraltam valahol, úgyhogy erről sokat nem tudok, de üzletet felleltározták, és, még egy kést se lehetett kihozni. (Tehát a hentesüzletet.) Igen, igen. De hát, azt gondolták, hogy még egy kulcs nincs. [*nevet*] (De

maguknak volt.) Volt, és aztán **apám, remek szerszámai voltak**, ugye, és akkor már azt mondta, hogy ami kést lehetett kapni, árultak, hogy ez pléhkés, ez nem kés, ez nem kés. No, és akkor **kicserélték**. (Aha, értem.) [*nevet*] Kicserélték, úgyhogy... (Tehát megmaradtak a dolgok, csak nem ugyan azok.) Ilyesmi is volt, és..., meg papírt, rengeteg papír volt, zsírpapír ott, és úgy a felét kihoztuk, szóval, ez csak olyan kis... (Kis tétel...) Kis tétel, csak érzékeny..., ezzel kezdődött, és még ezzel. [*keresi a dokumentumokat:*] **Apám aratott, hogy meg legyen a kenyérünk**, mikor... (Mikor elvették a...) Igen, és ez a férfi itt, ez a **Kozsik???** **Karcsi, ez hentestársa volt**, barátja, ez **Európa bajnok volt birkózásban**. [*Említette az aja barátját, Kozsik(?) Karcsit, aki európai bajnok volt birkózásban – róla...*] (Aha, még ilyen...) Apám volt a kötöző, meg összehordó. (Tehát melyik az édesapja itten? Itt... Kötöző.) [*tovább keresi:*] No, ez az **iparigazolvány, mikor a magyarok bejöttek**, ez **1939-ben, újra kellett váltani a magyaroktól**, is. [*Nem volt valami probléma az iparigazolvány kiváltásával 1939-ben? Vagy valaki másoknak?*] (Június 15-én...) [*tovább keresi:*] (Ez marhalevél?) Igen, azt hiszem a csehek alatt nem is volt talán ilyen, bár... [*tovább keresi:*] [*Mikor leltározták fel az üzletüket? Ez akkor volt, amikor sikerült kicserélni a késeket...*]

(62) No, megvan. Még **május közepéig lehetett pengővel fizetni**, és aztán **júniusban kaptuk ezt**, ez már a front után, amikor már újra Csehszlovákia... [*Itt 1945 májusáig volt a pengő – már itt is érezhető volt az infláció? Van valami emléke az akkori pénzbevéltésről?*] [*olvasom:*] Predmet, **dobrovoľný príspevok na vojnu zničených ustanovizní**. Pán Edmund Kulacs, pre sociálne, hospodárske a kultúrne ustanovizne nášho okresu a pre vojnu zničených príslušníkov nášho štátu, ráčte do troch dní do doručenia tohoto vyzvania a u pokladnice úradu ONV v Šamoríne zložiť obnos... Ez kétszázötven, vagy...?) 250 ezer. (250 ezer korún, ako dobrovoľný príspevok pre tento cieľ. **250 ezer korona?! Húha...**) Hát, milyen nem volt, ott van, hogy tízezret... (Prijal 10 000 korún, slovom desaťtisíc korún, Šamorín, 2. júla 1945, és okresný komisár. 250 ezer koronát? És ezt kik kapták meg?) Hát nem tudunk beletenni, **összekapartunk mindent és volt 10 ezer korona**. Hát ezer... (Dobrovoľný príspevok, de mégiscsak, volt itt valami kényszer biztos.) Persze. Hát... (És ezt kik kapták meg? Ilyen, akiknek volt valami...?) Nem tudjuk, de többen megkapták. (Még ilyen, nem is hallottam. Akkor milyen nagy pénz volt mondjuk az a tízezer korona?) Hát, nem tudom, de egyik rokonom, lány, járt a cérnagyárba, és havi nyolcszáz koronát keresett. Alacsony fizetés volt, szóval... (Akkor úgy el lehet képzelni, hogy tízezer, az elég nagy pénz volt akkor...) 250 ezer rettentő nagy pénz volt, no most miből, az üzletet lezárták, nem működött a hentesség, és..., **(00:50:00) üzletet felleltározták, lezárták, nem szabadott belépnünk...** (Tehát az még maguk nevükön volt akkor az az üzlet, mikor ezt megkapták?) Ez az anyámnak a családi háza. (Családi ház, akkor az tulajdonképpen a maguké maradt, még akkor maguké volt, csak fel volt leltározva, le volt zárva...) Igen, igen. Aztán kaptuk ezt, és hát amennyit tudunk összevakarni, tízezret, azért az sem volt kevés. Na, és akkor, hát ezt az önkéntesen [*nevet*] kötelező dolog... [*keressük át a dokumentumokat, nézzük*] Hát, nem tudtuk befizetni ezt a hatalmas összeget, ugye, és..., mert nem is folyt be. [*250 ezer korona helyett tízezer koronát tudtak befizetni – ebből nem csináltak problémát? Ez kötelező valami volt, ez a 250 korona? Aki befizette, annak mi előnye volt belőle? Például ez az olgyai ismerősük – hogy hívták?*]

(63) Ment az aratás, learatták, behordták, a gabonát, fent volt a padláson, ugye, ezt mind szépen megvárták, és akkor **szeptember elején...**, **két csendőr jött és hogy írjuk alá, hogy szlováknak valljuk magunkat**, akkor az apám, erre ébredtem fel, mert úgy hat óra reggel volt, én meg..., de pontosan a szoba előtt beszéltek, és akkor hallottam, hogy az **apám felkiáltott, hogy én nem írok semmit alá**, csináljanak, amit akarnak... És az **egyik meg odasúgta, hogy tűnjön el az anyám, mert hogyha egy is hiányzik a családból, nem vihetik el**. És hátha az alatt meggyőzik az apámat, vagy **kapunk még egy éjszakát**, és akkor a **holminkből** a nagy részét, ami értékes, vagy annak tartjuk, az **akkor menthető, rokonokhoz, ide, oda**. [*A két csendőr, akik 1945 szeptemberében jöttek magukhoz, hogy reszlovakizáljanak – kik voltak ezek?*]

Szlovákok? Jól értem, hogy eléggé segítőkészek voltak? (Azt ajánlották, hogy az anyja tűnjön el; az anyja nevén volt a ház; az anyja hivatalosan magyar nemzetiségű volt?) Hogyan sikerült másnapra elhúzni a dolgot, hogy a vagyonuk egy részét megmentésük? Az állatokkal mi lett? De nem bútorra kell gondolni, csak ilyen, hogy szőnyeg, képek, szóval ilyesmi. [kimegy] Ezt külön itt tartom, mert ez eredeti, 1945-ből. Na, és akkor, hát megkaptuk ezt a türelmi időt, ja, és az anyámat győzködtek, hogy magának, mikor meg is jött, hogy maga nem is magyar, akkor miért nem írja alá, magáé a ház, azon nagyon meglepődtek, ugye, hogy nem az apám nevén van a ház, de az apám azt mondta, hogy anyu, irasd magadra, [nevet], az egészet, engem az ingatlanok nem érdekelnek, te vagy az ingatlanos. [nevet] (De már az előtt, persze...) Igen, és akkor elvittek minket egy..., Petržalkára. Ami egy szekérre ráfért. (Aha, tehát ha aláírják, akkor...) Akkor maradhatunk, minden oké, és... (Tehát ez 1945 szept...) Szeptember, igen, 4-én, és 5-én vittek, de 4-én jöttek csak, mivel az egyik csendőr, az valaki, aki visszajött és ismert bennünket, az mondhatta neki. (Tehát ha nincs ez a csendőr, akkor...) Akkor két órán belül... (Két órán belül?) Igen, két órán belül.

(64) És a saját kocsikkal, a saját lovainkkal vittek, hát nekünk volt egy ilyen diplomataféle ismerősünk, és az aztán Pozsony..., ő se tudta elintézni, és Pozsony..., Pozsonyból lehozta az anyámat kocsival, és nálunk aludt és reggel minket, a hugommal, anyámat elvitt oda, és az apám pedig jött a kocsival, plusz kutya is volt. [Ki volt ez a pozsonyi diplomata ismerősük, és hogyan próbált maguknak segíteni először? Azt akarta elintézni, hogy maradjanak Somorján? Olyat is mondott, hogy Pozsonyból lehozta az anyját kocsival, maguknál aludt és reggel elvitte oda magukat – ez hogy volt? Aztán ő volt az, aki a JOINT-ban segített magukon? Hogyan tudta ezt elintézni? Ha nem intézkedik, akkor maguk hova kerültek volna? Más ebereke is mentett így?] [Amikor vitték magukat Ligetfalura, ki kísérte magukat?] [Röviden összefoglalni ezt a két első napot.] (Kutyát is vitték magukkal.) Igen, kutyát is vittük. Kettő volt, egyiket vittük magunkkal. (Tehát maguk családján kívül még kit érintett ez itt Somorján?) Tóth Kálmánnak hívták, a legény volt, és a jegyeket intézte, az élelmiszerjegyeket, és... (De már front után intézte?) Nem, front előtt, a háború alatt, és, hát ilyen, hogy nem adott..., ilyen volt, hogy nem adott talpalásra kiutalást a családnak, de nem volt bőr, nem adhatott ki, az frontra ment. Úgyhogy, és ő ilyennek lehetett az áldozata, mert őt aztán végképp nem érdekelte semmi, erdőt járta mindig a barátaival, csodálatos ártéri erdők voltak itt. Úgyhogy, őket, őket frissen elvette az özvegyasszony szerelmét, amit addig nem vehetett el, mert ez olyan félig arisztokrata család volt, és... (Milyen család?) Olyan félig arisztokrata... (Tudom, de neve...) Tóth. Tóth Kálmánék... (De az az az özvegy... Ja, tehát a Tóth Kálmán, ők voltak a fél arisztokrata...) [Magukkal még a Tóth Kálmánékat vitték el Ligetfalura – ki volt a felesége, az özvegy? Ő volt az az arisztokrata? Ők hol laktak Ligetfalun?] Úgyhogy ez öneik mindig azt mondtuk, hogy nászútra [nevet] jöttek. [nevet] (Nászútra, tehát már oda...) Már a gyerekek, mi, viccelődtünk rakjta, hogy nászúton vannak. (Nászúton vannak, Ligetfalura? Úgy gondolja...?) Ligetfalura, [nevet], ahova deportálták őket, ez idézőjelben, nevetgáltunk. (Hát a vicc működött mindig, úgyhogy...) És, hát minket, mentünk jelentkezni, ment az apám jelentkezni a táborparancsnokságára és azt mondták, hogy a táborban németek vannak, és egyszerűen leraktak bennünket egy fa alá, lerámolták és ott maradtunk. (Meddig voltak ott maguk?) Még mondom... (Csak így, hogy legyen elékezéssem...) Tavaszig. Tavasz, nyár eleje, az is megvan papíron. (Még ilyet. És ennek milyen alapja volt, milyen jogi alapja volt, hogy így magukat elvitték... Hát nem írták alá a papírt, igen, de mi volt ott a, mit mondtak, hogy jól van, most elvisszük magukat, mi alapján, hogy magyarok?) Igen. Igen, és azt mondta az anyámnak, hogy ne sírjon, mert 18 családot viszünk Somorjáról, és aztán Petržalkán azt mondták, hogy ide Csallóközből ne hozzanak (01:00:00) senkit, mert ez nem őhozzájuk tartozik. (Tehát akkor nem vittek 18 családot, csak magukat és ezeket a Tóthékat...) Igen, mink voltunk a próbák. (És később se vittek...) Nem, nem, ide nem Petržalkára, 1945-ben, de innen felső faluból voltak, svábok főleg, akik

magyarnak vallották magukat. (Még ilyen.) De akcentussal beszéltek magyarul, de sokan voltak olyanok, akik magyarnak vallották magukat. [Tehát akkor még egyszer, a ligetfalui táborba kiket gyűjtöttek be? Pozsonyiakat (magyarok, németek), pozsony környéki német falusiakat, magyarokat?]

(65) (Igen, és akkor ez a tábor, letették magukat ott egy fa alatt...) Igen. És az még annyira megmaradt nekem, ahogy az apám búcsúzott a lovaitól. [Azt mondta, hogy nagyon magában maradt az, amikor az apja búcsúzott a lovaitól – erről. És ez már ott Ligetfalun volt?] (Ja, mert lovaskocsival mentek oda ki...) Igen, és, hát az apám, meg csendőr, meg aki nálunk volt tanonc, az újra azért..., úgy indult be, hogy fél disznókat vittek tőlünk Pozsonyba, ami már olyan volt, úgyhogy, 36 darab volt, úgy megépítve nekik, hogy 36 darab részére. (36 disznó részére?) Igen, igen, meg anyadisznók is voltak, úgyhogy ilyen saját termelés. (Igen, de ez még 1938 előtt, már akkor...) Ez 1938 után. Után, igen, és ez az a Petržalka... Ja, és akkor befogadtak bennünket, ottan magyarok laktak nagyrészt, Petržalkán. Ilyen kis..., nagyon helyes kis családi kertes házak voltak ottan... (De várjunk csak, akkor ez ilyen bekerített tábor volt, vagy hogy lehetett ezt elképzelni?) Azt nem tudom, én ott nem voltam, ott csak az apám meg az anyám volt, a táborban... (És a gyerekeket azokat család...) Nem, csak valakihez mentek, mi aztán, velünk úgy történt a dolog, hogy egy éjjelre befogadtak, abba a házba, ami legközelebb volt, a mi pakjainkhoz, hogy egy éjjelre jöhetünk. [Ki volt ez a család, aki befogadta magukat az első éjjelre?] (Tehát ez volt az első éjjel ott...) Első éjjel, igen, és az után ez, aki..., akiről említettem, hogy segíteni akart és az autóján vitt bennünket Petržalkára, ő pedig a..., az Amerika dzsosz..., vagy nem tudom, hogy kell ejteni. (American Joint.) Joint. (Joint, igen, ez egy ilyen segélyszervezet volt, és azt hiszem zsidók...) A visszatért zsidókat, és ő ez Pozsonyban volt ez, és akkor ki volt írva ilyen nagy papírral, ki volt ragasztva az ablakra neki, ilyen nyomtatott... (A szervezetnek...) Szervezetnek, és akkor ő szabadon járhatott, kelhetett és ott aztán szerzett egy rövid időn belül nekünk egyszobás, satöbbi, lakást, és ki is fizette nem tudom hány hónapra és akkor..., oda beköltöztünk aztán. (Aha, tehát maguk nem táborlakók voltak...) Nem, és több pozsonyi is, mikor megtelt a tábor, általában a pozsonyi magyarok, hát valami ötezer családot, vagy mennyit telepítettek, deportáltak Pozsonyból, ugye, és hát mi is ebbe a kasztba [nevet] tartoztunk, vagy hogyan mondjam, de csupa olyan nagynevű emberek voltak, de ez is, Haknberger, azt hiszem ékszerész volt, de mind..., soknak német neve volt, de magyarnak vallották magukat, amikor nem tudom én, 1938-ban, vagy valamikor 1920-tól magyarnak vallották magukat, és akkor őket nem németként kezelték, hanem magyarként, mert hát a papíron az volt.

(66) No és ez a tábor, amiben mi voltunk, ugye... [mutassa:] (Evidenčný listok, číslo 1856, igen, itt vannak, és a pecséten Veliteľstvo sústred'ovacích táborov v Petržalke. Húha. Úradné záznamy na dva deti...) Tizennégy éven aluli. (Pod 14 rokov. Miesto výmeru... Sústred'ovací tábor pre Maďarov, Petržalka. Tehát kétféle pecsét van itt. Ilyen körpecsét és egy... [lefényképezem majd] Bydlisko, Petržalka, Komenského 26? Azt hiszem Komenského...) Nem tudom, ez egy rövid, zsákutca volt, és ott vonultak vissza az oroszok, úgyhogy, én oda szoktak kiállni, és..., mert voltak pozsonyi ismerőseink, akkor volt olyan, aki Somorján volt az első republika alatt az apám barátja, itt volt kocsmáros, ott az ispita..., Fórumtól nem messze, a sarkon, ott volt egy nagy vendéglő, és onnan is ismertük, de az apám tulajdonképpen, amióta csak Somorján..., nem, még a tanoncidejéből ismerte, mert az hentes-kocsmárosnak tanult, apám meg hentesnek, és volt egy társaság a henteseknek, és akkor, abból a társaságból ismerte őt, úgyhogy. [Végül a Komenský utcában laktak Ligetfalun – kié volt ez a ház? Említette, hogy talán voltak ott valami ismerőseik, apjának egy kocsmáros barátja is – ki volt ez? És még kik voltak ott?] (És akkor azt mondja, hogy látta, hogyan vonulnak ki az oroszok?) Igen, és akkor láttam először fekete fehér tehenet, és elámultam, leesett az állam, hogy ilyen tehen is van? Csordákat hajtottak, és azokat, nők. (Orosz nők...) Orosz nők, igen. (Már vonultak ki az országból, azt lehet mondani.) Igen, jöttek vissza

nyugatról, Bécs felől, és akkor ott az útelágazásnál, ami egész közel volt hozzánk, tehát most is megvan az, ahogy Bécsbe megyünk, ez az út, és egyik pedig letér Mosonmagyaróvárra, Rajka felé, és ott laktunk mi, úgyhogy mit tudom én, ötven méterre volt, kitették a kis emelvényt és sárga piros zászlóval integettek, aki Magyarországra ment, az sárga zászló volt, aki tovább, nem tudom hova... (Tehát ez is nő volt, ilyen regulovčička?) Ott voltak férfiak is, de nők is, úgyhogy... (Általában ezeket felhasználták így, nőket.) Úgyhogy...

(67) (Jó, tehát akkor én megpróbálom összefoglalni, hogy magukat elvitték oda Ligetfalura, első éjjelt ott voltak egy családnál. De egész család, az apja, anyja is, ott aludtak azon az éjjel? És az után másnap, másnap aztán, próbálták intézni ezt a..., hogyan volt ez, hogy elintézték maguknak ezt a lakást, ahol laktak?) Ez **a bizonyos személy, aki nekünk régi ismerősünk volt**, de ez egy másik vonal..., úgyhogy **ő mentett embereket. (01:10:00)** (Tehát a szülei, azok egy ideig ott voltak a táborban?) Nem, nem, nem. Csak egyszer mentek megnézni... (És maga abszolút nem látta ezt a tábor...) Nem, nem, nem. (És azt mondja, hogy, hát Somorjából csak ketten voltak, maguk és a Kovácsék, és így általában...) Tóth, Tóth Kálmán... (Tóth Kálmán, **és így Csallóközből nem voltak ott emberek?** Ezt nem tudja... Mert valami olyasmit mondott, hogy maguk ilyen probaként mentek oda...) Azt hiszem, hogy voltak..., **inkább Mátusföldről.** (Mátusföldről? Ligetfalui táborban...?) De kevesen, mert zöme...

(Pozsonyi...) Pozsonyi volt, **a zöme pozsonyi volt.** (Itt a feljebbi, Pozsony és Somorja közötti falukból is.) Igen, igen, igen, **akik magyarnak vallották magukat.**

(68) (Jó, tehát ott voltak maguk 1946... Tavasz...) Ez szeptember 5-én mentünk, ezt később adták ki. (És akkor ott voltak 1946...) [*keresi a papírok között*] (És azt hiszem, hogy itt van, igen, zrušenie prikázaného pobytu v Petržalke, na ústny rozkaz dr. Viesta z oblastného veliteľstva národnej bezpečnosti 1 Bratislava, sa dňom 6. augusta 1946 zrušuje prikázanie núteného pobytu v Petržalke, nariadeného v zmysle paragrafu 37 zákona 31/36 ZB. z., bla, bla, bla... Toto zrušenie prikázaného pobytu v Petržalke sa vzťahuje aj na vašich rodinných príslušníkov, manželka Helena, rodená Domsicová, 1913, deti Gertrúda 1934, Judita 1940. És itt is a pecsét, sústred'ovací tábor pre Maďarov, Petržalka.) Igen, ez az elbocsajtó szép üzenet. (Igen, **velitel' tábora**, mi ez..., valami plukovník esetleg?) Igen... (Ivan..., nem tudom, Ivanič? Aha... Tehát maguk...) Mert **ez aztán egy nagyon magas beosztást kapott.** Azt az anyám írhatta... (Igen, 11 hó, négy... Igen, **11 hónapig voltak ott, de nem a táborban, hanem Ligetfalun, egy lakáson.**) Igen, igen, az ilyen **négylakásos ház volt.** [**Azt is említette, hogy ez a táborparancsnok aztán valami nagyon magas beosztást kapott, erről mit tud?**]

(69) (De maguknak meg volt az, hogy hol mozoghatnak, hogy **csak Ligetfalun lehetek?**) Igen, **volt pontonhíd, amin teherautók is mentek**, oroszok... (Pontonhíd a Dunán át, Pozsonyba...) Igen. És ha hajó jött, akkor szétszedték. Hogy át tudjon a hajó menni és akkor összerakták, de az annyira provizórikus volt, hogy nem volt még oldala se, semmi, talán egy kötél? És a..., az alján pedig csak egy ilyen gerenda volt, ennyi volt a... (Hát kimondottan katonai híd akkor...) Igen... (Én nem is tudom, Pozsonyban, ott le voltak robbantva a hidak? Nem is tudom most így hirtelen...) Hát egy híd volt, meg..., az volt talán, meg a vasúti híd is, itt ahogy a Komenský egyetem, a Duna parton, az... Ott most lehet nem tudom milyen híd, mert... (Ja, én gondolom, maga **az öreg hídra** gondol, ott az aula ott van.) **Az fel volt robbantva**, de csak egy kis darab és a német foglyok, hogy azokat hol tartották, nem tudom, **a német foglyok naponta vonultak...** (Felújítani...) Igen, **oda dolgozni, és nagyon fáztak.**

Úgyhogy, hideg volt, hideg tél volt, és tudom, olyan vörös volt mindig a kezük. (Ez már akkor volt, mikor maguk már ott voltak.) Igen... (1945/46-os tél...) Igen, és **a magyarok pedig**, mint az **apám is**, azok a **Slavínt csinálták.** (Slavínt?) Igen. (No várjunk, hát akkor még nem volt ott az az emlékmű, mert azt talán 1960-ban avatták föl..., akkor kezdték már?) Akkor kezdték már... (Gondolom már akkor kezdtek oda temetni.) És **mindenhonnet vitték az ideiglenesen eltemetett oroszokat**, mert például Galántán is, a főutcán, az épület..., ahol meghalt, ott ásták el, **itt is volt kettő, vagy három a kaszárnyában, ezek a piros deszkából készült öt csillagos,**

olyan emlék... (Provizoros...) Igen... (Hát, ilyen sírok.) No, és ezeket az egész országból összeszedték, és apámék..., magyarok ásták a sírt, a németek pedig rakták a hullákat. (Még ilyet. Tehát ez volt neki a..., a foglalkozása, tulajdonképpen, míg ott voltak Ligetfaluban, maguk.) Igen, ez nem naponta volt, bizonyos időszakonként, aztán nem tudom, hogy sorban mentek az embereken, és ilyen szakaszokban vitték őket oda, mert hát annyian voltak, ha mind odamegy, akkor nem tudnak dolgozni egymástól, és úgyhogy, ezt az apám mesélte. Azt mondta, aztán nehogy azt gondolja valaki, hogy az van a sírban, [nevet] aki... (Hát... Hát sok ismeretlen katona is van ott Slavínon, biztos.) Igen, igen, úgyhogy. (Igen, és ezen kívül más munkára is vitték az apját?) Nem. (Csak ez. Miből tudtak akkor megélni?) Én nem is tudom. [nevet] (Nem tudja, mert hát pénzük nem nagyon volt, mert ezt is be kellett fizetni ezt a tízezret.)

(70) [nevet] És egy nagyon jó barátja Somorján, az apámnak, tőlünk..., ő is kaphatott ilyen felszólítást, mert malmos volt, Olgyán, 250 ezer koronásat, ő is kaphatott, és még az apámtól kért kölcsön pénzt, de ezt utólag következtettük ki, hogy ő ki tudja fizetni. Ezt az összeget, amit kérte tőle. (No várjunk csak, hogy ő ki tudja fizetni, már most ki, az apja, vagy ez a...?) Nem, ez a barátja, és ismerősöktől, vagy a családtól is söpörte be a pénzt... (Azt a 250..., hogy legyen...) Hogy mennyit kapott, ezt nem tudom, ezt csak következtettük ki, hogy ő kifizette, mert ezt a felesége, mikor meghalt a férje, utána naponta járt az anyámhoz, és..., és akkor mondta, hogy, így vannak vele, hogy alig adnak nyugdíjat, alig kapok valamit, és megmutattam nekik azt a gyönyörű elismerést, amit a Józsi kapott, hát akkor erre kaphatott egy... (Ja, egy ilyen elismerést...) Díszes akármit, hogy befizette.

(71) (Jó, tehát akkor ott voltak augusztusig, és akkor hazajöhettek, gondolom, Somorjára.) Igen, igen. És még..., visszaugrok, hogy valamit tudhattak a szüleim, hogy vannak kivégzések, mert a hűgomat, egy hét után Somorjára küldték ezzel az ismerősünkkel, a bátyjához, a bátyja családjához. [A hűgát egy hét után Somorjára küldték – ki vitte őt haza és kinél volt ő?] (01:20:00) (Egy hét után? Tehát ez még 1945...) Igen, nem tartotta őt ott az anyám, és ezt most, vén fejjel jöttem rá, hogy hallhattak valamit, és a hűgomat azért passzolták le Somorjára a testvéréhez. Úgyhogy az nem is volt velünk Ligetfalun, néha ment az anyám..., no és az átkelés, visszatérve a hídra, ez úgy volt, hogy pénzért lehetett venni, hogy aztán az így ment el, szóval volt ilyen, hogy valaki orvoshoz jár, vagy nem tudom én milyen dolga van, a táborparancsnoktól kaphatott, azt tudom, hogy ilyen zöld papír volt, oda volt beírva, hogy mettől meddig érvényes és átjárhat a hídon, mert ott őrség volt. (Őrség? Csehszlovák, vagy orosz?) [Milyen gyakran mentek el Ligetfaluról Somorjára?] Csehszlovák, csehszlovák őrség volt, oroszok ilyesmivel akkor nem igen foglalkoztak... (Oroszok akkor már lassan ki is mentek aztán, ősszel. No, mindegy, és akkor átmehtek Pozsonyba, mondjuk? Csak Pozsonyba, vagy máshova is? Például eljöhetek Somorjára a szülei? Ez alatt az idő alatt?) Igen, ez alatt az idő alatt, hát eljöttünk, nem kérdeztük, főleg én jártam Somorjára, mert néha úgy át tudtam menni, hogy nem vettek észre, vagy nem akartak észrevenni, tehát 11 éves voltam és én jártam Somorjára, mit tudom én, tojást, tejet, ilyesmit vinni, csak azon csodálkozom, hogy az egy kocsira hogyan férhetett rá az anyámnak..., hogy tudták összeválogatni az élelmet meg a, mit tudom én, a főzési cuccokat, hogy az még mind felfért egy kocsi..., szekérre. És másnap főzte, és főzött mindig, egyszer hoztak fát, nekünk, azt átengedték, de az már úgy tavasz felé lehetett, és átengedték a tüzelőfát, Somorjáról hozták. (No, még az a kérdés, ezt már kérdeztem, hogy tulajdonképpen miből tudtak megélni?) Hát, valami pénz lehetett, és..., nem tudom, mert ott munkáért nem fizettek, amit meg is csináltak, úgyhogy, hát valamit... (És gondolom, akkor még jegyes világ volt akkor...) Igen, egész 1953-ig. (És kaptak is valami jegyeket?) Nem, nem kaptunk. (Még ilyet. De viszont maguk nem a táborban laktak, hát én nem tudom, ebben a táborban, gondolom azért, hát biztosan osztottak ott valami enivalót, vagy hogyan kellett, mert ez, hát ha ők kimehtek a táborlakók néha néha, akkor ez nem volt valami, ilyen kimondottan lezárt tábor, mint

amilyeneket elképzelnék, koncentrációs tábor, hanem ott...) Hát **a zsidók helyén voltak a németek. Abban a gyártelepen**, ami aztán nem..., kihasználatlan maradt, vagy fölszámolták, ott voltak a zsidók, 1945 előtt, és aztán vitték őket tovább, no és **az ott üresen állt**, és akkor, a pozsonyi németeket vitték.

(72) (Jól van, akkor hazajöttek, és ez után? Maga közben iskolába nem is járt...) Nem... (Nem, nem járt iskolába, igen, várjunk csak, akkor talán tíz éves volt...) 11... (11, igen, akkor még nem is végezte el az elemi...) De, elvégeztem a négy osztály volt akkor... (Négy osztály, de nyolc volt akkor is a kötelező...) Igen. (És ezt csak akkor 1946 szeptemberében **léphetett valami iskolába maga, vagy...?**) Nem léphetett, mert az **apám nem engedett, azt mondta, hogy ha ilyen csúfságot tettek velünk**, és mindenünk ott maradt, mert hát miféle szekéren, nem mondom, hogy..., például egyik tehenet elvitték akkor éjjel, és... (Még akkor, mielőtt vitték..., 1945...) Az **anyám mikor elment arra a bizonyos éjszakára és nem vihettek bennünket két órán belül el, és akkor azon az éjjelen**, hogy mit vittek el rokonokhoz, nem tudom, nem messze lakott **két bátyja az anyámnak**, és azt tudom... (Próbálták menteni a dolgokat...) Azt tudom, hogy **tehenet vittek**, meg biztos vittek **eleséget** is a padlásról, hát az egész termés ott volt a padláson, úgyhogy még azzal se kelljen dolgozni. [**Mialatt maguk Ligetfalun voltak, járt iskolába, vagy valamiféleképpen tanult maga?**]

(73) (És közben még lakott is valaki **maguknál, amíg ott voltak Ligetfalun?**) Hát igen, **úgynevezett správcá**. (És ki volt ez, kik voltak ezek? Család volt?) **Egyik cseklészi** volt, az **rövid ideig** volt, aztán az első lakásban, mert olyan két részes volt, előszoba és arra volt két szoba és aztán erre pedig konyha és még egy szoba, úgyhogy három szobánk volt. (Tehát amikor visszajöttek, még mindig itt volt ez a správcá? Valamelyik správcá?) **Hogyne, akkor az hentes volt...** (Tehát kapott is üzletet...) Azt hitték, hogy tud is valamit, no mindegy... [*nevet*] **Ő ott próbált valamiket, de az üzlet nem volt nyitva, csak ha valami árú volt, és azt hiszem, hogy ilyen sonkás szalámin kívül nem csinált semmit** se, de hát rengeteg nem sikerült neki, mert..., mi viszont a műhelybe jártunk vízért, mert ott volt a kútunk. (Tehát maguk ott lakhattak a házukban...) Az **egy szoba, konyhát kaptunk**. (Tehát közösen laktak, ott lakott a **správcá is, és maguk is** ott laktak.) **És még egy tanárnő, a férjével**. [**Hogy hívták a cseklészi správcát, meddig volt ot maguknál, és hogy a hentes (Gálik Nagybitcsáról) és a tanárnőt a férjével, és mikortól meddig voltak maguknál? Hogyan jöttek ki velük?**] (Egy szoba, egy szobában laktak?) Ők nem..., ő szoba konyhában laktak, plusz volt ott előszoba, és fürdőszoba, spejz. És aztán mi laktunk, ez újjonnan lett átépítve ez a rész, és aztán a régi..., a további rész, az még, azért is nem volt a szüleimnek pénze, mert ami jött nekik be, azt mind befektették a házba. Úgyhogy aztán ez is szúrhatott szemet, ugye, hogy új, ami a műhelyek, újonnan építettek voltak, akkor az üzlet újonnan épített volt, új fölszerelések voltak, hűtő, aztán, még olyan papírjaim is vannak, Siemenstől, meg a Mráz cégtől, úgyhogy még Németországból hozatott gépek, mert német papírok is vannak, pedig már eldobáltam belőlük. És ahhoz német utasítás volt, és tökéletesen lefordítva magyarra, hogy hogy kell a gépet üzemeltetni.

(74) (Mivel tudott foglalkozni az apja, aztán, amikor hazajöttek. Mert hát a hentes üzlet nem, ott gondolom nem...) Hát, arról nem, de most itt akarok... [*keresi a dokumentumok között*] 1947-ben, augusztusban, amikor visszajöttünk, hogy akkor... (1946 augusztusában...) De **1947-ben kaptunk egy** ilyen **papírt**, hogy... (01:30:00) [*keresi*] (Žiadost' o uvoľnenie hnutel'nosti...) Mert a bútort is elhordták... (V zmysle nariadenia OSK Šamoríne upovedomujeme vás, že **všetky pohnutel'nosti** v predloženom výkaze, nakoľko tieto tvoria vaše vlastníctvo, **sa vám uvoľňujú a o vydanie** týchto predmetov **môžete sa uchádzať u užívateľov**, ktorým tieto predmety boli úradne pridelené. Tehát itt... Bútorok, szőnyegek...) Nem, szőnyeg nem, de bútorok. (Bútorok, akik kiknél voltak?) Hát... (Amik kiknél voltak...) Hát **visszajött zsidóknál** volt, például, de **azok könnyen visszaadták**, egy asszony ismerős volt, a második meg, ezt utólag tudtam meg, az egyik lányától, mikor visszajöttek a zsidók és még

nem szervezték meg a segítségüket, akkor az apám adott neki, mit tudom én hány rúd szalámit, azzal felment Pozsonyba, és ott pillanatok alatt az ismerősei elkapkodták, mert nem volt az az élelmérés jó, úgyhogy nagy szó volt az ilyesmi. (Ki volt ez az ismerős zsidó?) **Steiner.** (Steiner? Aki mivel foglalkozott?) Hát, **majorja volt, és földeken gazdálkodott.** (Tehát ezek vissza is adták ezt a...) **Annak a lánya,** igen, és minden további nélkül visszaadták, úgyhogy, én például erről nem tudtam, hogy a **Samu bácsinak apám...**, azért dolgoztak föl ők ilyen, be volt az üzlet zárva, hát **azért voltak ott állatok,** és azért **dolgoztak fel, még mielőtt Petržalkára elvitték volna.** (Tehát **itt pár hónapról van szó...**) De üzlet nem volt nyitva. De azt... (De azt máshol tudták árulni, igen...) Úgyhogy volt ilyen dolog, még elő disznót is vittek el a barátai, akik Pozsonyban voltak hentesek. (Tehát voltak ilyen kontaktusok, akik keresztül tudtak...) Igen, akikkel együtt dolgozott. [**Még mielőtt elvitték volna magukat, az üzletük be volt zárva – mikor lett ez bezárva és mi végett? Úgy lehet érteni, hogy akkor zárták be, mikor leltározták? Ez után a leltározás után még tudott valamit eladni az állatokból?**]

(75) (Jó, és akkor **Petržalka után? Mivel tudott foglalkozni az apja,** első hónapokban, mondjuk első években, vagy aztán, egyáltalában...) **Kocsis volt.** (Kocsis?) Igen. **Volt itt az erdészet,** és az közbirtokosság volt. (Aha, közbirtokosság volt, tehát hogy volt egy, hát nem is közös, de...) **Erdőrészek voltak, nagypámnak is** volt, amit aztán megörökölt a két fia, és én is voltam így kint, hogy **szedhettünk ilyen rengeteg, nagy víz után rengeteg mindent behorott a fák alá,** a hordalék, és aztán azt el lehetett vinni... (Tüzelőnek.) És főleg nyáron azon főztek meg, úgy hívták, hogy **pöngő ág...** (Pöngő ág? Ez volt a neve?) Igen. (Ilyen rözseféle? Vagy ez már pöngő ág, amit a víz hozott.) Amit a víz hozott, igen, és az már ilyen több éve, mert ilyen..., nem gyöker, hanem fahéj nem volt rajta, és olyan pengtek, ha összeütöttük. [**nevet**] És az volt **a nyári tüzelő a konyhában,** mert annak nem volt magas kalória... (Aha, gyorsan égett.) Igen. (Ki volt száradva. Jó, tehát kocsis volt, kocsis volt az erd...) Erdészetnél, igen. (Mert gondolom azokat az erdészeteket 1945 után, vagy 1948 után, azokat aztán államosították.) **Még a földet művelte.** (Földet művelte, igen, mert itt van, hogy kaszált is, mint részarató volt? Azt lehet mondani?) Igen, **részes arató,** ők összeálltak ebbe a kombinációba és a lány, például a **marokszedő lány, az az unokatestvérem volt, tizenöt éves,** amikor, és azért ment el, valami, Somorján valami ismerős gazdának, akinek földjei voltak, de ő már elég idős volt, no, neki learattak, és aztán, hogy a nagybácsiméknak a földjeit learassák, arra volt, marokszedő a csoportban az unokatestvérem, nem tudom, érthető e, nagyon bonyolultan mondtam... (Hát igen, a 15 éves lány, az már bőven szedhette a markot.) Igen. És akkor megvolt a kenyérünk. (Igen. Tehát nem úgy mondom, hogy alkalmi munka, mert volt egy rendes munkája, mint kocsis, és amikor lehetett, akkor aratni ment.) Hát az a munka mondjuk télen, vagy..., nem egész évre volt, az erdészetnél, a kocsisság, és **addigra már szedett megint két lovat össze,** az apám, úgyhogy azokkal hordta... (Saját lovaival. És ezt meddig csinálta ezt? Később aztán lett ilyen...?) [**Apja Ligetfalu után kocsis volt az erdészetben, részaratást is csinált – de a saját földjeiket is művelték? Vagy azokkal mi volt? És az erdeikkel mi lett? Tartottak ez után valami állatokat a két lovon kívül?**]

(76) Aztán most térjünk az iskolákra, hogy itt a **magyar tanító...**, **tanárokat, tanítónőket nem vették vissza állásukba,** még azt se, aki perfekt beszélt szlovákul, **Iglórol származott** azt hiszem az Aranyka néni. (Milyen **Aranyka néni?**) **Kun.** (Ő magyar nemzetiségű volt, és...) Igen, és..., szenzációs magyar tanárnő volt, **magyar-földrajz szakos** volt. [**Említette Kun Aranyka nénit, aki tanította magát – mikor tanította magát? 1945 előtt, meg aztán magánúton is?**] (Aki még 1945 előtt itt tanította...) Aki az anyámat tanította, engem tanított és velem tanított. [**nevet**] (Tehát elemiben, vagy polgáriról van...? Még csak elemiről van itt szó, elemi?) Igen. Mert **beindult az iskola, májusban.** (Rögtön 1945 májusában?) Igen, és **volt naponta szlovák óra...** [1945 májusában indult be a magyar tanítás, néhány hétre – akkor még azokkal a tanítókkal, akik front előtt tanítottak?] (Még magyar iskola indult be?) És magyar iskola..., igen, de én még mondjuk **1944-ben kezdtem polgárba járni,** [**A front előtt rövid**

ideig (1944 szeptember-október) polgáriba járt – erről a polgáriról, tanárokról.] de ott egy rövidet tanultunk, mert október táján, azt már mondtuk, jöttek az utógondozott sebesültek, akik ilyen, utógondozásban vettek részt. És utána május körül meg volt az iskola, és elindult, de aztán pár hét után, befejezték, hogy szlovák iskola lesz, és oda már nem engedett az apám, azt mondta, ilyen csúfságot csináltak velünk, akkor nem, átmegyünk Magyarországra lakni, nem maradunk itt, és ezek a tanítók, tanárnők fogadtak ilyen magántanulókat, egyetemisták, akik Magyarországon jártak egyetemre, aztán vagy végeztek, vagy nem, akkor... (Tanították, úgymondva a gyerekeket?) [Olyat is mondott, hogy az apjának tervben volt az, hogy átmennek Magyarországra lakni – végül aztán miért nem mentek?] Hát, otthon tanítottak, privát jártunk, úgyhogy... (De még itt voltak Somorján...) Ketten, hárman, igen, Somorján voltak, és..., azokhoz jártam, és akkor mentünk Győrbe vizsgázni, 1946-ban, [1946-ban ment vizsgázni Győrbe – pontosabban mikor? A forintot augusztus 1-jén vezették be. Viszont a somorjai házukat augusztus 6-án kapták meg...] amikor az az inflációs dolog volt... (Tehát ott Győrben, ott az iskolák elismerték ezt, hogy privát úton tanulnak itthon Somorján, és akkor...) Nem, elő volt írva a tananyag és akkor... (Tehát ők is gondolom, Magyarországon látták, milyen itt a helyzet...) Az soha nem volt az, hogy én jártam két helyre, mondjuk németet tanulok, plusz még nem tudom mit, amilyen szakos volt az illető, és..., és mentem át vizsgázni, és nagyon lógott az orrom, mert rajzból hármast kaptam. [nevet] (Ez volt Győrben, ez is egy polgári iskolának számított? Ez polgári iskola volt...) Igen, (01:40:00) a legnagyobb lánypolgári, a Liszt Ferenc utcán, a Széchenyi téren, ahol a bencés templom van, tovább egy kicsit. (Nem vagyok nagyon ismerős Győrben, mondjuk rá.) Hát igen, akkor, abban az utcában volt a Lőcsei Fehér asszony bezárva, ott volt a börtön. [nevet] Valamit én is mondjak. [nevet] No és akkor az apám azt mondja, hát mit csinálunk, ilyen milpengőkkel, hát holnap után, vagyis, koronát nem váltanak, meg hogyan oldjuk meg, és akkor anyám mondta neki, hogy vegyél egy kiló kávét, aztán vidd át... (Jobb mint a milpengő...) És azért levizsgáztatnak, [nevet] és akkor első volt, hogy bement az igazgatóhoz, és azt mondta, hogy sajnos mi ilyen milpengőkkel nem tudunk fizetni, itt van kávé, parancsoljon, és ha ez megfelel, akkor ezzel tudunk fizetni, mert fizetni kellett a magántanulóknak, úgyhogy. (Fizetni a magántanulóknak..., vagy már ott Magyarországon?) Ott is kellett fizetni egy bizonyos összeget a magántanulók vizsgáztatásakor. (Ja úgy...) Mentünk vizsgázni és akkor bizonyos összeg, amiért levizsgáztattak, mert arra külön nap volt. (Tehát meddig volt magának ez az iskola így? Tehát 1946-tól kezdte már, ezt a magántanulást?) Három évig magántanuló voltam. (És mennyi tanítója volt? Hát tanító, mert tulajdonképpen tanítók voltak ezek, itt Somorján. Mennyihez járt?) Olyan hat. De felváltva. (Felváltva, persze. Akkor legtöbbet otthon volt, otthon tanulta...) Igen, igen. (És akkor minden év végén, vagy hogy volt ez a vizsga ott Győrben?) Volt, hogy fél év..., Óvárra jártam aztán, Óvárra vizsgázni. (Tehát először Győrbe...) Először Győrben, és aztán... (És kapott rendszeren ilyen bizonyítványt? Hogy első félév, második félév...) Igen, igen. (Tehát én úgy képzelem el, hogy évente kétszer is.) Igen. (Évente kétszer, első félév, második félév.) Igen, csak az első polgári volt, az egész évet egyszerre, tettük le, és aztán már Óvárra, úgyhogy fél év, és aztán már második félév. (Egy év Győr, két év Óvár.) Igen. (Tehát ezt azt jelenti, hogy 1949-ben végzett ott maga Óvárban? 1946/47..., 1947/48, 1948/49, nem így volt?) Lehet, és aztán az utolsó évet Győrben végeztem. [Amikor Mosonmagyaróvárra járt vizsgázni – ott milyen iskolába? És akkor is illegálisan kellett átmenni a Dunán?] [Három évig magántanuló volt – az utolsó polgárit Győrben végezte, akkor már rendszeren az iskolában? Mikor végezte ezt el? Akkor hol lakott? Mondjott többet erről az évről, az iskoláról a tanárokról...] (Megint Győrben.) Negyedik polgárit, úgyhogy a negyedik elemiből, iskolapadban negyedik polgáriba ültem. És hát rengeteg hiányosság, de valahogy úgy be tudtam csapni a többivel, és nem is voltam a legrosszabb tanuló, egykét hármassal megúsztam, úgyhogy utóra jöttem rá, hogy valószínű jó

képességeim voltak, nem sokat tanultam, arra emlékszem, azért is mentem matematika-fizikára. (Igen, jó, arra is rátérün.)

(77) (Hát még említette ezt az inflációt, hogy..., tud valami példát mondani? Mert itt mindig olyan érdekes példákat mondanak az emberek, vagy hallottam ilyen példáról, hogy mit lehetett venni, vagy milyen volt az az infláció ott akkor.) Hát, egypár napig voltam Győrben, és..., még piacra is jártam, egy jó ismerősünk ott fogott, de miért hagyott ott az apám, nem tudom, mert hát a határon szöktünk. [Olyat mondott, hogy mikor Győrbe mentek az iskola végezt, valami jó ismerősük ott fogta magát – ki volt ez? Valami olyat is mondott az inflációs pengővel kapcsolatban, hogy talán ez az ismerős lisztet vett – ez hogy volt? Aztán hogyan ment haza, egyedül? Mert hogy ott hagyta az apja...] (Aha, ez is egy jó kérdés...) Csónakkal. Csónakkal, és... Ha Csölösztőnél mentünk át, akkor Dunakilitire értünk, ha Gútorról indultunk, akkor Rajkára jutottunk. (És csónakkal.) Csónakkal. (Ott ne volt komp, vagy ilyesmi, csónakkal...) Csónakkal. (Ott valakit meg kellett fizetni?) Hát persze. [Csónakkal jártak át a Dunán, feketén – ez hogy ment akkoriban?] (És éjjel volt ez, vagy mikor?) Volt, hogy éjjel, volt hogy nappal. (Mert azért, nem tudom, a Dunát hogy őrizték e, mert akkor, hát országhatár volt, és...) Őrizték, őrizték, igen. (És akkor így átmentek. Jó, és akkor ez az inflációs pengő, van valami emléke erről még? Hogy járt piacra...) Igen, és a színek szerint, inkább, különböztették meg, hogy ma milyen színű, mit ér, vagy hogyan. És például, lisztet vett az az illető, akinél voltam, azok is menekültek voltak, és jóban voltunk velük, és... [telefon] (Jó, tehát szín szerint...) Milpengő, bilpengő, úgyhogy, de mondjuk, ami volt egy ilyen üzletben voltunk, és..., vett valaki vasport, vagy nem tudom mit, és a két nappal előtti pénzbe csomagolták be. (Tehát ilyen értéke volt a...) [telefon]

(78) (Jó, tehát akkor elvégezte az iskolát, igen, hát és közben...) És akkor anyám nyomására, ugye, kereskedelmi iskolába iratott be, illetve hát, természetesen, hogy oda menjek, hogy ugye, még ők úgy képzelték el, hisz negyven év fölött voltak..., ötven nem, és hogy még valami itt normalizálódik, és még visszakapják netán az üzletet, úgyhogy, és utáltam. Én kertészetire akartam menni és titokban írtam kérvényt nekik, és válaszoltak, és azt [nevet] meglátta az anyám, hogy bakancsot, meg mi mindent vigyek, [nevet] és ide nem fogsz menni. Nem fogod a föld... (És ez a kereskedelmi, ez is Magyarországon volt?) Győrben, igen, Győrben. (És járt is oda...) Két évet. (Két évet?) Két évet jártam. (És ez a kertészet, az is Győrben?) Putnokon volt. (Az hol van, nem is tudom hirtelen...) Észak..., a középső észak..., Pest fölött valami, azon a tájon. (De oda, ott már internátuson volt, vagy...?) Hát Putnokra én nem mentem, hanem Győrbe... (A kereskedelmibe...) Igen, hát ott, de most megint mellékvágányra kerülnék, itt voltak diakonisszák, a szívkörháznak hívták aztán, egy egész nagy evangélikus sziget, kórház volt, árvaház volt, akkor ilyen panzió volt, és még nem tudom mi, és akkor onnét a lányokat..., innét a lányokat oda küldték a diakonisszákhoz, a négy polgári után, tulajdonképpen ilyen gazdasszonyképző lehetett az, mert foglalkoztak..., mindenkinek végig kellett menni, nem tudom, fél évenként volt konyhás, varrodás, gyerekfelügyelő, (01:50:00) betegápoló, ezt mind megtanulták. (Ilyen képzés volt, aha.) És a győri, innét helyezték főnöknőnek, somorjai apácát, tehát Somorja születésű, és három, vagy négy nővér ment oda, mikor megalapították Győrben ezt a diakonissza szeretetházat, ahol minden volt, csak szeretet nem. [nevet] No mindegy... (Egy evangélikus...) Igen... (...intézmény volt...) És addig működtek, míg én ott jártam, 1950-ig. [Jól értem? A győri polgári után a kereskedelmiben folytatta a tanulmányait, a diakonisszákhoz, ahol ilyen gazdasszonyképző volt? Azt mondta, hogy ott minden volt, csak szeretete nem – erről és az iskoláról. Mikor fejezte ezt be 1950-ben és mikor kezdte meg a komáromi gimnáziumot?]

(79) Mert 1950-ben megnyíltak itt az iskolák... (Már magyar iskolák...) Igen, Pozsonyban tanítóképző, és aztán a komáromi gimnázium, úgyhogy én oda mentem a komáromi gimnáziumba, és ott volt a Taki, meg a, nem tudom, Jakab Istvánt... (Tőzsér Árpád az nem volt véletlenül osztálytársa?) Az is..., nem volt, alattam járt... (Ő 1935-ös, a Tőzsér Árpád... Igen, 1935-ös.)

És általában voltak évvesztesek a háború miatt, úgyhogy, mi csak hárman voltunk, akik normális... (Oda jártak, ahova tartoztak, úgymondva...) [nevet] Igen. De én voltam 1934-es, és volt 1928-as osztálytársam, aki már dolgozott, vagy szakmát is tanultak, és megnyíltak az iskolák, akkor legalább érettségire akartak menni, úgyhogy... (Igen, jó, tehát Komáromba került..., 1950-ben?) 1950-ben. (Tehát..., no várjunk, az komáromi gimnázium volt, de ott volt ilyen tanárképzői részleg, vagy hogy is volt az?) Óvóné képző, később..., szóval, azt hiszem egy évvel később nyitottak, mint..., mint ahogyan a gimmi kezdte. (És ott, ez érettségivel végződött, gondolom...) Igen, igen. (Mikor érettségizett maga?) 1952-ben. (1952-ben. És aztán még egyetem?) [A komáromi gimnáziumról és az uttani tanárokról mondjon többet.]

(80) Az után tanítani mentem, mert az anyám megbetegedett és itt voltam 18 évesen és Nagymagyaron tanítottam két évet, tehát 18, és 20 [nevet] éves koromig, ott tanítottam két évig. (Tehát 1954-ig Nagymagyaron volt, igen...) Igen, és aztán jött..., hoztak, nem jött Somorjára, mert én ott matematikát tanítottam meg földrajzot, és jöttem ide Somorjára, és elején én biológia, földrajz és kémia, ez volt az egyedüli három szak, de hát kémiát nem csíptem, mert három évig nem láttam kémiai kísérleteket, vagy egyáltalán semmit, mindenhol a szertárak szétlopkodták, vagy megsemmisült... (De hivatalosan azért tanult kémiát is? Kémia szakos is volt?) Nem..., [nevet], elkezdtem, és egy év után ott hagytam és átmentem matematikára, mert akkor jött be az algebra a nyolc éves alapiskolákba, és hát a régi tanítók, tanárok közül kevesen voltak, akik vállalták, hogy matematikát tanítsanak és mi akkor végeztünk, úgyhogy akkor elkapkodtak bennünket, főleg a matikusokat. (Jó...) És aztán megint jött 1954-ben a gimnázium Somorján, és aki addig tanította alapfokon a matematikát, az ment a gimnáziumig, részlegbe, és én pedig az alapfokon, tehát én öttől kilencig. (Felső tagozat...) [Két évig Nagymagyaron tanított – erről az időszakról.]

(81) És én azt elvégeztem Pozsonyban. (Aha, tehát akkor még egyetemre is...) Főiskola, három éves volt, vyššia škola pedagogická... (Ez a komenskýnek a része volt, vagy hogy volt ez?) Duna utcán volt, a gimmi előtt..., vagy a gimmi már ment..., ment biztos. (Itt milyen évekről van szó? Mikor járt oda, ez a három év?) Ötven..., 1955... (1955-től... 1955/56, 1956/57, 1957/58? 1958-ban végezte?) Igen. (Tehát a forradalmat ott élte meg, magyar forradalmat.) Én távon végeztem. [A Duna utcai iskolát távúton végezte – erről mondjon többet – vizsgák, tanulás, tanárok, diploma...] (Távon végezte, aha... Mert közben még tanított is.) Igen, mert..., hát hogy mondjam, engem felvettek csehországi egyetemre, az orvosira is, hát csak aztán, mondom, az anyám halála, meg a pénztelenség, ilyesmi, úgyhogy nem mentem el, tulajdonképpen nem is tudtam, se csehül, se szlovákul, felvételiztem tolmáccsal, de fölvettek, úgyhogy, amikor nagyon vettek fel [nevet], úgyhogy... (És Prágába? Vagy Brünben is volt akkor?) Olomoucba. (Tehát volt ilyen álma is, hogy esetleg orvos lesz.) Igen, igen. Vagy kertészet, vagy orvos. De tulajdonképpen örülök neki, hogy tanítottam. Csak hát aztán most verem a fejemet, hogy miért nem így csináltad akkor, vagy miért nem úgy csináltad. [nevet] Vagy ezt hogy kellett volna, azt hogy kellett volna. [mehetünk tovább?] [Mikor vették fel magát az olomouci orvosi egyetemre? Mi végett nem ment végül tanulni?]

(82) (Hát szerintem a JRD magukat nem érintette. Voltak maguknak földjeik?) Olgyán, és állami birtok használta a földeket. (Tehát itt az apjára nem volt valami ilyen kényszer..., hát az övé volt..., ő földjei voltak, és gondolom, alá kellett írni ezt, hogy leadja a földeket, nem volt itt valami kényszerítés, vagy ilyen problémák ez körül?) Hát amikor másodszor vitték el bennünket... [nevet] [Voltak földjeik is maguknak – akkor, mikor kezdődött a kollektivizáció, akkor még a maguké voltak ezek a földek? Hogy érintette ez a családot? Esetleg tud valami példát mondani, hogyan ment ez a kollektivizáció itt Somorján, a környéken (pl. a férje családjánál)?]

(83) (No várjunk csak, másodszor vitték el magukat, hova?) Vrickóra. (Vrickóra? Ide Szlovákiára? Martin mellett?) Ott benne van ebben a könyvben, Somorja évszázadai, no, ez

volt a petržalkai deportálások, ugye, itt van elkészítve, csak itt kapkodtam... [nézi] Itt van, hogy Plucer Béla nagy gazda, Kozsik János cukrász, Nagy Rezső vendéglős, Bartalos Viktor gazdálkodó, Kaszl??? Rudolf tejfalusi jegyző, és aztán Kulacs Ödön, mi. De voltak más faluból is, és hogy kevésbé vegyék észre, hogy ezt az öt hat családot Somorjáról elvitték, akkor minket Úszoron vagoníroztak be, de én akkor Győrben voltam iskolában, és csak a szüleimet meg a húgomat vitték oda. (Ez milyen évben volt?) 1949. (1949...) Tehát ezt már a kommunisták csinálták. Úgyhogy valahogy... (Várjunk, akkor ez volt az az Akcia Juh?) Igen, igen, ezt valamikor írtam ide, ide írtam, (02:00:00) vagy ide raktam. (És akkor is jött valami parancs, vagy valami papír, hogy ezeknek és ezeknek kell menni?) Igen. [nézi a dokumentumokat] Itt van leltár, addigra már..., mert az apám a mi földjeinket is használta, párhuzamosan ezzel az erdészettel. (Ja, aha, úgy. És ott mennyi föld volt ott Olgyán? Körülbelül?) Olyan..., 8,3 hektár... (Nem is kis föld akkor...) Hát, most nekem jól jön a nyugdíj mellé, [nevet], amit kapok, olyan hatszáz koronát kapok én, nekem van 5,3, körülbelül így, mert a hugom nem kapta, mert külföldön van, tehát így kiesett ebből a dologból, úgyhogy..., ez például... A leltár. Hát még mindig volt kilenc süldő... (Malac, aha...) Igen, még két száz kilós, meg egy száznegyven kilós... (Ez már 1949-es év...) Igen, ez 1949-es, máris adom, tehát ez a... No, itt van, ez a Bartalné, úradné potvrdenie, ötven... (Tehát ezt megint azért írták össze, mert megint deportálták magukat és hogy milyen volt a vagyonuk akkor.) Igen. [tovább keresi] 1948. december, ez mi lehet... (Ez 1949 október, akkor vitték őket el, valamikor, ez után...)

(84) Ja, hát itt vannak még édes dolgok, hogy ott volt az a bizonyos správca, aki üzletet is, meg henteskedni próbált, hát valami ment neki, mindent megvettek, mert nem volt, és..., elvitték..., ja, és elment ez a správca, és akkor most gondolja el, hogy az istállóban bent vannak a saját állataink, mikor visszajöttünk Petržalkáról és ez a bizonyos nagybitcsai Gálik nevezetű volt ez a správca, aki vezette az üzletet, műhelyt, satöbbi, és... Hát nem szerették, hogy ott vagyunk, és akkor már a kommunisták voltak hatalmon, mert például nekünk a Bartalné, aki kommunista párt vezetője volt, az írta alá, előtte még a tyúkjainkat is megszámlálták, meg a csibét, és mikor hogy készüljenek fel, hogy viszik magukat, és vettek fel leltárt, a dolgokról, és még azt se engedte meg, hogy tyúkot, vagy csibét vágjunk az útra, vagy valamit élve vigyünk magunkkal belőlük legalább, nem engedte meg, és ez somorjai magyar volt. (Csak benne volt a pártban.) Hát igen, vezető volt ott. (És magyar, és 1946-ban? [1949-ben] Mert akkor a magyarok... Esetleg hogy reszlovakizálhatott, vagy...? Ki tudja...) Hát, a kommunistákat... (Mert magyar léte, hiába lehetett kommunista, de akkor is, ott, nem tudom.) Ez nem tudom, hogy mi... [Tehát akkor ki volt az, aki arról döntött, hogy magukat deportálják 1949-ben? Bartalné, vagy Gálik? Bartalnéról többet.]

(85) Nováky! Nováky, no, ezt kezdtem el, hogy... Elment ez a bizonyos správca, a falujába, vagy hol, ahol lakott, oda, esküvőre, és már két napig az állatok víz, enivaló nélkül, már dobogtak, le voltak lakatolva. Dobogtak, és nem tudom mit, hát most a mi állataink, ugye, apám lovai, és... (De már maguk otthon voltak...) Otthon voltunk abban a szoba konyhás lakásban, tulajdonképpen hárman laktunk a házban, és mikor már harmadik nap, akkor már leverte az apám a lakatot. (Hogy csnáljon valamit az állatokkal.) És akkor megitta őket, és rendberakta őket, és utána elvitték Novákyra. (Ez végett, hogy...) Hát ez végett is, meg hogy..., hát nem volt, nem tudom én milyen..., jó viszony köztük és köztünk, ez a Novákyról való elbocsájtó... (Ez már prepustenie na slobodu.) Igen, erről nincs az, hogy vitték, csak itt van a velitel, nem tudom én... (És meddig volt ott Nováky?) Itt kell a dátumnak lenni, de csak három hónapig volt, mert aztán az anyám utánajárt, hogyha bűnös, ítéljék el, satöbbi, és karácsony napján engedték haza... (Jött haza, hlásil prichod dňa 24. decembra. Igen. Tehát ő oda bányába került, Nováky? Vagy mi volt az?) Nem..., én nem tudom, [nevet] mit dolgoztak, de írt nekem Győrbe egy olyan hangulatos levelet, hogy csupa grófokkal, bárókkal, és nem tudom még kikkel van még együtt és hogy nagyon jó a... (Társaság?) Társaság, igen,

és nagyon hangulatosan, jól érzik magukat, közben söpröm is az udvart, valami ilyen... [nevet] (És ez a levél megvan magának?) Nincs, nincs meg. (Három hónapig ott volt...) Igen. (Tulajdonképpen börtönben, vagy...?) Hát az ilyen, [nevet], szintén ilyen gyűjtőtábor volt, ilyen nem kívánatos személyeknek, no. (No várjunk csak, akkor itt van, hogy tábor nütenei práce, Nováky. Aha, jó, ez volt a második esete...) [Mit mesélt az apja a nováki munkatáborról az apja? Azt mondta, hogy írt magának onnan levelet... Hogy tudta az anyja elintézni, hogy hazaengedjék? Volt valami bíróság, vagy valami eljárás?]

(86) (És akkor még jött ez az Akcia Juh.) [nevet] Igen, igen. (És az, hogy maga Győrben volt akkor, és akkor őket elvitték. És milyen hosszú időre? Az meg viszont itt volt...) Vrickóra vittek bennünket. (Vricko, itt Szlovákián...) Turčian..., nem messze... (Martin...) Ott, ott, ott valahol. (Igen, itt van ez a vagyonszezárs, tehát ez október..., 1949 október, igen...) [keresi:] Na, ez az Akcia Juh, itt csak Juh van. (Juh, és itt is vómer, aha. Predmet, Kulacs Edmund, Šamorín, zakázanie pobytu. Aha. ONV v Šamoríne prikazuje vám na základe ustanovenia paragrafu 17 ods. 3 z. zo dňa 23. februára 1949 č. 52 Zb. ako cudzincovi v správnom obvode ONV Šamorín, výboru v Nový... Mi ez?) Csehországba irányítottak bennünket, valami Nový..., nem tudom. (Nový Šorv? Nem tudom, za účelom práce na niektorom hospodárstve št. majetku v Chlumec nad Cí...livom [Chlumec nad Cidlinou], nem tudom, pobyt na ostatnom území ČSR sa vám zakazuje. Azta. Tento výmer sa vzťahuje aj na vašu manželku, deti, avšak nezavazuje vás ohlasovacích povinností uložených vyhláškou min. vnútra zo dňa 26. marca 1949, (02:10:00) číslo 448/49, úradného listu o hlásení obyvateľstva, o tom sa upovedomuje ez és az, igen. Tehát ez Csehországra van írva.) Írva, de bizonyos Csehország felé vezető úton, állomáson megállították a szerelvényt és a csehek nem fogadták be ezeket már, ugye, mert már tulajdonképpen kommunisták ilyet nem csinálnak... [nevet] És akkor, és akkor négy napig utaztatták őket, hidegben. (Hidegben, igen, mert hát ez is... Ez már október után volt valamikor...) Nagyon hideg volt, azt mondták, hogy a..., és akkor onnét még taktossal vitt..., nyolc és fél kilométert traktossal, olyan helyre, be a hegyek közé, német, tiszta német településre, ahol hol a patakban ment az ember, hol az úton, szóval ilyen abszolút tömegközlekedés, ilyen nem volt, no, az ottlakók azok bányászok és fakitermelő németek voltak, de még emeletes házak is voltak. És páran laktak csak ott, szlovákok, és..., az egész gyalog elvitték az egész lakosságot, és, mindenük ott maradt. (Tehát a németeket, mert azokat is telepítették ki...) Igen.

(87) (Még azt megkérdelem, hogy ez is ilyen szerelvény ment Csehországba, hogy ilyen vonat...) Igen, 27 család, Úszorrol, egy szerelvény. (27 somorjai...) Nem, somorjai csak öt, plusz egy tejfalusi... (Itt kik voltak? Itt neveket is tud mondani, a többi család? Ja, ott vannak, amiket elolvastam.) Amiket elolvastam. (Ja, és akkor az egész szerelvény megfordult és akkor jött visszafelé Szlovákiára?) Igen, és akkor ez alatt ment, hogy hova tegyék őket. (Szétdobálták ezt a 27 embert? Mert gondolom nem összes jutott oda Vrickóra...) Vrickóra, olyan öt somorjai..., talán minden somorjai, igen, minden somorjai, de voltak felső falusiak is... (Tehát itt a... Pozsony felé.) Igen. Olyanok is voltak, mert aztán egy somorjai vendéglős fiával egy házasság is lett belőle, egy felsőfalusi leánnyal. [Ott Vrickon egy somorjai vendéglős fia összeállt egy felsőfalusi lánnyal – kik voltak ezek?] [Vrickon milyen házat kaptak a szülei, kié volt az?]

(88) (Meddig voltak ott?) Hát ez nagyon kalandos..., mert itt Vrickon nem volt semmi munkalehetőség, illetve azt mondta az erdész, hogy az erdőbe nem engedik az alföldi embereket, mert még itt is vannak balesetek, az itteni favágóknak, és..., tehát semmi munka nem volt... (Pedig apja tulajdonképpen dolgozott...) Volna. És aztán el is ment, mert hát pénzünk nem volt, akit először vittek, annak még voltak tartalékai, és már újabb pénz lehetett, de hát nekünk nem volt miből, ugye, tartalékaink elfogytak, és most oda nézek..., nem tudom, hogy pókháló, vagy repedés, no mindegy. [nevet] (Igen.) És akkor a legközelebbi állami gazdaságba elment az apám szintén kocsisnak, úgyhogy a lovagnál lejjebb nem ment. [Meddig

dolgozott az apja abban a közeli állami gazdaságban mint kocsis? Mikor vette át Turčianske Teplicén a hentesüzlet vezetését? Hogy hívták a henteset, akitől átvette és azt miért csukták be?] [nevet] És, egyszer jött hozzánk két csendőr, és hogy holnap be kell állni a hentesnek, Turčianske Teplicére, mert az ott nem messze volt, és..., mert becsukták a henteset, és át kell venni az üzletet. (Valakinek, aki ért hozzá...) Aki ért hozzá, hát megegyeztek, hogy a hentes felesége, aki ott maradt, az dolgozik a pénzzel, papírokkal, ő ebbe nem avatkozik, ő csak elhozza a vágóhídról amit kiutálnak nekik, és akkor nem így volt, hogy ennyi kell, meg annyi kell, és akkor..., átvette az apám, ezt az üzletet, nem volt nagy, és közel, Hájban, mint Tejfalú, Somorja, ott kaptunk egy olyan házat, amiből kihaltak az öregek, és ott laktunk, mert ez a Stubnyafürdő volt tulajdonképpen, úgyhogy ott, ezt a kis hentes üzletet vette át az apám, no és akkor... [Maguk Hájban, vagy bent Teplicében a városban laktak?]

(89) (De maga járt is oda Györből?) Egyszer voltam, amikor már nem mentem vissza, azt hiszem, már aztán nem mentem vissza. Ez már 1950-ben volt, 1949-ben vitték el, és ez már 1950-ben volt. (No várjunk csak, hogy..., és meddig voltak ott? 1949 őszétől egészen..., mikor jöttek vissza?) Hát, nem tudom megmondani, de egy telet, egy nyarat biztos, hogy töltöttünk. Mert még van olyan is aztán, hogy Vrickoról, hogy mikor jöttek el, Vrickoról is, és aztán innen..., istenem, én olyan szépen elkészítettem, ezek már nem azok a papírok. [keresi a dokumentumok között] (Ez talán már otthon voltak, 1950. október 6... Uvoľnil sa odchodom Alojza Gálíka, igen, tehát akkor már megkapták.) Akkor már elment a správ... (Ez a Gálík...) Igen, megszűnt a správcaság, országosan. (Aha, igen, zápisnica... 1949...) [keressük tovább] (Jó minden esetre 1950 végére már otthon voltak? Vagyis a család otthon volt 1950-es év végén? Vagy még talán úgy megkérdelem, hogy azt mondta, hogy maga egyszer jött oda, és ott is maradt Vrickon?) (02:20:00) Nem, közben megnyíltak az iskolák 1950-ben volt, és akkor már mentem... (Tehát akkor maga pár napig volt ott a családdal?) Hát egy vakáció. (Tehát egy vakáció, nyár, 1950 nyara.) Igen, igen. (Tehát akkor még ott voltak, megnyíltak az iskolák, maga elment...) Igen, és ott már az anyám varrt. Ott már, igen, ott már varrt, és még olyan kuncsaftja is volt, akik lejöttek Pozsonyból, régi ismerős, lejöttek Pozsonyból a gyógyfürdőbe, és az alatt varrt az anyám neki, míg ott voltak, két hétig, vagy nem tudom mennyi ideig, úgyhogy ott már elkezdett varrni.

(90) És az apám még, megkérték, hogy a Grand hotelban, [nevet], minden héten kétszer készítse konyhakészre a húsokat, tehát szeletelni, hát konyhakészre csinálni, szétszedni, és mit tudom én, a bőrt lehúzni, csontozni, ilyesmiket. Mondom, és erre ő nem pénzt fogadott el, hanem minden szombaton a Grand hotelban vacsorát kért, ahol minden szombaton szólt a zene, táncmulatság volt, és akkor erre, amit munkát végzett nekik, minden hétvégén bementek a fürdőbe, gyógyfürdőbe, masszázs, satöbbi... (Édesanyjával együtt.) [nevet] Igen, és amit sose csináltak. [nevet] A nagy luxust ott kapták meg. Hazamentek, akkor olyan körülmények között laktak, azt hiszem, hogy kilincs sem volt, [nevet], és felírta az apám, hogy nagyon jól élünk, mert reggelre aranyeső hullik az ágyamra. Mondom, még akkor a Bangó Margit talán meg sem született, de mindegy, mert az arany esőzik. [nevet] De az apám előbb kezdte, és... [nevet] És az azt jelentette, ugye, abban az elhagyott házban, volt a..., lehetett padláson kukorica, no most az egerek azt rágták, és csak deszka volt, nem volt mennyezet és akkor a kukorica hullott le, a szétrágott kukoricák, [nevet], és különben a Grand hotelban vacsoráztak. (És miért döntöttek így, hogy nem..., inkább akkor vacsorázni, luxus...) Hát más lakás nem volt, mert beindult a fürdő és az összes lakás foglalt volt... (De miért csinálta..., miért nem inkább pénzt fogadott el?) Mert ő ilyen..., mondtam, hogy őbenne egy kicsit ilyen, most azt mondanám, hogy olyan vagányos volt, úgyhogy, neki a pénz szükséges rossz volt, tulajdonképpen, úgyhogy... (Tehát akkor, hogy élünk egy picit...) Hogy élünk is, igen, hogy élünk is. Hát ez Pozsonyban, mikor ott volt, az jó világ volt, azok az évek, nagyobb fizetést kaptak. (Itt még egyszer, akkor milyen évekről van szó? Ez már Vricko után?) Nem, ez mostan... (Már én is keverem...) Ez Stubnyafürdőnél vagyunk, ahol az üzletet vezette, igen,

és nagyon megkedvelték őt, mert a forgalom is jött, amit ők kidobáltak, például a velő, akkor lép, akkor tüdő, megnézte, első volt az apámnak, hogy megnézte azt a ládát, vagy nem tudom én mit, ami hulladékanyag, és annak a fele használható volt, és azért nem vettek le jegyből, a húsjegyből, és azért megnövekedett a bevétel, és felkapott lett az üzlet, mert sok vasútas volt ott, és azok már korán reggel, ja, és az első az volt, hogy már egy órával korábban nyitunk az asszonynál, nem hétkor, hatkor nyitunk. (Ja, hogy meg tudjanak reggelizni a vasútasok, például?) Hát nem tudom, mert azt mondta az apám, hentes nem nyithat hétkor. (Hanem korábban kell.) Igen, korábban, tejszarnok, és pék és hentes nem nyithat hétkor. (Mert már akkor is vannak kuncaftok.) Hát persze, már kellett, ugye, régi világban az így volt, úgyhogy. Ez volt az első intézkedése és ők tanulták ezt a, hogy hogyan elhelyezni azt a húst a tálon, kirakatrendezést is tanult Pozsonyban és olyan kirakatot csinált, hogy azt hitték, hogy nem tudom mi történt. (Milyen jó menő hentes...) Igen, és amikor eljött, van olyan papír, hogy milyen kiváló dolgozó volt, száz hús százalékra csinálta a normát, fellendítette az üzletet, itt van a papírok között az is.

(91) (Jó, tehát hazajöttek, ez még 1950-ben lehetett, vagy még az után?) Akkor még nem kaptuk vissza a lakást, én Komáromba mentem intribe, és apám még ott maradt, anyám intézte itt a lakást itt, hogy visszakapjuk. 77-szer ugye, visszadobták a kérelmet. [Azt mondta, hogy az anyja sok kérvényt beadott, hogy visszakapják a lakást – hogyan sikerült végül elintéznie? Az apja addig maradt Teplicében? Meddig? És addig az anyja hol lakott?]

(92) Hát úgy vittek el oda, hogy kijelölt helyen tartózkodhat csak, no, hát aztán így lett a..., egyszer én is voltam, vagy kétszer a Grand hotelban, szombaton. És, ebben az egyszobás, konyhás lakásban, az a..., jöttek a rokonok, üdülni, gyógyfürdőbe. Az anyámnak a bátyja, akkor az apámnak az unokatestvére, a rokons..., akkor az anyám nővére Pozsonyból, végigment a rokonság a gyógykezeléseken, három hétig ott voltak, és aztán... (Maguknál laktak...) Igen kérem, abban az egy szobában. [nevet] Nagyon megtanultuk, azért lettem talán nagy sátorozó. (Sátorozó?) Igen. [Roknok jártak magukhoz, amíg Teplicében voltak – konkrétan kik?]

(93) És akkor nagy nehezen ugye hazajöttünk, és aztán anyám varrt, és apám, hát apám meg a vágóhídon kapott állást Pozsonyban, úgyhogy... (Visszatért a szakmájába...) Onnét is ment nyugdíjba, de oda már csak akkor vettek fel, mikor a JRD-ék már fellendültek egy kicsit, és megindult az, hogy..., hogy termeljen..., termeltek már és már lendült fel a vágóhíd, több ember kellett, úgyhogy..., és akkor oda járt és onnét ment nyugdíjba. (Édesanyja az mikor halt meg? Mert az így korábban halt meg?) Nem, az apám után öt évvel? (Igen?) Apám 1990-ben halt meg, anyám meg 1995-ben, azt hiszem. Nyolcvanhat éves volt. [tovább]

(94) (Jó, 1953-as év, várjunk csak, akkor 1953-ban maga...) Már tanítottam... (Itt Somorján...) Nagymagyarom, két évig... (Vagy Nagymagyarom, igen, és hát akkor volt három ilyen eset, 1953-ban, hogy meghaltak a vezetők, a Sztálin és a Gottwald, akkor volt valamilyen megemlékezés, vagy valami gyászünnepély?) Hajaj! Hajaj, Sztálin, Nagymagyarom voltam, csináltuk a koszorúkat papír..., kreppapír rózsákat belemártottuk, aztán olvasztott viaszba, és azt raktuk a koszorúba, nem tudom hányat csináltunk, (02:30:00) mert mi csináltuk, hogy a tűzoltók hogy tudjanak koszorúzni, a sportolók tudjanak koszorúzni... [nevet] (Minden szervezetnek...) Igen, [nevet], gyártottuk a tantestületben, a szlovák tanítónőkkel együtt a virágokat, meg a koroszorúkat, úgyhogy... (És más feladatjuk...?) És őrség volt, valami emlékmű volt ott a falu közepében, [nevet] hogy milyen, azt nem tudom, lehetogy első világháborús, akkor még falun nem állígtattak, hát szóval nem tudom, de minden esetre, és ott volt őrség, pionierok is, és a..., pionierok, és a ČSM, kék ingesek, én is..., én is álltam ott, kék ingben. [Azt mondta, hogy Sztálin halála után valami emlékműnél álltak őrt – hogyan, váltakozva? A tanárok valahogyan bejelentették a gyerekeknek, hogy meghalt Sztálin? Volt ott valami ilyen ideológiai képzés az alapiskolákon? Gottwald halála után nem volt valami hasonló megemlékezés?] (Várjunk csak, tehát maga

ČSM-ben volt, mert még...) ČSM... (No, húsz éves korában, 19 éves korában, igen. Jó, hát ez is egy téma különben, ez a ČSM, de most ezt hagyjuk egyelőre. Jó, tehát, és maga ez az ünnepély, vagy ez, voltak ott valami szónoklatok is, vagy ilyen gyászbeszéd(ek)? Voltak, voltak, igen, szónoklatok is voltak, gyászindulót is játszottak, hát volt egy ilyen ünnepség... (Tehát kint a téren?) Kint a téren, igen... (Hát ez márciusban volt, még hideg volt, gondolom... De ez itt a Sztálinnak a haláláról beszélünk, mert egy héttel az után, vagy tíz nappal az után...) Aláöltöztünk, pulóvert vettünk a ČSM ing alá, mert az akkora volt, hogy belefért volna, még bundára is rá lehetett volna húzni. (Tehát akkor, hát az iskolások biztos ott voltak, igen, tanári kar, minden, tűzoltók, és így mondjuk a, úgymondva a civilek közül, így...?) Hát, nem tolongtak. [nevet] (Nem? Tehát ez nem volt úgy, hogy most ez ki volt jelentve, hogy mindenkinek részt kell ezen venni...) Nem, nem. Hát gondolom, hogy hangosbeszélőn hirdették, hogy ünnepély lesz, gyászünepség lesz, és... (Volt ott esetleg valami Sztálin portré? Biztosan volt ott valami, ilyenre nem emlékszik? Mert hallottam olyanról is, hogy ilyen ravatalt is csináltak néhány helyen, hogy...? Nem? És aztán meghalt a Gottwald, nem sokára, pár napon belül.) Azzal már nem sokat foglalkoztunk, nem. (Akkor nem emlékszik, nem volt valami ilyesmi? Akkor is... Sztálin, itt kimondottan a Sztálin...) Milyen hónapban halhatott meg? (Március...) A Gottwald. (A Gottwald március közepén valamikor...) Pár hét, azt hiszem... (Nem is pár hét, ott talán tíz nap volt közöttük, úgyhogy... Tehát erre, konkrétan nem...) [Beszéljünk még a ČSM-ről is...]

(95) (De ami viszont jobban érintette az embereket, az a pénzváltás volt 1953-ban...) Jaj, igen, be voltam osztva én is, ott írni. (Igen?) Igen, váltani. (Váltani?) Igen. Még csendőr volt ott, egykét ilyen kommunista valaki, és az írásbeli munkákat plusz hárman csináltuk, úgyhogy... (Szüleinek, vagy magának, akkor konkrétan nem tudom milyen helyzetben voltak maguk, hogy..., volt maguknak valami pénzük? Vagy ráfizetett a család erre a pénzbeváltásra?) Nem, nem sok pénzünk volt. Valami volt a bankban, de nem érte el azt a határt, volt egy határ, és ami fölött aztán..., és hát nagyon sajnáltam én az embereket, mert akkor kezdtek gyűjtögetni, már jobb munkahelyekhez jutottak, volt közlekedés Pozsonyba, tehát oda jártak Pozsonyt építeni, ugye, a Dinamit..., nem is a Dinamitkát, hanem ezt a vegyiüzemet, ott én is brigádoztam, és... (A Sloznaft, vagy mire gondol?) Nem, nem... (Istrochem volt a Dinamitka. Dimitrovka?) Dimitrovka. (Vagy az a Dinamitka volt az előtt?) Nem, az egész máshol volt, a Dimitrovka az arra Récse felé van és ez pedig, ahogy megyünk valahol..., nem tudom pontosan. (Jó, lassan gyűjtögették a pénzt az emberek, és akkor jött ez a pénzbeváltás...) És akkor az összegyűjtött pénzükből semmi se lett, tehát már gyűjtöttek házépítésre, meg kezdték, szerényen éltek, még jegyrendszer volt, ugye, tehát a jegyrendszerben nagyon olcsó volt a jegyre kapható..., és kinek nem volt elég, akkor például cukrot, azt szabadon is lehetett az üzletben venni, de mit tudom én, jegyre, fizettünk érte, nem tudom mennyit, csak mondok egy számot, mondjuk kilójáért tíz koronát, akkor szabadon ötvenért lehetett venni, kiló..., ugyan azt a mennyiséget, úgyhogy ilyen lehetőség is volt. (Jó, még a pénzváltás, hogy tud valami példát mondani? Ismerősök, rokonok között valaki ráfizetett jobban erre?) Nem beszéltek a rokonság erről, nem beszéltünk. (De ott is akik mondjuk váltották meg, ott Nagymagyarban, ott azt mondja, sajnálta az embereket.) Hát, akiket ismertem, igen, de a legtöbbnek nem volt, az a határ meg, tehát nagyon kevésnek volt meg. [Nagymagyar maga ott volt a pénzbeváltásnál mint ilyen írnoféle – hogyan történt maga ez a pénzbeváltás?]

(96) (Jó, 1956, magyaroknál forradalom volt, akkor maga Pozsonyban távúton végezte ezt az iskolát, vyššia pedagogická... És akkor ehhez, ezzel kapcsolatban van valami emléke, így a magyar forradalom...?) Hát, itt tanítottam, ugye, és nekünk volt rádiónk, mert, ahogy Csehszlovákia lettünk, első volt, hogy be kellett szolgálatani a rádiót és a magyar zászlót. (Aha, magyaroknak elvették a rádiót.) Azt le kellett adni, be kellett vinni a községházára, városházára. (Tehát...) És nekünk úgy volt kettő, hogy az egyik katonatiszt itt hagyta, aki

ment Németországba, őneki itt volt a lakáson, ha kint lakott, vagy bent a kaszárnyában, nem tudom, de volt rádiója, és így volt nekünk két rádiónk. (Tehát egyet leadtak, és azt hitték a hivatalok, hogy...) Úgyhogy nálunk hallgatta egy kollégám a rádióban, hogy mi történik, ami ment a Kossuth, vagyis hát a Budapest 1, vagy Kossuth rádió volt már akkor, nem tudom... [Azt mondta, hogy egy kollégája hallgatta a magyar rádiót 1956-ban, hogy mi folyik Magyarországon, csak itt azt hiszem nem fejezte be – ki volt ez a kolléga?] [Nagy László kitépette a történelemkönyvből az oldalt – konkrétan mi olt azon az oldalon? A börtönbüntetése után visszatérhetett tanítani? Vagy mi lett vele? Különben milyen ember volt ő?] (Már akkor talán... Jó, és maga is figyelte? Gondolom maga is odafigyelt, értékelte a dolog...) Persze, éjjel nappal ott ültünk, [nevet], én kötöttem, azt tudom, és hallgattam. (És ezen kívül még van valami más emléke? Mert azért, itten is, nagyon odafigyeltek a kommunisták, hogy hogyan viselkednek az itteni emberek, főleg a magyarok. Mert mivel tudták, hogy a magyarok figyelik ezt jobban, mint szlovákok...) Hogyne. Hát utána volt ilyen, de annyira nem hozták nyilvánosságra, hogy egyik kollégámat bezárták, mert kitépette a történelemkönyvből a lapot, ami nem volt igaz. (Igen? No most itt milyen évről van szó? Az ötvenes évek...) 1956-ról. (1956?) 1956. (Ja, hogy később, volt már a történelemkönyvekben, 1956-ról szóló...) Nem, nem volt, itt csak Libušát tanultam én, még nem tudom, ilyeneket, a cseh történelmet tanultam én, még szlovákot se, mert akkor..., bocsánat. [sutogva, talán:] Nem is volt. [nevet] (Tehát kitépett a történelemkönyvből egy oldalt, ez mikor volt, amikor becsukták ötöt?) Hát az, pár hónapon belül. (Tehát 1956-os események után.) Igen. (02:40:00) (Aha. Hogy hívták ezt a kollégát?) Nagy László. A szobrásznak a bátyja, Nagy Jancsinak, Komáromban. (Nagy Jánosnak a bátyja?) Bátyja. (Igen. Mert hát igen, az is Komárom...) Alattam járt, meg a Skriba Pali, ugyan abba az osztályba, ez az itteni festő. (Még ilyet, és becsukták ötöt? És mennyit volt börtönben? Gondolom nem évekig...) Hát... Nem tudom megmondani. (Még ilyet. De ez már valahogyan összefügghetett az 1956-tal?) Feltétlenül, feltétlenül, mert a kommunikációjában is benne volt. (Sőt, 1956-ról, talán hogyha jól tudom, ez Somorján volt, hogy itt voltak ilyen jelentések, ilyen titkosok azért figyelték a helyzetet és azt mondták, hogy itt Somorjában az emberek kiteszik a rádiókat, mert hogy a Kossuth rádió, Budapesti rádió bement, hogy valami ilyen, valami fontos híreket akarnak közölni, és hogy tegyék ki az ablakba az emberek a rádiót...) [nevet] (Volt ilyesmi?) Nem tudok róla. [nevet] Nagyon visszafogottak voltunk, hiszen kitelepítés, Magyarország, Csehország, deportálás... (Tudták, hogy mire képes a hatalom.) Hát igen. [Az itteni emberek meg voltak osztva abban, hogy hogyan néznek a forradalomra? Az átlagember hogy nézett erre? És a maga családja, akít a rendszer üldözött – reménykedtek valamiben, hogy esetleg vége lehet a kommunistáknak?] [Beszéljünk a szocializmus 40 évéről – mik voltak a negatívumok, mik a pozitívumok?] Ezeket már hivatalosan börtönbe vitték, szóval én erről az egy kollégámról tudom, és... (Igen, és amúgy a tanítók, így maguk tanítók, beszélgettek erről? Hát hallgatták például a rádiót, de így téma volt ez?) Így az iskolában nem, és nem is nagyon volt téma. (Inkább azért, hogy féltek, hogy esetleg valaki, valami besúgók lehetnek?) Hát tudtuk, hogy kik azok. (Igen? Voltak a tanári karban is ilyen emberek? Uhm, tehát vigyáztak.) Vigyáztunk. Vagy megnéztük, hogy ki van ott, most lehet, vagy nem lehet. (Még ilyet.) [Említette, hogy a tanári karban voltak valami besúgók – ha nevet nem is, tud mondani valami érdekesebb esetet ezzel kapcsolatban?]

(97) (1968-as év, és ez az utolsó téma. Kezdjük a Dubčekkel, mert azzal kezdődött, hogy...) Ja, hát kezdjük azzal, hogy én..., Magyarországon voltunk, Jugoszláviából, nyaralásból jöttünk Magyarországra, és Székesfehérvár környékén megállított bennünket egy katonai jármű volt ott leparkolva és megállított bennünket... (Mi alapján? Látták, hogy csehszlovák autó esetleg?) Igen, csak valami papírt kinyújtott az Ernő nekik, de úgy nézett rám az a tiszt, hogy azt sose fogom elfelejteni, de semmit nem szólt, és Győrben jöttünk, ahol még diákorom barátnője él, és könyörgött, hogy maradjunk ott legalább egykét nap, Győrben, és mondtam,

hogy nem, szombat jön, **anyám** ilyenkor **tartja a hétvégén a névnapját**, nekem arra haza kell menni, **Ilona**. (Az milyen dátum, Ilona?) Ilona, az augusztus..., hát 16, vagy 18... [**augusztus 18; 1968.VIII.18. - vasárnap**] (Aha, tehát még az invázió előtt...) Igen, [**nevet**], és másnap, mire ébredtek fel, hogy a **helikopterek röpködnek a levegőben**, és **Magyarországról senkit nem engedtek, heteken át, vissza**, úgyhogy én ott maradtam volna a barátnőm nyakán, vagy volt ilyen konyha, még el is szállásolták, mert olyat sem engedtek át, aki esetleg bevásárolni ment valamiket. (De ez mikor kezdődött, ez a zárlat?) Hát rögtön, amikor... (Rögtön ahogyan bejöttek? Tehát még 20-án mondjuk, még egy nappal az előtt, még mondjuk át lehetett volna menni, tehát ez már 21-e után kezdődött, ez a határozólat.) Hát ezt nem tudom pontosan, csak azt tudom, hogy mi megjöttünk Győrből, és akkor gondoltam arra a katonatisztre, aki megállította a kocsit, hogy miért nézett úgy rám. (Aha, tehát ők már a katonaságban tudták.) Tudták... (Tudták, hogy lesz ez az akció.)

(98) (Tehát aznap, amikor bejöttek az oroszok, meg hát a többiek is, akkor már maguk otthon voltak?) Igen, este érkeztünk meg, vagy nem tudom, napközben érkeztünk meg, és reggel már... (Reggel már látták, hogy...) Ő volt ilyen kisfiú és azt mondja, nem..., az apám jött, **apám jött azzal, hogy képzeld el, hogy megint elfoglaltak bennünket** és mi... Mondom, apuka, nyugodt lehetsz, korán reggel volt, nyugodt lehetsz, kinéztem, és **azt mondja a kicsi**, akkor **két és fél, vagy hány éves volt, mik ezek a nagy szarok a levegőben?** [**nevet**] Keringtek a helikopterek és sűrűn, és **azt mondja az apám, no és mi csak így ezt hagyjuk?** Hát ő ilyen forrófejű volt, és **mondom, persze, ebből nem lesz nagy harc, nem Magyarországon vagyunk, ismered a cseheket**, mondtam neki. Legyél nyugodt. (Aha, hogy nem lesz itt egy magyarféle forradalom.) Á! Igen, úgyhogy... (És akkor látták is itt a..., **Somorján laktak**, és akkor **itt át is vonultak valami csapatok?**) Fogalmam sincs, nem itt ment a főcsapás, nem. Ezen nem vonultak úgy... (Valahogy mondják, hogy látták, hogy az orosz tankok átmentek a falun, vagy a városon, itt Somorján nem...?) Én arra emlékszem, hogy ezeket **az irányjelző táblákat forgatták el...** (Itt is elforgatták...?) De valami forgalom mehetett, mert **Pomléban kötöttek ki aztán**, ugye? Pozsony felé volt itt a, ahogy jövünk a lámpánál, és ott volt, és elcsavarták az irányjelzőt... (És bementek Pomléba...) [**nevet**] Pomléba. Vagyis, itt az utca végén, igen, hát ott álltak meg... (Már **1968-ban már itt laktak**..., vagy hol laktak?) **Még bent**. Mi 1980-ban jöttünk, mikor tudtuk, hogy ott lebontják, a családi házat, ott laktunk a szüleimmel együtt, külön, úgyhogy, átépítettük a műhelyeket.

(99) (Jó, és ahogyan már máma említettem, **ez Dubčekkel kezdődött**, és reformokkal, ez hogyan, hogyan észlelték ezt, vagy hogyan érezték...?) **Tiszteltem a Časlavskát**, hogy annak a négyesnek odaadta a négy aranyérmét, amit nyert... (Igen, ez tornász volt?) Tornász volt, igen, és négy olimpiai aranyéremmel jött haza, és akkor Dubčeknek..., ki volt még? (Srnkovský...) Igen, volt egy ilyen négyes. Volt egy ilyen négyes. (Nem is tudom, ezt följajánlotta, hogy...?) Személyesen adta át nekik. (Átadtak nekik?) Igen. (Nem is tudtam. Jó, és akkor volt valami **érzhető változás?** Így, ahogyan a Dubček felkerült, és az után, prágai tavasz... Hogyan érezték ezt?) Hát, mi ilyen... (Mert az azért maguknak a rendszerrel, hát elég sok problémájuk volt...) Enyhült. Enyhült, **enyhültek a dolgok**. (Konkrét dolgot tud, hogy például cenzúra, vagy...? Vagy jobban kinyílt az embereknek a szájuk...) Úgy normalizá..., **jobban normalizálódtak ezek**, ugye, amit mindent én átéltem, úgyhogy, az... (Tehát pozitívan vették ezt a változást? Vagy pozitívnak látták?) Hát, **a mi családunk olyan volt, hogy annyi mindent megértünk, mindent ki kell bírni**, mondta az apám, és ez úgy bennünk maradt, és az úgy annyira természetes volt, hogy nem tagadtuk meg a magyarságunkat, egy aláírás kellett volna, vagy az apántól, vagy az anyántól. [**Tud valami konkrét példát mondani, amit észrevettek az után, hogy Dubček hatalomra került?**] [**Milyen volt a közhangulat az után, hogy bejöttek az oroszok? A tanító kollégáival azért beszéltek a helyzetről?**] (És nyugtunk van.) És maradunk, és rendben van minden. Csak szlovákok leszünk. (Még az a kérdés, hogy..., jó, bejöttek az oroszok, és akkor minden visszament a régi,

úgymondva kerékvágásba, és voltak valami átvilágítások (02:50:00) itt, hogy voltak emberek, akik problémába kerültek, hogy esetleg...?) Hát, én ezekre a dolgokra én nem nagyon emlékszem, de azt hiszem a párt szinten voltak kirúgások, és... Inkább városokban volt, tehát ez nem volt olyan nagy hely, úgyhogy itt nem emlékszem, lehehogy majd eszembe jut, de nem emlékszem.

(100) (Még talán amit nem kérdeztem, igaz, hogy nem..., hát itt voltak mondjuk, mert 1945 után, hát jöttek ide telepések, és még voltak ezek a klasszikus formájú kitelepítések is, és a deportációk Csehországba, ezekre hogyan emlékszik?) Hát, én kint voltam, amikor vagonírozták a Domsic Béla nagybátyámat, anyám bátyját... (Vagonírozták, itt most Magyarországra?) Magyarországra. [Azt mondta, hogy kint volt az állomáson (melyiken?) amikor Domsic Béla nagybátyját vagonírozták be Magyarországra – erről. És kik jöttek a helyükbe? Aztán fönt tudták tartani velük a kapcsolatot? Mikor mehettek utánuk? Hova kerültek?] De előtte Csehországba, a másik testvérét, nagyon ügyes gazda volt, földeken gazdálkodott és azokat vitték egy vagonban, és tudom, hogy hidegük volt, október? November? De nagyon hideg volt. És, hát mindvégig itt voltam velük, úgyhogy tudom, hogy miről volt szó, a felesége idegösszeroppanást kapott, az csak reszketett és, hát azért az olyanok voltak, ugye, hogy katonák, ilyen zöld, hát nem tudom, hogy milyen beosztásban lehettek azok, katonák rakták a..., vagy erre külön emberek és autók voltak, mert autóval vitték, ide az állomásra őket, és..., hát nagyon szomorúak, elkeseredettek voltak, most amit mondok tovább, azt nem láttam, de szomszédban lakott az az unokatestvérem, aki itt marokszedő... (Igen, a képen...) Azokat vitték el, Meiszner... (Magyar... országra?) Csehországba, és azt mondta, hogy szekrény, egy vagon kapott minden család, és mondta, hogy a szekrények közé legyen szíves feltenni ezt a, közé, a szőnyeget, hogy rázódásnál ne ütődjenek. És erre két nagy pofont kapott. (A katonáktól?) Attól, aki..., igen. Még az apjának sem mert megmondani, csak hát később beszélgettünk ilyen dolgokról, mert sajnós téma volt elég a családon belül. (Biztos, igen.) Úgyhogy őket valahova, nem tudom hova vitték, de állomáson álltak sokáig, mert nem akarta senki se elvinni őket, mert röszkető asszony volt ott, egy kislányka, aki a húgommal idős, és még ki volt..., hát még a nagybácsim, most ebből munkaerő csak egy, és aztán az unokatestvérem, az a lány, azt mondta, hogy ő fog fejni is, csak már vigyen valaki, mert már minden ismerőst, minden szanaszét elvittek a németek helyén dolgoztak ők. Mert ugye, a németek dolgoztak utána, nem volt ki dolgozza meg a földeket, azért vitték el. [Hogy hívták azt a nagybácsiját, akit Csehországba deportáltak? Kik voltak a családtagok? Hogy volt az magának nagybácsija? És hova deportálták őket? Ez alatt mi lett a házukkal, vagyonukkal? Az unokatestvérenek hogyan sikerült hazajutnia? Gondolom szöknie kellett...]

(101) (Jó, és ide jöttek a kitelepítettek és deportáltak helyett a szlovákok, magyarországi szlovákok és északi szlovákok...) A csehországi telepítésnél csak ilyen magányos fiatal emberek jöttek, legalább is az ő házukba, egy ilyen lakott, és mikor visszajöttek, akkor hát volt két szoba nekik, egyikben ez lakott még egy darabig, és a másikban a..., a nagybácsimék, szóval a család, mikor visszajöttek. De a lányát hamar hazaküldte, mert... Szemezgetett rá az intéző, nagyon fejlett volt, gyönyörű haja volt, ilyen copfok, és különben nem tudom hány tehenet fejt meg naponta és amikor nem volt munka bent, akkor köveket kellett neki a szántóföldről fel, ami mindig előjött, kirakni és abból volt ilyen teraszművelésű valami, úgyhogy, kihordták a föld szélére, de nem akárhogyan ledobálni, hanem ilyen falak. (Falat csináltak.) Úgyhogy még itt ilyen helyen munkákat is végzett, és aztán hazaküldték őt, és elment családhoz szolgálni Pozsonyba. Hogy ne maradjon... (Onnan tulajdonképpen szöknie kellett, vagy?) Igen... (El kellett szöknie, mert őket is ott tartották.) Aztán járkáltak a vasúton ilyen ellenőrök, és nekünk meg semmi hivatalos papírunk nem volt akkor, 1946-ban, akkor volt a hontalanság ideje. Nekem egy bicikli igazolványom volt, amin fénykép

volt. [nevet] Mert az is kellett a biciklire. (Igen?) Igen. (Az előtt? De ez így általánosan mindenkinek, nem csak a magyaroknak...) Magyaroknak. Meg a németeknek. (Aha, igen.) (102) (Jó, és azok a szlovákok, akik ide jöttek, hát Magyarországról például, azokkal milyen volt a viszony? Így mondjuk azokban az években.) Hát, részemről, anyám az még beszélgetett velük az utcában így, de a neveiket sem nagyobb tudtam és én annyira megvettem őket, hogy elindultak. Most amikor hajdanában Szlovákiából oda mentek, akkor, hát éhség elől, meg a török után, hát így került... (Igen, tulajdonképpen telepesek voltak, a 18-ik század...) Kőrösre, például, múltkor hallottam egy műsort, egyszerre négyszáz szlovák család, hát nem voltak, ugye, aki a földet megműveljék, és akkor osztották és a szlovákok közül is, amelyik szorgalmas volt, az szerzett földet, tulajdonképpen nagyon jómódúak is voltak ott, ott az a Závada Jadviga párnájában az benne van. És még az is, hogy volt ott olyan szlovák, aki nagyon angazsálta magát, hogy minél többen települjenek ki, és nem tudom még milyen magyarellenes... de ottani, követett el, hogy át kellett jönni neki Szlovákiába. Mert nem..., félt ott maradni. Mert ott, hát, nem tudom, hogy ezt mondjam e, tessék kikapcsolni, aztán megbeszéljük. [kikapcsolva] [Tud valami konfliktusokról a helyiek és a betelepült szlovákok között?] [Említett valami olyat, hogy kint Magyarországon volt valami szlovák, aki nagyon angazsálta magát, hogy minél több ottani szlovák települjön át, magyarellenes volt, aztán átjött, mert félt ott maradni – erről...]

(103) (Petržalka?) Igen, ez még Petržalka. Apám olyan szemfüles volt, és ha haza akart jönni Somorjára, onnan Petržalkáról, akkor az oroszokkal ott dumált valamit, vagy egy üveg borral, de hol szerezte, azt nem tudom, adott az oroszoknak, és befeküdt a teherautóba, Pozsonyban kiszállt és jött Somorjára, és..., többször, és akkor vágott vagy borjút, vagy disznót és elvitte Petržalkára, az szintén oroszokkal, hátizsákban, és hozta a húst, az ismerősöknek. (Tehát ebből volt maguknak valami hasznuk is...) Hát, nem nagyon, mert nagyon ritkán fordult elő ez, de az édes eset most következik, hogy..., sok pozsonyi ismerős, kolléga (03:00:00) volt, szintén ott Petržalkán, elkezdtem mondani, hogy itt volt vendéglős és annak a fia velem volt egy idős, együtt jártunk óvodába, [Ki volt az a vendéglős fia, aki ott volt Petržalkán, és magával járt annak idején óvodába?] ott is csak ketten voltunk gyerekek, és mindig együtt voltunk, hát egy játékunk nem volt, egy labdánk, a világon semmi, mert ha az ember visz, akkor nem azt viszi, és... Apám hazajött, Szilveszter előtt, éjjel bement az ólba, akkor..., agyoncsapott egy jó südőt, malacot, azt hogyan, [nevet], azt nem tudom, de elvitte Petržalkára... (Tehát tulajdonképpen ami nem az övé volt, hivatalosan...) Hivatalosan nem, de hát az itt maradt kutya ismerte, ugye, úgyhogy aki meg a správcá volt, nem a hentes, hanem még előtte, az meg nem mert kijönni éjjel, benéztem egyszer hozzá az ablakon, és fejsze volt az ágya mellett, no mondom, mi itt nem félünk, ez fél. [nevet] És akkor, összehívta..., megbeszélte a pékkel, és pék is kapott egy darabot belőle, hogy megsüti a malacot, és akkor összehívta az ismerőseket abba az egy szobába, és akkor szilveszterre malacpecsenyét ettek, Petržalkán. [nevet] Csak hogy az apámat úgy ismertessem... (Direkt ezért így eljött, hogy...) Direkt, direkt, és hogy ne szomorkodjanak, együtt legyenek, de ha már együtt vannak, akkor legyen valamit enni is. (Igen, jó. Jó, akkor köszönöm.) [nevet]